

HÉT HÁRS

Evangélikus folyóirat teológiáról, kultúráról, közösségről
XII. évfolyam 3–4. szám

2013. reformáció–karácsony

SZERZŐINK

Agárdi Péter	irodalomtörténész
Bartha István	evangélikus lelkész
Béres Tamás	evangélikus teológus
Bízik László (1943–2013)	evangélikus lelkész
Bodor Pál (Diurnus)	újságíró
Csizék Gabriella	kulturális antropológus
Donáth László	evangélikus lelkész
Donáth Mirjam	újságíró
Fábri György	társadalomkutató
Fekete Vali	újságíró
Gáti József	gépészmérnök
Gellért Kis Gábor (1946–2013)	újságíró
Gregász Tibor	könnyűipari mérnök
Ittész Nóra	nyelvész
Káli Király István	író, könyvkiadó
Kemény Lili	egyetemi hallgató, költő
Kincses Károly	fotómuzeológus
Koczor Tamás	evangélikus lelkész
Koczor Zoltán (1958–2013)	gépészmérnök, rendszerszervező
Ludassy Mária	filozófus
Németh Zoltán	evangélikus lelkész
Pamer Nóra (1924–2011)	régész, építészettörténész
Pataki Pál	vegyészmérnök
Paul Tillich (1886–1965)	evangélikus teológus
Szabó Mirtill	könnyűipari mérnök
Turay Balázs	fotográfus

Donáth László

Ami megmarad

Világéletemben a peremen éltem. Nemcsak azért, mert idegenkedtem az elvegyüléstől, erősebb volt ennél a tőlem ódzkodó szőkék és barnák elutasítása. Megtanultam kívülről nézni a világot, kicsit mindig szkeptikusan, elvégre „vándorló arámi volt az őszám”. Boldogan építettem hajlékot Isten szedett-vedett népének Békáson, meg otthont az öregeknek, de lakást nem veszek, amelyet – ha valaki megkíván – ebben az országban mindig könnyedén elorozhat a magamfajta, csak az Örökkévalót féltő szegénylegénytől.

Hiábavaló lett volna a reformáció pusztán azért, mert 500 évvel később csupán hagyomány és történelem? A több száz főnyi honi evangélikus klerikus és adminisztrátor csak akkor és attól hördült föl, amikor a népszámlálás adatai nyilvánvalóvá tették, tíz év alatt brutális mértékben csökkent a magukat evangélikus keresztényként identifikálók száma. Húsz éven át bolondították magukat azzal, elég, ha „jó kormányzata” van az országnak, mely kárpótol az évszázadnyi sérelemért, s utat mutat, mit is csináljon az, aki lelkészi oklevelet szorongat. Teltek-múltak az évek, s a természet rendje szerint egyre csak haltak azok, akik még tudták, miért azok, akik.

Akiket még kérni sem kellett, volt szemük, kezük és szívük – tették a dolgukat, ki mihez értett, a közösség javára és a maguk örömére. S így együtt Isten dicsőségére. Időközben a szerény, de biztos megélhetés bevonzotta a társadalom piacfüggő vagy a versenyszférában alkalmatlan, közepszerű tudású-szorgalmú kádereit. Íme, munkájuk gyümölcse! Nem az a baj, hogy kicsi és hatalom nélküli ez az egyház, hanem az, hogy nem vonzó sem a megszomorított-

tak, sem a különféle elitek számára. Sem a jámboroknak, sem a felvilágosult elméknek. Jelentéktelen, igazán még rosszat sem tesz, csak van álmagon s néha sértetten undorkodva önnön fölöslegessége láttán.

*

Valamikor régen fenn a Bécsi kapu téren a szombatonként összejövő ifjúság bibliaóráján még azt gondoltam, rosszul kérdezek. Nem ismerem eléggé az egyházat, a Bibliát, a dogmatikát. Megszerettem azokat a korbombeli fiúkat és lányokat, a kedvükért meg a magam gyönyörűségére anyai dédapám, a nagyenyedi száz lutheránus pap nyomdokába akartam lépni. Már több mint negyven éve ennek. A templom ott áll változatlanul a Várban, de hol vannak, akik egykor engem inspiráltak? Eltűntek a múlt időben. Némelyikük számára vállalhatatlanná lettem, karrierjüket, jó hírüket féltve messze elkerültek. Mások időnek előtte megöregedtek, lelket csak én láttam beléjük, s mikor ezt már nem tettem, nem volt kit látni.

Egyetlenegy ember maradt meg barát-nak, társnak, ki megőrizte egykor közös hitünk szenvedélyét. Pedig bitangul megpróbálta az élet, talán csak a testvérében nem csalódott, meg a munkatársaiban. Bárhol dolgozott is, szerették. Nyilván azok is kedvelték, akik eredendő emberszeretetét naivitásnak véelve kihasználták. Soha nem bántott senkit. Már húsz éve belebetegedett a dolgok rémuralmába. De nem adta fel. Muntag Judit mosolyogva halt meg. Nővérén kívül soha senkire nem támaszkodott, mindent eltűrt, és mindent remélt, leginkább szerelmet és családot. Semmit sem kapott. De a hitét nem adta. És engem sem tagadott meg soha. A legtisztább lelkű és létű nő volt, akit valaha ismertem. Apám nagyon szerette.

*

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember, akit nem a szépségéért, nem is kedves és kellemes modoráért szerettek, ha szerettek. Az én életemben az egyetlen egyházi férfiú, aki szemrebbenés nélkül a képeembe mondta, s haláláig nem is változtatta meg abbéli meglátását, hogy én eretnek vagyok. Idén érte is szólt a békási templom harangja. Bízik László teológiai műveltségét talán csak irgalma haladta meg. Élveztük mindketten, mikor kíméletlen logikával és tárgyyszerűen bebizonyította máglyára valóságomat. Ha megütköztem, nyomban visszakozott: ne bánkódj, téged legalább van miért kárhóztatni. Nem volt hozzá hasonló mestere a magyarul gondolkodó evangélikusoknak. Látni életét, reméltem, a küszködős papi lét engem is megigáztat.

Ő valóban pap volt. Sokáig megbecsült tagja a klérusnak. Aztán kivetették maguk közül. Szíve mélyén mindig arra vágyott, hogy újra közöttük lehessen. Talán ez lehe-

tett frivol kritikájának igazi oka: engem csak a Názáreti izgatott, s nem a rá hivatkozó kisebb-nagyobb inkvizitorokból álló avított vagy korszerűre stilizált adminisztráció.

Bízik László 12 évnyi börtönlelkészség után meghalt. Szeretteinek megtiltotta, hogy míg el nem temetik, nyilvánosságra hozzák a hírt. E prófétikus gesztus lett élete utolsó prédikációja. Haló porában már nem vállalt közösséget azokkal, akikkel együtt élni, alkotni vágyott. Férfi volt, sokat vétkezett, de azt tudta, mit jelent itt és most evangélikusnak lenni.

*

Már régen nincs meg az a teniszpálya, amelynek kerítésén keresztül a 60-as évek végén Szépilonánál gyakran szót váltott anyám régi kollégájával, Gellért Gáborral. Álmomban sem gondoltam, hogy évtizedek múltán nekem a fiával lesz mindennapi találkozásom Pesten és utam szerte a nagyvilágban. Gellért Kis Gábor is sokkal műveltebb volt azoknál, akik megfogadták, s hiú módon elhitte: a tudás hatalom. Élete utolsó tíz évében szinte már csak biblikus esszéket írt. Többre tartva a tudást bármilyen hatalomnál. Magamagáért írt és kutatott, lázasan gyötörve a nyelvészt, mi mit jelent magyarul. A hódító férfi, a született kegyosztó soha nem lett jámborral, de megszerette a lelki szegényeket is.

Először elcsodálkozott Bauer Tamás egyházfinanszírozási ötletén 1995 őszén, aztán mindent megtett, hogy sikerüljön. Patrónusává lett bármely egyháznak, amely hozzá fordult, s jött velem, hogy lássa, milyen az evangélikus élet Békéscsabán vagy Nyíregyházán, Dániában vagy Bukarestben.

Mint Bízik László, ő is többet várt a 90 utáni magyar politikai elitől. Magukból indultak ki. Mindkettejüket megcsalta e minden módon elkurvult közpolitika. Gyaní-

tom, keserűbb lélekkel haltak meg, mint atyáik. Hittek, semmiért hiába.

*

Koczor Zoltán sem félt a haláltól. Ő is élni szeretett, mint a többiek, meg dolgozni kifulladásig. Őt sem bírta elviselni sem a hivatalos egyház, sem a papok társadalma. Enynyi szelíd szuverenitástól légszomjat kaptak. Óvakodtak vele vitába bocsátkozni. S ha el kellett némitani, azt testületileg tették: egyenként, mint Karinthy Barabbásában a tömeg, Jézust kiáltónak gondolták magukat, s meglepődtek, hogy amorális önámításukért Koczor Zoltán mosolyogva túlélt rajtuk. Nem az embert, a tudatlant, a kisszerűt rühellte, hanem az ostoba és gögös, hivatalukkal kérkedő klerikusokat. Koczor Zoltán mindent tudott: ha kellett, kántorizált, ha kellett, tanított vagy prédikált, zsinatot vezetett, egyházi projekteket menedzselte, 18 éves korától tanulva és dolgozva, gyermekeket nevelve, villoni derűvel küszködve egy sunyi és gyenge teljesítményű társadalom talpra állításáért. Mint Dávid Jonatánt, úgy siratom őt, aki értem és a gyülekezetért nem Istennél, hanem az önmagát narcisztikusan az ő e világi helytartójának képzelő, perifériális pontifexnél próbált közbenjárni, mert hitt az értelem és irgalom erejében, mert még róla sem akart lemondani.

Koczor Zoltánt, e kiváltképpen való lutheránus embert is eltemettük novemberben. Mi maradt? Mi maradt a gyászon, a hiányon, a lelkünket napról napra támadó és sorvasztó hiábavalóságon túl? Apáink hite és tartása. Mert olyan helyzetben, amely meghaladja józan értelmünket, és szétmálasztani próbálja bizalmunkat, azokhoz kell folyamodnunk, akik ily körülmények között nem szégyenültek meg.

Barátaim és bajtársaim ravatala mellett megállva Pál apostol szavába fogódom:

„Te néked hited van: tartsd meg magadban Isten előtt. Boldog, aki nem kárbozthatja magát abban, amit helyesel.” (Róm 14,22)

Petri György Szezonvég

A rosszból csírázik az egyedüli jó:
halaszthatatlanná lesz a halogatható.
Ha meghal az ember, nem lehet már
halottabb:

vége a méricskélésnek, a fokozatoknak.
Viszont eldöntheti: hamvad vagy porlad.
(Föltéve, hogy rendelkezett évégett.)
S miközben korhadni kezd (vagy elégett),
megy tovább a földi gyarló gyakorlat:
sürgünk-forgunk serényen, mint a férgek.
Nem is utolsóak ezek az utolsó napok:
csomagolás, lézengés, várni a vonatot,
még egy kávé, sört, szendvicset, konyakot,
talpunk alatt vakító, friss sóder csikorog;
és hülő tündöklésben:
a poros muskátlik, piros padok.

Koczor Tamás

Tenyeredbe rejtve*

„...én te rólad el nem feledkezem. Ímé, az én markaimba véstelek be téged.” (Ézs 49,15b–16a)

Sok-sok éve volt. Annak idején Fóton egy kis narancssárga János evangéliumát osztogattak, lehetett nyerni is, de aki nem nyert, annak is valahogy jutott egy kis füzetecske. Ez a füzetecske csak János evangéliumát tartalmazta, a végén üres lapokkal, nyilván azért, hogy oda ki-ki a saját okos gondolatait is be tudja fűzni. Valaki elég hamar rájött arra: a kántorképzősök beírhatnák oda a nevüket meg a címüket. Így aztán a János evangéliuma körbejárt, különösen a tanfolyam vége felé, és mindenki megpróbálta minél több emberrel följegyeztetni a nevét és a címét. Van egy ilyen füzetem, ott áll benne: Muntag Judit és a monori cím.

Pedig milyen butaság. Villámgyorsan teltek az évek, szinte azonnal ott volt a következő nyár, a következő kántorképző, a következő találkozás, nem egyszer év közben is. Meg hát különben is: az ember nem felejt. Nem felejt. Azt az öblös, mély hangú nevetést, amely szinte kikényszerítette, hogy mindenki vele nevessen, nem könnyű elfelejteni.

Rettenetes az, hogy felejtünk. És minden bizonnyal valahonnan innen kellene elkezdenünk: hogy felejtünk. Pedig annyira szeretnénk nem felejteni. Megpróbálunk kapaszkodni képekbe, mozdulatokba, történetekbe, János evangéliumába. Szeretnénk mindenáron megőrizni az emlékeinket, olyan formán is, hogy fájjon. Ha kell, hát fájjon. Most persze azt érezzük, ez nem

igaz. Magam is érzékelem ennek az ellentmondásosságát. Azt mondjuk: dehogyis, belénk írta magát, és túlságosan rövid az emberi élet ahhoz, hogy elkopjon. Na de mégis felejtünk. Mert mi, emberek, felejtünk. Talán szabad egy személyes példát is elmondanom. Annak idején, amikor meghalt a kisfiunk, a nővére azt mondta: bárcsak mindig így fájna, bárcsak mindig azt érezném, amit most. De hát a fájdalom tompul, az emlékek fakulnak, és akármennyire belénk íródtak, emberek vagyunk, felejtünk. Megpróbálunk maradandó dolgokat keresni az anyagban is. A szent dolgokhoz mindig hozzátartozik, hogy valami stabilitást adjon maga az anyag. De az anyag is elporlik.

Azt olvassuk Ézsaiás prófétánál: „*én terólad el nem feledkezem, ímé az én markaimba véstelek be téged*”. Szép ez a kép. Mikor gyerekek voltunk, a fontos dolgokat beleírtuk a tenyerünkbe, nehogy elfelejtsük őket. Isten azt mondja, a markaimba, a tenyerembe véstelek be téged. Ami azt jelenti: ő nem felejt. Ami azt jelenti: ő nem ember. És ebben nagyon bízunk. Nagyon bízunk abban, hogy ő nem felejt. Hogyha elkopnak is az emlékeink, még akkor is, ha egyszer csak azal szembesülünk, hogy mi nagyon is emberek vagyunk, és nagyon is felejtünk, ott van Isten, és azt mondja, én nem feledkezem meg rólad. A neved ott van a tenyeremben.

A mi tenyerünkben is vannak dolgok. A karthauzi szerzetesek egymásnak mutatják a tenyerüket, benne a tenyér ráncolatában a két *m* betű: memento mori, emlékezz a halálra. De Isten azt ígérte, hogy a mi nevünk nem a halál betűivel kerül be az ő tenyerébe, hanem az élet betűivel.

Nagyon érdekes, hogy a passióban és egyáltalán az evangéliumokban mennyi-szer megjelenik Jézus keze. Legutoljára úgy, mint amelyet átütöttek. Aztán az emmausi tanítványok egyszer csak arról ismerik fel, ahogy megtöri a kenyeret. A kezén minden bizonnyal látják a sebeket. Aztán ott van Ta-

* Elhangzott Muntag Judit gyászistentiszteletén 2013. szeptember 6-án Békásmegyeren.

más, aki hitetlen, és Jézus megmutatja neki a kezét. Mert ezek a mi nevünknek a betűi: „*én te rólad el nem feledkezem, íme, az én markaimba véstelek be téged*”.

Egyszer egy teológus azt mondta, hogy Isten az emlékeiből fog előhozni minket a feltámadáskor. Hogy öregem-e vagy fiatalon, a fogyatékosságainkkal együtt-e, ahogy nem szeretnénk kinézni? Hogy hogyan kerülünk elő a feltámadás-

kor? Úgy, ahogy Isten szeretne látni minket. Az emlékeiből hoz elő. Mert nem feledkeznek el rólunk. Mert ott vagyunk a gondolataiban, a gondolatai közepén. Ott vagyunk a tenyerében, belevésve.

És ha most e körben, közöttetek, akik mind ismertétek Jutkát, arról beszélünk, hogy milyen átütő optimizmus volt az egész élete, akkor most hadd mondjuk ki azt is, hogy Isten igazi optimizmusa a feltámadás. Mert mi, emberek, lehullunk. Félelmünk a haláltól minden bizonnyal nem az, hogy fájni fog, bár biztosan ez is nagyon nehéz, hanem sokkal inkább az, hogy elfelejtenek minket. Hogy eltűnünk. Hogy mi lesz, ha már senki nem emlékezik a nevünkre. Egyszer valaki a kezembe nyomott egy nagy zsák fényképet, hogy ő ezt kidobná a szemétkébe. Mondtam, ne tegye, a fénykép mégiscsak dokumentum, azon arcok vannak. Nézem a képeket, senkit nem ismerek. És senki nem ismer azokon a képeken senkit, azért akarták kidobni őket. Eltűnünk. Ott van bennünk a rettegés, hogy eltűnünk. Hogy nem emlékeznek ránk. Isten azt mondja: *én terólad el nem feledkezem, nem tűnsz el, nem veszel el a semmiben. Is-*

ten emlékei nem az ember emlékei: én föltámasztalak az emlékeimből. Előhozlak újra. Nagy, igazi nevetéssel, amellyel kénytelenek leszünk mindnyájan együtt nevetni.

Imádkozzunk!

Sorsunkat a te kezébe adjuk. Nincsenek nagy okosságaink, bátorságunk se nagyon, de sorsunkat a kezébe adjuk. S miközben tíz körömmel kapaszkodunk az időbe, és valahogy megpróbáljuk megtartani azt, ami menthető, aközben bátoríts minket, hogy te pedig tíz körömmel tartasz minket, és nem ejtesz le, és nem veszünk el, és föltámasztasz minket Krisztusért. Ámen.

Petri György

T. D.-höz

az élet ez az élet ez az álom?
 kesztyűként kifordítva ugyanaz
 a nyelv A jobb a balra nem hajaz
 De szótlánul is elleszünk már hisz annyi
 megtébolyult téblábol a fonákon
 Tükörmélybe ilyen soká zuhanni?

Németh Zoltán

Hozzatok szavakat

Hóseás 14,3 nyomán

„Ezeket a szavakat vigyétek magatokkal, amikor megtértek az ÚRhoz, ezt mondjátok neki: Bocsáss meg minden bűnt, és fogadd szívesen, ha ajkunk gyümölcsét áldozzuk neked!”

Nagyon megérintett advent első vasárnapjának igehirdetési alapigéje. Elképzelttem a szavak karácsonyát. Az adventi kalendáriumot, amelynek zsebeiből csokoládé vagy játék helyett mindennap egyetlen szó bújik elő. Még csak nem is egy idézet, egy szép vagy bölcs gondolat. (Lassan azok is tömegcikké válnak, főleg karácsonykor.) Csak egyetlen szó. Szenteste pedig mindenkinek egyetlen szót adnánk ajándékba, mindenkinek mást, miután félrevonultunk és kitaláltuk, hogy családtagjaink, barátaink közül kinek melyik szó lenne a legmegfelelőbb. És vajon kitől milyen szót kapnánk mi magunk? Ünnepek múltán nem az ajándékokat rendezgetnénk, hanem kiterítenénk magunk elé a kapott szavakat. Mít üzennek nekünk? Mít mondanak rólunk? Egymás előtt is kiteríthetjük kártyáinkat, és játszhatunk karácsony vagy szilveszter este a kapott szavakkal. Játszhatunk a szavakkal párkeresőt. Csak a játék kedvéért csereberélőst: ki milyen kapott szót cserélne el valakivel egy másik szóra? Valamilyen memóriajátékot is kitalálhatnánk, vagy egy nemszeretem szóval játszhatnánk feketepétert.

Amikor e sorokat írom, még advent eleje van. A fiunk reggel lelkesen ugrik ki az ágyából, és szalad az adventi kalendáriumhoz. A feleségem felolvassa hangosan a gyülekezetnek készített felnőtt adventi nap-

tárból az aznapi idézetet és a hozzá tartozó lelkeségi feladatot. Én a szavak kalendáriumán gondolkodom. 24 szó. Mi kerüljön bele, mi maradjon ki belőle? A derűt beletenném. A megrendülést is. És a lemondást is biztosan.

Derű

A kedvenc szavam. Nem felszínes, népszerű, hivalkodó és harsány, mint az öröm vagy a vidámság. Sokkal mélyebbről fakad, sokkal többet mond, és sokkal időt állóbb. Nem a pillanatnyi hangulattól függ, hanem a szív tartós állapotától. Ezért az öröm és a vidámság számára kedvezőtlen életkörülmények között is létezik. A földi pokolban is kivirágzik. Súlyos betegségben is megőrizhető. Leginkább az öregeké, rájuk jellemző. Nem múlik el az ifjúsággal, sőt! Az idő múlásával egyre tisztább fényel ragyog. Az arcot vizsgálva a szemben és a száj sarkainál látható. Egészen különös finom, halvány mosoly, illetve nem szúrós, de eleven fényű tekintet formájában. Az arcnak állandó huncutságot kölcsönöz. A derű csak Istenben gyökerezhet, mert nyilvánvaló, hogy a látható, anyagi világ gyűrűinél, valamint az egyes ember sorsának kellemes és kellemetlen történéseiből képződő felszínénél mélyebbről ered. A derű az egyetlen bizonyítéka Isten létezésének, és az egyetlen hiteles megnyilvánulása a hitnek. Ha Istent keresed, olyan helyet keress, olyan embert, olyan közösséget, ahol érezhető a derű. Így sem ígérhetem, hogy rátalálsz Istenre, de ott, ahol nincs derű, biztosan nem.

Megrendültség

Miért fontos ez? Éppen itt, második helyen? Mert azt gondolom, minden azon múlik, hogy meg tudunk-e rendülni. Megérint-e minket valami? Szíven talál-e? Adventben azt szeretem a legjobban, hogy

éreződik az embereken, hogy szeretnének megrendülni. Éreződik a megrendülés utáni vágy. Az érintődés igénye. A szíven talátság utáni sóvárgás. Talán ezért kerülnek ilyenkor jobban a figyelem előterébe a hajléktalanok, az árvák és általában a megrendítő sorsú embertársaink, mert akiket nem akarunk látni éven át, azokat hirtelen keresni kezdjük, hogy segítségükkel megrendülhessünk. Nem elegendő magyarázat erre az egész éves közönyünk miatt érzett büntudat és az annak okán gyakorolt kompenzáció. Ha nem rólunk lenne szó, decemberben is közönyösek maradnánk. De rólunk van szó. Érezzük, hogy ezt az ünnepet nem lehet megrendültség nélkül megcsinálni. Mondhatnám: „megúszni”. Meg lehet, de nincs értelme. A hajléktalanok és az árvák éppen olyan eszközei számunkra a kívánt megrendülésnek, mint betlehemes jeleneteinkben a boci leheletével fűtött hideg istálló és a szalmával bélelt jászol, benne az újszülött gyermekkel. Hogy nem tisztességes a hajléktalanok és árvák „eszközként” való használata megrendültségünk érdekében? Lehet. De legalább ilyenkor meglátszik rajtunk, hogy maradt még bennünk valami emberi.

Lemondás

Éppen ádventben, karácsony előtt? Amikor minden és minden téren az ellenkezőjéről: a fogyasztásról, a vásárlásról, az ételekről, a felhalmozásról szól? Igen, és éppen azért. Mert az a gazdagság, amelyet egyre növekvő fogyasztással, vásárlással, felhalmozással próbálunk sikertelenül elérni, lemondással megvalósítható. Még a legradikálisabb környezetvédő, vásárlási szokásainkon változtatni kívánó „menteni a menthetőt” típusú kezdeményezés legszigorúbb képviselőitől is felmentést kapunk ünnepek előtt: jól van, csináljátok, éljétek ki vágyaitokat, majd januárban beszélünk róla, mit hogyan kell másképp csinálni, hogy a Föld megmenthe-

tő legyen. Lehet, hogy talán éppen ezt az örületet, amely hatalmába kerít bennünket ilyenkor, ezt kellene kihasználnunk, ennek segítségével felszínre hoznunk, hogy mit is keresünk, mire is vágyunk valójában? A világtól elfordult, magányban, lemondásban élő sivatagi és athoszi atyák mondásait, írásait tanulmányozva megértettem valamit a lemondás, az önkorlátozás lényegéből. Csak az érti meg igazán, aki megtapasztalta már a valamiről való lemondás következtében kialakult kezdeti elvonási gyötrelmet követő szabadság felszabadult boldogságát. A szerzetes nem azért étkezik szerényen, visszafogottan, mert érdemet, engesztelést akar ezzel szerezni, hanem hogy megtapasztalja az evés, a zabálás kényszere nélküli jóllakottságot, megelégedettséget. A szegénységet

is azért vállalja, hogy a birtoklás, a felhalmozás, a gyűjtögetés kényszere nélkül valóban gazdag legyen. A lemondással élő tehát ugyanazt a célt tűzi ki maga elé – meglehetősen, gazdagon élni –, mint amely a zabálót, halmozót, gyűjtögetőt mozgatja, csak vele ellentétben el is éri azt. A cél tulajdonképpen ugyanaz, csak az irány ellentétes. Az egyik közelít hozzá, a másik egyre távolabb kerül tőle. Az egyik egyre „kevesebbet” eszik és egyre jóllakottabb, a másik egyre többet, mégis egyre éhesebb. Az egyik egyre kevesebbet birtokol és egyre gazdagabb, a másik egyre többet szerez, mégis egyre több hiányzik neki. Ugyanaz működik itt is, mint amit Jézus mond az evangéliumokban: „*Aki meg akarja tartani az életét, elveszti, aki pedig elveszti, megtartja azt*” (Lk 17,33). Azon túl, hogy saját boldogságunkat is így találjuk meg, ráadásul – mintegy járulékosan – ez a szemlélet enged másokat is a készletekhez odaférni, és segít a teremtett világot is kímélni. Talán nem is különös, inkább logikus, hogy az evangélium nem csupán az üdvösségünkre nézve, de földi, mindennapi életünk vonatkozásában is működőképes, mondhatni tökéletes megoldást, életvezetést kínál nekünk.

Három szó a huszonnégyből. Még hiányzik huszonegy. Hozzatok szavakat.

Petri György

[**Mondd, nem mindegy, hogy merre indulunk el**]

Mondd, nem mindegy, hogy merre
indulunk el

Ha minden út a halálba vezet

S mit csomagolni, pénz poggyász ott nem
kell

Érzékek szüntén úgyszincs élvezet

Paul Tillich

A végső gond*

Amikor továbbhaladtak, betért egy faluba, ahol egy Márta nevű asszony a házába fogadta. Volt ennek egy Mária nevű testvére, aki leült az Úr lábához, és hallgatta beszédét. Márta pedig teljesen lefoglalta magát a sokféle szolgálattal. Ezért előállt Márta, és így szólt: „Uram, nem törődés az az, hogy a testvérem magamra hagyott a szolgálattal? Mondd hát neki, hogy segítsen!” Az Úr azonban így felelt neki: „Márta, Márta, sok mindenért aggódsz és nyugtalanokodsz, pedig kevésre van szükséged, valójában csak egyre. Mária a jó részt választotta, amelyet nem vehetnek el tőle.” (Lk 10, 38–42)

Jézus Mártához intézett szavai a Biblia leg-híresebb szavai közé tartoznak. Márta és Mária két lehetséges életszemlélet szimbólumává váltak, az emberben és az emberiség egészében létező két erő, kétfajta gondoskodás szimbólumává. Mártának sok dologra gondja van, de mindegyik véges, előzetes, átmeneti. Máriának csak egy dologra van gondja, amely végtelen, végső, tartós.

Márta útja sem megvetendő. Ellenkezőleg, ez az az út, mely mozgásban tartja a világot. Ez az a hajtóerő, mely megőrzi és gazdagítja az életet és a kultúrát. E nélkül Jézus nem beszélhetett volna Máriához, és Mária nem figyelhetett volna Jézusra. Egyszer hallottam egy prédikációt, amelyet Márta igazolásának és dicsőítésének szenteltek. Ezt meg lehet tenni. Életünkben és az emberi életben általában számtalan dolog van, amely figyelmet, odaadást, szenvedélyt kíván. De nem kívánnak *végtelen* figyelmet, *feltétel nélküli* odaadást, *végső* szenvedélyt. Fontosak, gyakran nagyon fontosak nektek és

* Megjelent a szerző *Az új létezés* című kötetében. Tillich, Paul: *The New Being*. New York, Scribner, 1955.

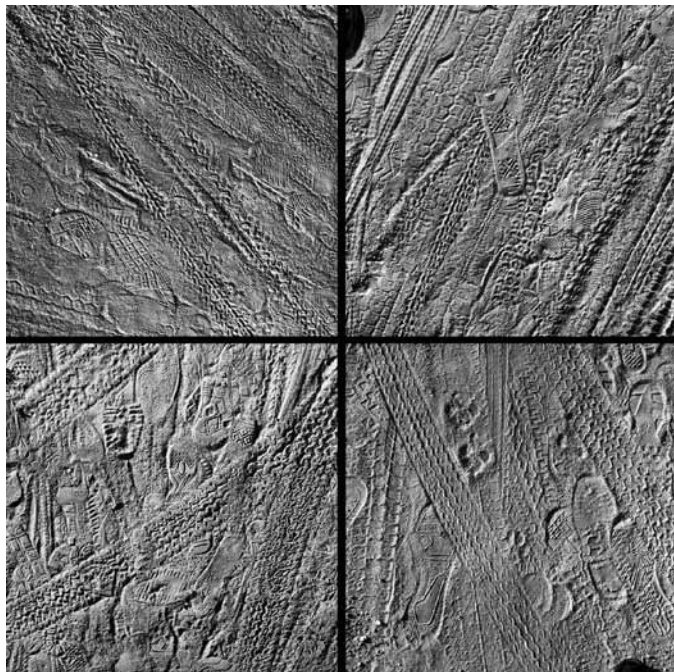
nekem és az egész emberiségnek. De nem *végzőképpen* fontosak. Ezért Jézus nem Mártát, hanem Máriát dicséri. Ő választotta a jó részt, az egyetlen dolgot, amelyre az embernek szüksége van, a dolgot, amely végzőképpen minden ember legfőbb gondja.

A templomi szertartás óráját és a meditatív olvasás minden óráját olyasfajta hallgatásnak szenteljük, mint ahogy Mária hallgatott. Valamit hallunk, a szónok ugyanúgy, mint a hallgatók, valamit, ami talán végtelen gondunkká válik. Ez minden prédikáció lényege. Végző gondot, végző törődést kellene bennünk ébresztenie.

Mit jelent az, hogy valamire gondunk van? Azt jelenti, hogy részesei leszünk, hogy egy részünk benne van, hogy a szívünkkel veszünk részt benne. És még ennél is többet jelent. Megmutatja, milyen módon leszünk részesei, nevezetesen *aggodalommal*. Nyelvünk bölcsessége gyakran azonosítja a gondot az aggodalommal. Aminek részesei vagyunk, azért aggodunk. Sok dolog érdekel bennünket, amely szánalmat vagy borzalmat ébreszt bennünk. De ezek nem jelentenek számunkra igazi gondot; nem hozzák létre ezt az előre hajtó, kínzó aggodalmat, amely akkor jelenik meg, ha őszintén és komolyan gondunk van valamire. Ebben a történetben Márta komolyan gondot viselt valamire. Próbáljuk meg felidézni, hogy egy átlagos napon mire van gondunk az ébredés pillanatától az elalvás előtti utolsó pillanatig, és még azon is túl, amikor aggodalmunk megjelenik álmunkban is.

Gondunk van a munkánkra; ez adja létezésünk alapját. Talán szeretjük vagy utáljuk; talán kötelességként vagy a szükség szigorú szorításában végezzük.

De az aggodalom mindig úrrá lesz rajtunk, ha érezzük erőnk határait, hatékonyságunk hiányát, küzdelmünket a lustasággal, a kudarc veszélyét. Gondunk van a másokkal való kapcsolatunkra. Nem tudjuk elképzelni, hogy jóindulatuk, barátságuk, szeretetük, testi-lelki közösségük nélkül élhetnénk. De aggodunk, és gyakran kétségbeesünk, amikor eszünkbe jut a közömbösség, a kirobbanó harag és féltékenység, a rejtett és gyakran mérgező rosszindulat, melyet magunkban ugyanúgy megtalálunk, mint azokban, akiket szeretünk. Az aggodalom, hogy elveszítjük őket, hogy megbántjuk őket, hogy nem vagyunk elég jók nekik, bekúszik szívünkbe, és nyugtalanná teszi szeretetünket. Gondunk van magunkra. Felelősséget érzünk a saját fejlődésünkért az érettség, az életerő, a szellemi bölcsesség és a lelki tökéletesség vonatkozásában. Ugyanakkor törekszünk a boldogságra, gondunk van az élvezeteinkre és arra, hogy „jól érezzük magunkat”, ezt a gondunkat különösen nagyra

tartjuk. Ám elfog bennünket az aggodalom, amikor az önvizsgálat tükrébe nézünk, vagy mások ítéletét halljuk. Úgy érezzük, rossz döntést hoztunk, rossz úton indultunk el, hogy kudarcot vallunk az emberek és önmagunk előtt. Másokkal hasonlítjuk össze és alacsonyabb rendűnek érezzük magunkat, depressziósak és reményvesztettek leszünk. Úgy hisszük, elpazaroltuk boldogságunkat, vagy mert túl hevesen kerestük és összetévesztettük az élvezettel, vagy mert nem voltunk elég bátrak, hogy megragadjuk a megfelelő pillanatot, amikor egy döntés boldogságot hozhatott volna nekünk.

Nem feledkezhetünk meg minden élő legtermészetesebb és legegységesebb gondjáról, az élet megőrzésének gondjáról – mindennapi kenyerünkről. Volt egy időszak a legújabb kori történelemben, amikor a nyugati világ nagy csoportjai szinte megfeledkeztek erről a gondról. Ma az étel, ruházódás és menedék egyszerű gondolja is annyira nyomasztó az emberiség többsége számára, hogy szinte elnyomja a többi emberi gond nagy részét, s kitölti mindenféle társadalmi osztályba tartozó emberek értelmét.

Mégis, valaki megkérdezheti: nincsenek a mindennapi élet gondjainál magasabb rendű gondjaink? És nem maga Jézus a tanú rájuk? Amikor őt megindítja a tömegek nyomora, nem szenteli-e meg a sok mai embert is érintő társadalmi gondot, és nem szabadítja-e fel őket mindennapi életük sok-sok aggodalma alól? Amikor Jézust megindítja a szájalom a betegek iránt, és meggyógyítja őket, ezáltal nem szenteli-e meg a gondot, amelyen orvosi és lelki gyógyítókkal osztózik? Amikor maga köré gyűjt egy kis csoportot, hogy közösséget alakítson ki velük, ezáltal nem szenteli-e meg mindenféle közösségi élet gondolját? Amikor azt mondja, hogy az igazságról tanúskodni jött, nem szenteli-e meg az igazság gondolját, a tudás iránti szenvedélyt, amely olyan hatalmas

mozgató erő a mai korban? Amikor tanítja a tömegeket és tanítványait, nem szenteli-e meg a tanulás és oktatás gondolját? Amikor példabeszédeket mond, lefesti a természet szépségét, és klasszikusan tökéletes mondatokat alkot, nem szenteli-e meg a szépség gondolját, azt a lelki emelkedettséget, amelyet a szépség adhat, és a békét a nyugtalanság és a napi gondok után?

De vajon ezek a nemes gondok alkotják azt az „egy dolgot”, amely szükséges, és azt a jó részt, amelyet Mária választott? Vagy ezek csak annak a legmagasabb formái, amit Márta képvisel? Mártához hasonlóan akkor is sok dologra van gondolunk, amikor a nagy és nemes dolgokra gondolunk?

Valóban túl vagyunk az aggodalmon, amikor gondolunk van a társadalomra, és amikor a hatalmas nyomort és társadalmi igazságtalanságot látva saját előnyös helyzetünk ránehezedik lelkiismeretünkre, és nem engedi, hogy szabadon és boldogan lélegezzünk, amíg együtt kell sóhajtanunk emberek százaival világszerte? És ismeritek azoknak a gyötrelmet, akik gyógyítani akarnak, de tudják, hogy már késő; azokét, akik tanítani akarnak, és butasággal, gonoszszággal és gyűlölettel találkozhatnak; azokét, akik vezetni kényszerülnek, és elkapotatja őket a tudatlanság, ellenfeleik ambíciói, a rossz intézmények és a balszerencse? Ezek az aggodalmak hatalmasabbak, mint a mindennapi élet aggodalmai. És ismeritek azt a rettentő aggodalmat, amely minden tisztességes kutatáshoz kapcsolódik, az aggodalmat, hogy tévedünk, különösen amikor valaki a gondolkodás új, kitaposatlan ösvényein indul el? Megtapasztaltatok valaha a szinte elviselhetetlen ürességérzetet, amikor egy nagy műalkotástól a mindennapi élet követelményei, csúfsága és problémái felé fordultok vissza? Mikor a templom pusztulásra ítéltett szépségeiről beszélt, Jézus jelezte, hogy még ez sem az „egy dolog”, amelyre szükségünk van. A modern Európa megtanulta,

hogy büszkesége – az emberi kreativitás évezredeinek sora – nem az „egyetlen szükséges dolog” volt, hiszen az évezredek műemlékei mára romokban hevernek.

Miért jár aggodalommal és idegességgel annyi dolog, amelyre gondunk van? Nekik szenteljük odaadásunkat, erőnket, szenvedélyünket, és így is kell tennünk, különben nem érnénk el semmit. Akkor miért töltenek el nyugtalansággal szívünk legmélyén, és miért veti el őket Jézus mint végsőkép nem szükséges dolgokat?

Ahogy Jézus Máriáról szólva jelzi, azért, mert ezek a dolgok elvétethetnek tőlünk. Mindegyikük véget ér; minden gondunk véges. Sok közülük már életünk rövid ideje alatt

eltűnik, s újak támadnak helyettük, melyek szintén el fognak tűnni. A múlt sok hatalmas gondja semmivé lett, és még több fog véget érni előbb vagy utóbb. A mulandóság szomorú törvénye irányítja még a legszenvedélyesebb gondjainkat is. A vég aggodalma járja át a boldogságot, amelyet adnak. A dolgok, amelyekre gondunk van, ugyanúgy véget érnek, mint mi magunk. Lesz egy pillanat – talán nincs is messze –, amikor már nem lesz gondunk egyikükre sem, amikor megmutatkozik végességük saját végességünk élményében – a saját végünkben.

Mégis úgy kezeljük előzetes gondjainkat, mintha végsők lennének. És markukban tartanak, ha szabadulni próbálunk tőlük. Minden gond zsarnoki, egész szívünket akarja, egész elménket és minden erőnket. Minden gond a végső gondunk akar lenni, az istenünk. A munkánk gondja gyakran sikeresen válik istenünké, akárcsak egy másik emberért vagy a saját örömünkért viselt gond. A

tudomány gondja sikeresen vált egy egész történelmi időszak istenévé, a pénz gondja még fontosabb istenné vált, a nemzet gondja pedig minden istenek legfontosabbika lett. De ezek a gondok végesek, konfliktusban állnak egymással, megterhelik lelkiismeretünket, hiszen nem szolgáltatathatunk igazságot valamennyiüknek.

Megpróbálhatjuk elvetni minden gondunkat, és szert tenni egyfajta cinikus közönyre. Elhatározzuk, hogy többet sem mire nem lesz gondunk, talán kivételes esetekben egy kicsit, de semmiképp sem komolyan. Megpróbálunk közönyösek lenni magunkkal és másokkal, a munkánkkal és örömeinkkel, a szükségleteinkkel és fényűzéseinkkel, társadalmi és politikai ügyekkel, a tudással és a szépséggel kapcsolatban. Még úgy is érezhetjük, hogy ebben a közönyben van valami heroikus. És egyvalami igaz: ez az egyetlen alternatívája annak, hogy egy végső gondunk legyen. Közöny

vagy végső gond – mást nem választhatunk. A cinikusnak is van gondja, szenvedélyes gondja, egy dolog felől, mégpedig a közöny felől. Ez minden közöny belső elmentmondása. Tehát csak egyetlen alternatíva létezik: a végső gond.

Mi hát az egyetlen dolog, amelyre szükségünk van? Mi a jó rész, amelyet Mária választott? Ahogy történetünk, úgy én is tétovázom, hiszen szinte minden válasz félreérthető. Ha a válasz a „vallás”, félreértik a választ, mintha bizonyos hiedelmek és tevékenységek összességét jelentené. De ahogy az Újszövetség más történetei mutatják, Márta is legalább olyan vallásos volt, mint Mária. A vallás is az emberi gondok egyike lehet, egy szinten a többivel, ugyanolyan aggodalmat keltve, mint azok. A történelem és a valláspszichológia minden lapja ezt demonstrálja. Még olyan különleges emberek is vannak, akiknek a feladata ennek a bizonyos emberi gondnak a fenntartása. Istenkáromló szóval úgy hívják őket: bigottak – ez a szó többet kifejez korunk vallási hanyatlásáról, mint bármi más. Ha a vallás különleges emberek különleges gondja, és nem mindenki végső gondja, akkor képzelenség vagy blaszfémia. Tehát megkérdezzük újra, mi az egyetlen dolog, amelyre szükségünk van? És megint nehéz a válasz. Ha a válasz „Isten”, ezt is félreértik. Még Isten is válhat véges gonddá, egy tárggyá a sok közül, amelynek a létezésében bizonyos emberek hisznek, míg mások nem. Egy ilyen Isten, persze, nem lehet a mi végső gondunk. Vagy személyé tesszük, egygyé a sok közül, akivel hasznos kapcsolatban lenni. Egy ilyen személy segítheti véges gondjaink megoldását, de semmiképp sem lehet végső gondunk.

Az egyetlen dolog, amelyre szükségünk van – ez az első és bizonyos értelemben az utolsó válasz, amelyet adhatok –, hogy végsőképpen, feltétel nélkül, végtelenül legyen gondunk. Ilyen Máriának volt. Ez az, amit

Márta érzett, amiért haragudott, és ez az, amit Jézus Máriában dicsért. Ezen túl nem sokat mondtak és nem is nagyon mondható más Máriáról, és ez kevesebb, mint amit Mártáról mondtak. *De Máriának végtelenül volt gondja.* Ez az egyetlen szükséges dolog.

Ha egy ilyen végső gond ereje és szenvedélye felől tekintünk véges gondjainkra, az élet Márta-féle területére, minden ugyanolyannak tűnik, és mégis minden megváltozott. Még mindig van gondunk ezekre a dolgokra, de másképpen – az aggodalom eltávozott! Még létezik, és megpróbál visszatérni. De az ereje megtört; többé nem pusztíthat el bennünket. Az, akit megragadott az egyetlen szükséges dolog, a sok dolog felett áll. Gondja van rájuk, de nem végsőképpen, és amikor elveszti őket, nem veszti el az egyetlen dolgot, amire szüksége van, és ami nem vétethetik el tőle.

(Fordította Lőrincz Borbála)

Petri György Passz

Hogyan lehet jóvátenni a rosszat?
– Nagy kérdés! – És hogyan rosszá a jót?
Hülyén, kábultan bolygok utcahosszat,
keresvén az elrontanivalót.
Valami aljasság, bűncselekménymegvalósítás,
ilyesmi,
de ebben a rohadt melegben nem jut
eszembe semmi
éptelenszerű ötlet, pedig egy ilyen meglett
korú költő előtt az utcán hever az ihlet.
Hogy fájok neked? Ez lírikusnál
munkaártalom.

De hogy még a te térded is énnekem?
Ezt panaszolja (el? föl?) énekem?
Bár... miként formában a tartalom,
s szintolyképp tornában a fartalom,
majd úgylis eltűnünk a síri semmiben.

Bartha István

Reformáció és hiábavalóság

Fogalmi vívódás

Maga a reformáció fogalma feltételez egy eredeti állapotot, amely kívánatos, jó, de amelytől valami oknál fogva az adott dolog eltért, amelyhez képest eltorzult, megromlott. A reformáció tehát valaminek az eredeti és eredetileg jó állapotába való visszaállítás. Esetünkben a reformáció tárgya az egyház. Feltételeznünk kellene tehát, hogy az egyháznak létezett egy eredeti állapota, amely Isten akarata szerint való volt. Ez azonban nem állja meg a helyét, ugyanis a kezdetek ugyanannyira nehézkesek, problematikusak, vitatottak, mint a folytatás vagy bármelyik stádium.

Mit tekintünk eredetinek, mintaszereűnek? Az első jeruzsálemi gyülekezetet, amelynek tagjai kizárólag olyan zsidók voltak, akiknek legmerészebb álmai közt sem szerepelt annak lehetősége, hogy közösségüknek pogányok is tagjai lehetnek? Vagy az apostoli egyházat, amelyben heves, élénk, szakadásig menő viták és rivalizálások folytak a vezetők között karizmákról, tekintélyről, beavatottságról, igaz ismeretről, erkölcsről, valamint az addigra már evidenssé vált pogánykereszténység és a zsidóság viszonyáról? Vagy a patrisztikus kort, amelyben a világi hatalomhoz való viszonyulás kétesnél kétesebb megoldási kísérletei születtek meg, miközben az utókor ítélete szerint legnagyobb jelentősége a Krisztus ketős természetéről szóló teológiai vitáknak és az újszövetségi könyvek kanonizációjának volt? Nem folytatom. Nincs eredeti állapot. Nincs mihez visszatérni. Már amennyi-

ben valóban az egyházzal mint közösségről vagy mint intézményről van szó.

Ilyenkor persze hangsúlyozni szoktuk, hogy a reformációt nem emberek végzik, és pláne nem a saját elképzeléseik szerint, hanem a Szentlélek munkálkodik és használ fel embereket céljai elérésében. A másik, amit hangsúlyozni szoktunk, hogy nem valami képzeletbeli vagy akár valós ideális állapothoz kell visszatérni, hanem az ige tekintélyének kell helyreállnia. Az ige pedig nincs a kezünkben, hanem neki magának kell megszólítania, birtokba vennie bennünket. A helyesen hirdetett és helyesen értett ige a Szentlélek által lehetséges. A reformáció tehát az ige és a Szentlélek ügye. Már amennyiben ketté lehet választani a fogalmakat. Mondjuk inkább így: a reformáció Isten ügye. Isten cselekvése az emberben, az ember által, az emberért.

Ez így rendben is volna. Csakhogy még mindig adósok vagyunk önmagunknak az eredetivel, amelyhez képest Isten Szentleke és igéje által végzi a reformáció munkáját. Mert az ige is mindig konkrét, adott szituációkban rendelkezik valós érvénnyel. Ellenkező esetben nem válhatna visszaélések áldozatává, amikor tévesen, rosszul vagy helytelen kontextusban idézik. Erre szolgál kitűnő példát Jézus megkísértésének története, ahol a kísértő maga is arra hivatkozik, hogy „*meg van írva*”. Mondhatjuk persze, hogy éppen az a Szentlélek munkája, hogy az igét helyesen értve szólaltatja meg az ige-hirdető által, és az ige hallgatóját hitre juttatja az ágostai hitvallás vonatkozó passzusa értelmében.

Csakhogy mégis a kezünkben van egy Biblia, amelyet Szentírásnak, „írott igének” nevezünk, és az egyháznak mégis van egy története, amelyben a gyakran tetten érhetetlen és nyomon követhetetlenül homályos hátterű folyamatok mellett kijelölhető néhány pontszerű esemény, amely radikális fordulatot hozott. Ezek közül talán el-

sőnek nevezhetjük a vallási közbeszédben is az „egyház születésnapjaként” emlegetett pünkösdt, amikor Péter prédikációja nyomán háromezer ember tért Krisztus-hitre. A reformáció irányultsága tekintetében vonatkoztatási pontként azonban nem jelölhetjük ki ezt az eseményt, pláne nem mint kívánatos állapotot. Hacsak nem annyiban, hogy ott és akkor az egyetlen választóvonal és egyetlen lényegi kérdés az volt, hiszed-e, hogy Jézus, a nemrég kivégzett tanító a megígért Messiás, személyes üdvöd kizárólagos ura.

Mondhatnánk, hogy most megtaláltuk a lényegét, és hogy az egyház későbbi időszakában is mindig épp ennek a kérdésnek kell a középpontban állnia. Csakhogy ebben a megfogalmazásban ennek kizárólag ott és akkor volt relevanciája. Elég, ha arra gondolunk, hogy az egyház története során azok is, akik kiátkozták, máglyára küldték egymást, mindnyájan uruknak vallották Krisztust, csakúgy, mint azok, akiket kiátkoztak és máglyára küldtek. Cinikusnak tartanám azzal elhárítani ezt a problémát, hogy ezek szerint a máglya meg a kiátkozás egyáltalán

nem lényeges kérdés. Lehet üdvözülni eretnekként és inkvizítorként egyaránt, de hát a földi élet útja már csak ilyen nehéz és rögzös.

Ha tehát a fentebbi megfontolások alapján ki merjük mondani, hogy nincs az egyháznak „eredeti” állapota, amelyhez vissza kellene vagy lehetne térni, vagy amelyhez akár a Szentlélek az ige által vissza akarja azt téríteni, akkor vessük fel magának az „eredetnek” a kérdését. Segítségünkre lesz János evangéliumának prologusa és a teremtéstörténet. Ebben az esetben ugyan nem az egyházzól, hanem a világról van szó, némi magyarázat után talán mégis belátható, hogy nem jogosulatlan ez az összehasonlítás. Anál is inkább, mivel a teremtés esetében is Isten cselekvéséről van szó, amelyet egy nagyon konkrét és jól körülhatárolható cél érdekében végez. A cél, hogy legyen világ, és legyen benne ember. És amit Isten teremt, az gyönyörködésre indítja őt, tehát jó. A egymástól nagyon különböző két teremtésleírás pedig megegyezik abban, hogy mindkettőben valamiképpen az ember az a teremtmény, amely kiemelkedik a többi közül. Az egyikben ő a végcél, vagyis a korona, a másikat pedig vele kezdi, és mintegy köréje teremti a kertet az élőlényekkel. A teremtésről is elmondható hát, ami a reformációról: hogy Isten ügye, Isten cselekvése az emberért. Az „emberben” és az „ember által” kitételek némileg magyarázatra, átgondolásra szorulnak, de már sejteni lehet, hogy nem járunk messze az igazságtól, ha a teremtést és a reformációt valamiképpen párhuzamos, azaz rokon történéseként értelmezzük.

Az „eredet” tekintetében János evangéliumának prologusa egyértelműen magára az alkotóra, azaz Istenre irányítja a figyelmet. Ő volt kezdetben, általa lett minden, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött, ő a világosság, azaz ő minden létezőnek a létfeltétele és előzménye. Éppen csak azt nem teszi hozzá, hogy ő változatlan, örökkön örökké

ugyanaz, ő a kezdet és a vég, a minden mindenekben – lehetne még sorolni. De azt elmondja, hogy ez a valaki nem más, mint az Ige. És máris ott vagyunk, hogy könnyen beláthatjuk a párhuzamot a világ teremtése, valamint az egyház teremtése és reformációja között. Ha tehát van mihez vagy kihez visszatérni, akkor egyértelműen néven nevezhető, hogy ő nem más, mint az Ige. Csakhogy máris ott az elhajlás, a romlás veszélye, lehetősége, sőt ténye. János nem is tartja szükségesnek magyarázni, hogy az Ige által teremtett világban épp maga az Ige lesz idegen. *„Ővéi közé jött, és ővéi nem fogadták be” (Jn 1,11).*

Az ószövetségi teremtéstörténetek viszont nem magát Istent nevezik eredetnek, hanem Isten kezdeti cselekvését, vagyis a teremtést. *„Kezdetben teremtette Isten a mennyet és a földet.” (1Móz 1,1).* Itt azonban felfigyelhetünk valami különösre. Amikor Isten teremtő munkáját végzi, úgy tűnik, hogy valami tökéletlenből, ködösből, kaotikusból alkot rendezettet, áttekinthetőt, vagyis jót. A teremtés kezdetén tehát nem az eredendő rend és ideális állapot található, hanem annak épp ellenkezője. Úgy is láthatnánk, ahhoz, hogy Isten megteremtson valami jót, először valami problematikus, zűrös nyersanyagot kell létrehoznia. A „rend” csak a káoszhoz képest értelmezhető. Itt tehát az eredet, a kezdet éppenséggel nem valami ideális, tökéletes állapot, amelytől el lehetne, majd amelyhez vissza lehetne vagy kellene térni, hanem valami sötét mélység, amelyhez képest kiemelkedik a világosság, majd elválnak egymástól a dolgok, és nevükön nevezhetőkké lesznek.

„Az én atyám mind e mai napig munkálkodik, én is munkálkodom” (Jn 5,17) – feleli Jézus az őt szombati gyógyítása miatt vádoló farizeusoknak és írástudóknak. Isten tehát teremt. Ma is tevékenykedik. Az emberért, az emberben, az ember által. Márpedig ha Istennek ez a legeredendőbb cselekvése ma

is folyik, vagyis a teremtés maga nem zárul le, akkor okkal, joggal feltételezhetjük azt is, hogy az egyház története sem szükségszerűen értelmezendő úgy, mint valamely ideális vagy legalábbis igeibb állapottól az egyre problematikusabb felé való tartó folyamat, amely pont emiatt időnként isteni beavatkozásra szorul, amelyet reformációnak nevezünk. Ezen az sem változtat, ha az egyszeri történelmi eseményt szembeállítjuk, illetve korrigáljuk a „semper reformanda” elvével. Az egyház tökéletes állapotáról mit sem tudunk, ugyanis még nem valósult meg. Csakúgy, ahogyan maga a világ is folyamatos teremtés, teremtő restauráció alatt áll. Isten mind e mai napig munkálkodik. Bennünk is, rajtunk is, általunk is. Egy olyan világért, amelyben nem lesz többé szükség egyházra – vagyis kihívtak gyülekezetére, eklézsiára – hanem Isten lesz minden mindenekben, teremtményei pedig mindnyájan közösségben lesznek egymással.

Bibliai alapvetés

„Láttam mindent, amit végbe visznek a nap alatt, és kiderült, hogy minden hiábavalóság és szélkergetés.” (Préd 1,14) Az egyik katolikus fordítás alapján idéztem a Prédikátor könyvének kulcsmondatát. A „szélkergetés”

nemcsak hogy közelebb áll az eredeti szöveghez, de lényegesen szemléletesebb, életsezerűbb, mint a túlzottan szájbarágós és semmitmondóan neutrális „hasztalan erőlködés” a protestáns fordításban. Eredetileg ezzel szerettem volna kezdeni az egész gondolat kísérletet, ám annyira belebonyolódtam a fogalmi vívódásba, hogy a bevezetőnek szánt bibliai alapvetésre már alig maradt muníció. Azt is mondhatnám, szinte szükségtelessé vált ennek a témának a kifejtése. Pedig milyen hangzatos címet lehetett volna adni neki: Reformok, reformáció az Ószövetségben, avagy mihez képest és mit helyes előtérbe helyezni, pláne mivel szemben, különös tekintettel a megszüntetett áldozóhalmokra és azok papságára, etc. A tréfát félretéve, végezzünk egy nagyon vázlatos áttekintést mégis.

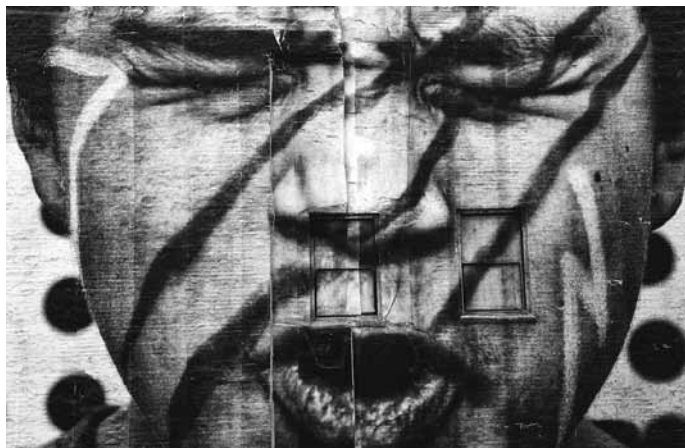
Az Ószövetségből megismerhető reformációk közt kétségtelenül első helyen szerepel – legalábbis időrendben – az özönvíz. Isten cselekvése az emberért, az emberben, az ember által. Itt a Szentlélek helyét a víz töltötte be ideiglenesen – de ezt nem én találtam ki: Keresztelő János is ellenpontozza a vízkeresztséget a tűzzel és Lélekkel való keresztséggel. Kis jóindulattal még azt is mondhatjuk, hogy Isten cselekvése ebben az esetben is az emberért történt, hiszen mégiscsak megmentette Noé és háznépét. Ember által akkor csak a bárka épült, ami önmagában sem kis teljesítmény. Alapos tisztogató történt, annyi bizonyos. Ráadásul Isten nem vesztette el a realitásérzékét, hiszen mihelyt Noé kiszállt a bárkából, és áldozatot mutatott be neki, önkéntes fogadkozásába, miszerint többé nem pusztítja el özönvízzel a világot, beleszövi azt a felismerést is, hogy *„bár gonosz az ember szívének gondolata ifjúságától fogva”* (1Móz 8,21).

Nem történt tehát túlságosan nagy változás. Az ember, mármint az a néhány, aki megmenekült, ugyanolyan maradt. Özönvíz előtti. Elkezdődik valami új, de való-

jában minden marad a régiben. Semper reformanda. Amikor újra elszaporodnak, akkor sem képesek arra, hogy akár csak hozzátétőlegesen is eleget tegyenek a kultúrparancsnak. Ahelyett hogy benépesítenék a földet, egy helyre gyülekeznek, mint eső előtt a hangyák. Hát nem volt világos, amit az Úr megígért? Nem kell égig érő torony! Meg amúgy is: ha ő akarja, bármilyen magasra mászhattok, oda is csak lenyúl értetek. Az őstörténet második reformációja alkalmával a Teremtőnek úgy kell szétkergetnie a sok népet, hogy betöltsék végre tőle kapott hivatásukat. Nem kell, hogy értékek egymást, csak csináljátok, amit a főnök parancsol. Semper.

Az ősatyák korában újra cselekednie kellett Istennek. Teremtőményei ugyanis ameltett, hogy végre betöltötték rendelt hivatásukat, azaz sokasodtak, szaporodtak, benépesítették a földet, uralkodtak az ég madarain, a tenger halain és a földön csúszó-mászó mindenféle állaton is, sajnálatos módon megfeledeztek Teremtőjükről, és a számukra legkézenfekvőbb módját választották, hogy a beljük kódolt misztikus rettegésnek utat engedjenek. Az életük ritmusát amúgy is meghatározó és eléggé szem előtt nem téveszthető égitestek közül kezdték egyiket-másikat istenként imádni. Abrám megszólítása – Isten cselekvése az emberért, az emberben, az ember által, – annak szólt, hogy ideje volna felfedezni azt, ami egyébként nyilvánvaló. Vagyis hogy nem a Hold teremtette a világot. Aki most olvassa, talán mosolyog ezen. De ne feledjük: akkor és ott, ez volt az Ige releváns megnyilvánulása.

Hogy aztán Izsák, Jákób, valamint József és testvérei életében, majd az egyiptomi szolgátság idején és az exoduskor, a pusztai vándorlás és a honfoglalás, a bírák és a királyság korában hogyan nyilvánult meg Isten az emberért, az ember által, az emberben – történelmi eseményekben, prófé-

ták szavában –, ennek végiggondolását rábízom a nyájias olvasóra, már amennyiben a fölvetésemet érdemesnek tartja a továbbgondolásra. Ha viszont nem, akkor az sem győzné meg, ha pontról pontra kimutatnám minden történetről, hogy egyik oldalról nézve mennyire semmibe hulló és felesleges volt az erőlködés bárki részéről arra nézve, hogy úgymond helyreállítson valami sosem volt rendet, a másik oldalról viszont minden alkalommal mennyire új és addig ismeretlen módon nyilvánult meg Isten, amit a kor embere már csak természeténél fogva sem lehetett képes megérteni, elfogadni.

Na jó, mégis megkönyörülök a jó szándékú érdeklődőkön, egyben megadom a kegyelemdöfést a fanyalgó kételkedőknek is. De csak hányaveti utalásokra veszem a fáradságot, mert a túlmagyarázás értelmetlen volna. Íme az első ősatyák kori reform Ábrám elhívása után: Isten megmutatja Ábrahámnak és rajta keresztül a tőle származó népnek az abban az időben igen elterjedt emberáldozat értelmetlen brutalitását. Ám ebből hősi történetet sző az utókor, amelyet még a jámbor Jakab apostol meg a héber levél szerzője is úgy értelmez, mint Ábrahám Isten iránti feltétlen engedelmességének példáját. A többi patriarcha történetét, valamint az egyiptomi fogságot és a pusztai vándorlást önkényesen átugorva a bírák korának *bálványimádás – szabadítás – meglérés* sémája – amely a pogány népekéhez hasonló királyság igényéhez vezet – minden magyarázatnál beszédesebb. Végül, de nem utolsósorban: a két jelentős reformpárti uralkodó, Ezékiás és Jósias sorsa egyenesen siratni valóan sanyarú. Előbbi az északi országrész menthetetlen bukását volt kénytelen

tehetetlenül szemlélni. Dédunokája pedig, Júda történetének talán legsötétebb évszázadát, Manassé és Ámón viszonylag hosszú uralkodását követően már igen fiatalon elkötelezte magát a jó ügy mellett. Renováltatta a templomot, majd a Deuteronomium szellemében vallási és szociális reformokat fogatosított, amelyek értelmében Jeruzsálembe koncentrálna a kultuszt, ahol újra megünnepezték a majdnem feledésbe merült páskát, oroszlánként küzdött az asszír csillagkultusz és más bálványimádás ellen, valamint védelmezte a hátrányos helyzetűek jogait. Isteni kegyelemből ereje teljében, még negyvenéves kora előtt meghalt egy teljesen értelmetlen csatában, így nem kellett saját szemével látnia, amint a babiloni sereg romhalmazzá pusztítja a szent várost és magát a templomot is.

Rövid lényegre törés

Korban átugrottuk ugyan Illés prófétát, de korántsem azért, mert annyira jelentéktelennek tartanánk, hogy említésre sem méltatjuk. Sokkal inkább azért, mert személye és a vele kapcsolatos történelmi helyzet külön fejezetet érdemelne. Ő a magányos hős archetípusa. Aki bátran vállalja az igazságot akkor is, amikor azzal az élete kerül veszély-

be. Néha menekülni kényszerül, és még a hollók és angyalok is előbb vállalnak közönséget vele és sietnek a segítségére, mint az emberek. Szembe megy bármilyen fősodorral, perbe száll akár a királlyal is, tükröt tart a döntésképtelen, langyos többségnek, és ha kell, karddal is megmutatja, ki az egyedüli Úr.

Illés a hiány prófétája. Ő az, aki azóta, hogy itt volt, szüntelenül arról nevezetes, hogy nincs itt. A széderesten a család legifjabb tagja azért megy kitérni az ajtót, hogy meglelje, jön-e már. Malakiás könyvének vége is arra utal, hogy neki még vissza kell térnie, mielőtt beteljesedik Isten királyi uralma. Hogyan is halhatott volna meg közönséges halandó módjára? Tüzes harci szekér vitte a mennybe. Így érthető, miért jelenített meg Jézus és három tanítványa előtt a megdicsőülés hegyén Mózeszel, akinek sírját szintén nem ismeri senki. Jézus Keresztelő Jánosban azonosítja. Ő az, akinek el kellett jönnie a világba, hogy az atyák szívét a fiakhoz, a fiakét az atyákhoz térítse, hogy egyengesse az utat az eljövendő király előtt. Hol vagy Illés? – kérdezheti a zsidó. És ezt a határozott jellemet, ezt a csodálható csodabogarat várja a keresztény is.

Luther személyében valami hasonlót kaptunk. Egy szerethető és gyűlölhető csodabogarat. Rá mint elrettentő példára hivatkozva lehet buzgó katolikusnak vagy ateistának lenni ugyanúgy, mint legújabb hullámos karizmatikusnak vagy valamely keleti instant misztikus vallás követőjének, netán muszlimnak. Vele takarózva lehet langyosan és semmitmondóan „protestánsként” aposztrofálnia magát valakinek. Felületes érveléssel nyakába lehet szólni a négyszáz évvel későbbi náci zsidóellenességet, de saját korában a parasztháború kitérését és annak

leverését egyaránt. Ugyanakkor meg lehet ünnepelni arcképével a nemzeti bibliafordítás és irodalmi nyelv létrejöttét. Amit tett, kétségtelenül átrajzolta a tizenhatodik század Európájának térképét. A „cuius regio eius religio” elve alapján tömérdek írástudatlan zsellér vált hitbuzgó lutheránussá anélkül, hogy erről különösebb tudomása lett volna. Majd ugyanez sok helyen megtörtént fordított irányban is. Például Magyarországon.

A térképek és a tömegek szempontjából nagyon fontos egy próféta vagy egy reformátor, akire fel lehet nézni, akit lehet követni, és akitől el lehet fordulni, akit át lehet értelmezni új idők új szelei szerint. Illés a hiány prófétája. Luther a hiány reformátora. Valaki, aki hiányzik az életünkéből. A társadalomból. Az egyházból. Valaki, aki épp nincs itt, de aki, ha itt lenne, akkor bizony... Jól beolvasna a bálványimádó és zarnoki hatalmasságoknak, jól lemészárolná a hamis isten prófétáit (természetesen csakis az ige kardjával Ef 6,12 értelmében!), ellátná a bajukat tollával a zsidóknak, a rajongóknak, a muszlimoknak, valamint a parasztok-

nak és a nemeseknek, a pápának és a császárnak egyaránt.

De nincs itt. Sem Luther, sem Illés.

És az Isten mégis cselekszik. Az emberért, az emberben, az ember által.

Petri György

[Szekularizált világunkban olykor]

Szekularizált világunkban olykor a titkos szolgálatok helyettesítik a rejtőzködő istent.

Az ő helyében én is dekkolnék.

Hacsak... Hacsak nem pedagógiai célzattal játszik velünk.

Nos, ez nagy valószínűséggel kitelik tőle. Hogy ugyanis a halál mindenre megtanít, de későn.

Hogy hasznavehetetlen és továbbadhatatlan távozzunk el e létező világok legjobbjából. Hangsúly a középfokon, jóllehet a kinyilatkoztatás szerint „látá, hogy jól van”.

Tulajdonképp megértem.

Én is így szoktam lenni a verseimmel.

Béres Tamás

Gondolatok reformáció ünnepe körül

A szüleim és nagyszüleim könyvespolca közti különbség lényegét tíz-tizenkét évesen elsősorban abban láttam, hogy az utóbbin feldolgozható mennyiségű könyv állt. Felismerésemet egy másik, valószínűleg soha ki nem mondott, de határozott érzés is követte arról, hogy – mint mikro- a makrokosmoszt – nagyszüleim könyvei is hiánytalanul képezték le a teljes könyvuniverzumot. Máig vissza tudnám rakni őket sorban a helyükre: a *Glóriás Árpádok* a polc szélén, mellette pár kötet *Új Magyar Lexikon*, aztán a lila borítójú *Puccini-életrajz*, *Huckleberry Finn* és a felülmúlhatatlan Szutyjev-füzetke *Pif kalandjaival*. Volt ott még aztán pár szám a *Kertészet és Szőlészet*-ből, talán valami édesapám egyetemi jegyzetei közül is, és ott volt sötétszürkén, komolyan és hajlékonyan a *Bencés diák kalauzár*nak egyik utolsó száma a negyvenes évek végéről, melyet pár évtizeddel később, apám nyomdokaiba lépő bencés diákként, én is szívesen forgattam. Ebben az átlátható és kiismerhető univerzumban egyetlenegy kis halvány fényű, hulló lapú, töredezett szélű, Olcsó Könyvtár-kiadású csillag volt, amelyhez sohasem tudtam közel kerülni: a *Két nap az élet* Merletről. Bármikor beleolvastam, idegen volt. Idegenek voltak a dunkerque-i behajózásra várakozás hosszú leírásai, nem értettem a szereplők párbeszédeinek sem jelentését, sem jelentőségét, nem tudtam feloldani a háborús hétköznapi túlélésre utaló bölcsességeit. Visszatérő kudarcaim ellenére mégsem tudtam szabadulni a könyv bűvköréből. *Két nap az élet*... Nem értettem, tartottam tőle, mégis gondosan pakoltam át nagyanyám minden polcrendezése után a

legkedvesebb könyveim társaságába, mert a címe mindennél többet sejtetett akkoriban az élet lényegéről.

Persze a hetvenes évek közepének Pest közeli bányászfalujában minden nap komoly harcban telt a nyári szünetre odaérkező városi gyerek számára. Kőcsatát vívni felfordított lócák fedezékében vagy üvegcsatázni napokig gondosan érlelt vizeletes palackokkal a vaksötét lakótelepi pincékben, otthon is tudtunk. A falusi gyerekekkel való versenyzés azonban ezeknél életszerűbbnek és komolyabbnak is tűnt egyszerre. A lefekvés előtti mosakodáskor a lavór feketére színeződő vize általában megbízhatóan jelezte teljesítményemet a napi bátorság és ügyesség terén. Elárulta, hogy kellett-e túrnom aznap a plöciben (aki a késes ügyességi játékban lemaradt, annak – talán a falu uralkodó foglalkozási ágának hagyományait követve – a fogával kellett „kibányászni” egy föld alá vert gyufaszálat), milyen magasra kúsztunk az egykori szénosztályzó elhanyagolt épületének lépcsőtlen emeletén, mennyi időt töltöttünk a kukoricásban, a cigizéssel járó köhögést leplező fuldokló nevetéssel. Másfajta bátorságpróbáink is voltak, de ezeknél az esti fürdővíz szép tiszta maradt. Napokat töltöttünk a falusi strandon, az usziban, nyitástól zárásig, csak ebédelni mentünk haza. A nálunk egy-két évvel idősebb, gyönyörű, medenceparti lányokkal ugyanis csak akkor volt esélyünk megbarátkozni, ha mindig újabb mutatós figurát találtunk ki a startkőről vagy nekifutásból végzett vízbeugrásnál, vagy ha ez már nem ment, legalább újabb tréfás nevet tudtunk kitalálni a régi mutatóványainknak. (A lélektanról csak hírből hallottunk,

de teszteléses kísérleteink során beigazolódott, hogy ha nem sikerül őket egyből elbűvölni, szívükhöz a szavakon át vezethet még út.)

Harmincöt év telt azóta, és Merle igazsága számtalanszor visszaköszönt. Az élet két nap, vagy még ennél is rövidebb idő. A mai napi élménynek csak ma vagyok képes felhőtlenül örülni, vagy ha jó oka van, legfeljebb másnap. Újabb élmény nélkül harmadnap hiányérzetem van, a negyedik napon üresség vesz rajtam erőt, az ötödik naptól nem találok a helyem, aztán önironikus leszek, és egy hét múlva mások számára is nehezen elviselhető. Elég minden napnak a maga baja, de minden napra kell valami „baj”, eredeti szerb-horvát formájában „boj”, azaz harc. Mindegy, milyen formájában áll elém, támadjon kívülről vagy eredjen bentről, csak bajt vívhassak vele, párviadalra állhassak ki vele, hogy legalább a harc közben átélhessem, hogy most élek, amíg ez történik. Este még megnézem a lavórban, aztán elköszönök tőle, és véglegesen belém épül. Később ennek mintájára értettem meg Descartes-ot is a tekintetben, hogy bár az újkori racionalizmus legnagyobbjai közt emlegetjük nevét, miért nem félt mégsem attól, hogy híres *cogito*ijában a gondolkodás folyamatát alávesse a létezéséről szó-

ló tapasztalati bizonyosság vágyának. Innen tudtam elhinni, hogy a Frontátvonulás Vizi Miklósának pohara a lemezen hallható csörömpölés ellenére is a levegőben maradt, és nem utolsósorban innen származott valamiféle belső tapasztalatom arról, hogy a reformáció felismerései nem egyszerűen a reneszánsz kulturális megújulás szükségszerű vallási jelszavai, amelyek saját történelmi koruk fogságában sínylódnának, hanem minden komoly érdeklődőt az élet két napjának titokzatos világához vezetnek el.

Alapjában véve a múlt hétig egész jól be rendezkedtem a kétnapos élet keretei közt. Feladatok mindig voltak, többnyire a mindennapi harc is megadatott, de azért – két nap nagy idő! – mindig pont elég idő jutott a pihenésre, a délutáni szundításra, barátokkal sörözésre, házassélel kávézásra, gyerekekkel sütítésre, a jelenbe be- és a jelenből kivezető utak módszeres karbantartására. A császár is meg lehetett elégedve, Isten sem tűnt hadat üzeni. A múlt héten azonban találkoztam egykori tudós tanárommal, aki filozófiai és pedagógia módszertani munkáját egyetemi tanári évei után is elmélyülten folytatja. Tőle egy osztálytalálkozó kereteihez képest viszonylag váratlanul megtudtam, hogy az élet csupán töredéke az én bejáratott két napomnak. Tranzakcióelemzési

kutatásai nyomán elmesélte, hogy a jelen, azaz a környezetünk érzékelésére, az adott kérdések felismerésére és a szóban vagy tettekben meghozott döntésekre és válaszokra mindig hét másodperc áll rendelkezésünkre. Ami ennyi idő alatt megtörtént, az a jelenben történt, ami nem, az úgy már soha meg nem történhet máskor. Hirtelen beigazolódtott előttem Szent Ágoston rég-

ről ismert bölcsessége. Mind a múlt, mind a jövő kizárólag a jelenre vonatkoztatva létezik, és hogy a jelen nem a pillanatnyilag fennállónak képzelt világ elvont szimbóluma, hanem hét darab praktikus másodperc, amelyben vagy megvalósul az életem, vagy pont ennyi időre fedezékbe hátráltam a saját életemből. És ha így van, akkor, ki tudja, valaha képes leszek-e ismét kibújni innen a mindig metszően tiszta viszonyokat hozó, tüéles 7 secundum porondjára.

Viszonylagos váratlansága ellenére nem mondhatom, hogy teljesen naivan fogadtam volna a bejelentést. Őszintén szólva mindig is sejtettem, hogy a két nap nagyon kényelmes pufferközeg. Mint egy nagy höröcsög két nagy pofazacskója, amelyben még mindig pont annyi élelem maradhat, amennyire épp szükség lehet. A kétnapos ember előre is tekinthet és hátra is, van még ideje, amit beoszthat, tartalékolhat erőt, célt és akaratot. Vigyázhat magára, miközben okos protollokat követve másokon is segíthet. A kétnapos ember kiszakíthatja saját idejét a teremtett idő ajándékából, kényelmesen berendezheti saját világát az ajándék-teremtésben. A hét másodperces ember számára a teremtett világ kulisszái nem nyújtanak lehetőséget az elbújásra. Számára Isten kegyelme aznap kegyelem, és nem tartalékolható erőforrás.

Az igazság nem különféle elméletek eredője, a mások felé lépés nem kivitelezhető tornagyakorlat. A hét másodperces embernek egyszerre kell Epikurosz és Horatius, Hé-
rakleitosz és Szókratész, Cusanus és Kierkegaard, Nietzsche és Metz, Kafka és Eco, Peirce és Berne, Lévinas és Marion, és nem utolsóként Luther és Tillich tanítványának lenni, hogy meztelen lelkét megperzselhesék Jézus samáriai asszonyhoz intézett egyszerű szavai. A Jánosnál megőrzött evangéliumi leírásban kettőjük beszélgetése hosszan kanyarog múlt és jövő medreiben. A tradíciókba vesző és a jövőbe menekülő teológiákat Jézus végül visszahozza a jelenbe. A jelen hét másodpercébe, amelyben a végső valóság egyetlen konkrét mondatba sűrűsödik: „*Én vagyok az, aki veled beszélek*” (4,26).

Petri György

Vendégjárás, sáskajárás

Jönnek a
vendégek,
vén dögök meg fiatal hülyék,
jön az egész pereputty.
Seneca
bölc türelme
kéne ezt elviselni, olyan elme,
mely bír kellő tudással afelől,
minek a
vágy, akarás, kedv meg kíváncsiság,
testetlen elme, aki tudja már
hogyan megoldás nincs.
Viszont van halál.
És pedig nem a megoldás
helyett van.
Nem kér helyet. Ő a helyzet ura.
Nem kell neki hatalmi pozitura.
Őt várjuk, hogy véget érjen a kín.
S ő tudja ezt.
Tudja, hogy ő lesz
– hisz ki lehetne más –
ő lesz a pont az „i”-n.

Fábri György

Reformáció: mai történelem – mai hit

A reformáció évenkénti ünnepei sok egyéb mellett azért is igen hasznosak, mert erősíteni tudjuk magunkban a meggyőződést, jobb esetben hitet, hogy egyházként és egyénként is visszatérünk a krisztusi tanítás eredeti alakzatához (re-formálódtunk). Jómagam tavaly óta nem tudom nem felidézni a reformáció történeti eseményeiről szerzett élményeim: a szász-anhalti evangélikus testvérek által megálmódott és megvalósított protestáns zárandokutat, a Lutherweg végigjárását. A Jóisten kegyelme és segedelme révén feleségemmel közösen végigcsinált gyaloglás, kerékpározás során Mansfeldtől, Eislebentől Wittenbergen át a reformáció megannyi emlékét, Luther és a többi reformátor életének, működésének nyomait láthattuk, s mindez alkalmat adott a fél évezreddel ezelőtti egyházjobbítói és Jézus-kereső vállalkozás érzékletes megtapasztalására. De éppen a történetiség kulturális, társadalmi, politikai tette fényében látszik még világosabban, hogy a reformáció nem csupán nagyszerű és büszkeséggel felmutatható történelmi eseménye a nyugati civilizációnak, hanem a mai napnak, a holnapnak, mindennapjainknak élő feladata, munkálkodása és esélye, mindannyiunk számára.

A Magyarországi Evangélikus Egyházban szolgálatra választott laikusként ezt éppen a reformáció kezdő mondata, vagyis Luther 95 tételének első pontja fejezi ki számomra: „*Mikor Urunk és Mesterünk azt mondta: »Térjete meg!« – azt akarta, hogy a bűnek egész élete bűnbánatra térés legyen*” (Mt 4,17). Ezt fordítom le magamban a missziós parancs („*Tegyetek tanítványá minden népet*” – Mt, 28,19a)

teljesítésének személyes előfeltételévé. Ennek kell lennie minden egyházszervezeti munkálkodás értelmének és tartalmának, különben nem teszünk mást, mint működtetünk egy viszonylag kiterjedt társadalmi szolgáltatószervezetet. Ami amúgy szép és fontos feladat, de ne keverjük bele Krisztust, ha nem ezzel a folyamatos bűnbánó küszködéssel és hit-megtartással végezzük a munkát. Ebből eredeztethető ugyan társadalmi-közösségi felelősségvállalásunk üzenete és a személyesen megélt hit üzenete.

Manapság nem árt emlékeztetnünk a protestantizmus társadalmi hivatására, hiszen egyre többször hallhatjuk környezetünkben a hivatkozást a nagy magyar református íróra, Móricz Zsigmondra, aki a Kelet

Népében a negyvenes évek elején megfogalmazta: ne politizálj, építkezz! Ismerjük annak a kornak a lehetetlen választásai helyzetét, s biztosak lehetünk benne, hogy minden mai nyűgünkkel együtt is távol vagyunk az akkori abszurdumoktól. Ezért nagyon is gondosan kell mérlegelnünk, milyen érvénye lehet ennek a számunkra.

Ha a korrupciótól, póre hatalomtechnikáktól, erőszakosságtól, minőségimmunitástól, kisszerúségtől való elhatárolódást akarjuk kifejezni, nyilván csak egyetérthetünk ezzel az elzárkózó mentalitással. De a csalódottságok és kilátástalanság érzése miatt terjedő apátia, reményvesztettség bizonyosan veszélyes, rossz utakra vezet. Ha a közösség ügyeinek intézésével szemben közömbösek maradunk, s a legszebb protestáns erények közé tartozó közösségi felelősségvállalást nem gyakoroljuk, akkor kiszolgáltat-

juk magunkat és polgártársainkat az autoriter vagy cinikus hatalmaknak.

Természetesen a magyar társadalom joggal és alappal várja a protestáns egyházaktól, hogy hagyományos és hirdetett elveiknek megfelelően intézményekkel is részesei legyenek a közfeladatok ellátásának. De ami ma az adott igazgatási-költségvetési körülmények között üdvös megoldás, az holnap már igazolandó helyzet lesz. Igazolnunk kell tudni teljesítménnyel, eredményekkel, hogy valóban jó kezekben vannak nálunk az oktatási intézmények, a szociális otthonok, az idősek és a beteggondozás. Márpedig ezt a költségvetési lobbizáson, okos menedzsmenten, pozitív mutatószámokon túl elsősorban azzal tudjuk megtenni, ha intézményeink működ-

se morális legitimitást kap, mert ott van bennük a másik ember elérésének és a másikban meglévő jó felismerésének szándéka, a másik iránti krisztusi szeretet.

Társadalmi felelősségünk tehát egyben nagyon is személyes megszólítással teljesezhető be. Van-e elegendő hitünk és tisztaságunk a missziós parancs szolgálatához? Sugározzuk-e magunkból a megváltás örömhírét? Felismerjük-e a másik emberben, a nekünk nem tetszőkben, az idegekben, a nekünk segíteni akarókban, a segítségre szorulóknak Krisztus arcát?

Lassan negyedszázadnyi vallási és egyházi szabadságban eltelt év után fel kell tennünk magunknak a kérdést: vajon nem azért terjed-e továbbra is a szekularizáció, vajon nem azért késik-e a vallási ébredés, vajon nem azért fogynak-e létszámukban az egyházak, mert társadalmi szolgáltatásaink mögött nem elegendő a hitünk, és nem tudjuk a Szentlélek erejét magunkon átvezetve közvetíteni?

Hitbéli elégtelenségeink társadalmi jelenlétünket is érintik. A tét itt a hitelességünk, márpedig hiteles egyházakra ma nagyobb szükség van, mint valaha. Közösségi morális üzeneteinket ki tudná helyettünk megfogalmazni? A reformáció lényegéhez tartozó polgári szabadság, a gondolkodás autonómiája, az ember méltósága, az elesettek iránti könyörület, a családi és magánéleti zsákutcák feloldása a hit és a megértés őszinteségével – mind-mind égető gondjaink. A reformáció médiaforradalma képes volt arra, hogy az értéket közvetítse. A ma médiavilágában ez ne volna ugyanilyen fontos?

Fel kell végre ismernünk saját erőnket, amely Krisztus megvallásából és nem e világi támogatásokból származik. Ezek a támogatások magukkal ránthatnak minket, ha bukik a percnyi szempontok által alakított, gyökértelen, intellektuális és morális alap nélküli hatalomtechnika. Még belegondol-

ni is rossz, hogy a mai politikai megosztottságban egyszerre csak az antiklerikalizmus is politikai fegyver lesz.

Idén volt 1700 éve, hogy a milánói ediktummal I. Constantinus megadta a kereszténységnek a vallásszabadságot. Sokan innen eredeztetik a thesszalonikai ediktumban kiteljesedett folyamatot, a kereszténység államvallássá alakulását – s ezzel a mai napig tartó jó néhány torzulását. Mai lutheránusként nem kellene szembenéznünk azzal, hogy mi dolgunk a mindenkori állammal?

Ez ügyben hadd fejezzem be személyes hitvallásommal. Jól ismerjük a jézusi mondatot: adjuk meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené. Ezt gyakran az egyházi simulékonyság jelígejeként emlegették. De mondjuk ezt másképp, a krisztusi hangsúllyal: megadjuk a „császárnak”, a mindenkori hatalomnak a lojalitást, a szervezeti együttműködést, de csak azt. Nem adjuk oda azonban azt, ami csak az Istené! A lelkiismeretünk, a hitünk, a személyes elkötelezettségünk, a morális értékrendünk az Istené, ebből ered az elesettek iránti szolidaritásunk, a nemzeti és nyugati keresztény közösséghez való kötődésünk és a hitvallás szabadsága melletti kiállásunk. Ezeket sem erővel, sem csábítással nem vehetik el tőlünk.

Ehhez adjon nekünk az Úr áldást, békeességet, legyen hozzá erős várunk, s őrizzen meg minket a reformáció újra- s újraélőinek!

Petri György Kegy

a szórakozott sors kihez kegyes
nagyon hirtelen könnyű lesz
derűs üres
ujja hegyén megtartja a halál
tojáshéjat a vízszugár

Ludassy Mária

Körmöczi Price és Paine között¹

Richard Price (1723–1791) a „racionális disszenterék” (jobbára unitárius lelkészek) legjelentősebb 18. századi képviselője. Morálfilozófiai fő műve – *Review of the Principal Questions in Morals*, 1758 – Cudworth és Cumberland, Hobbes neoplatonikus kritikusaiknak koncepcióját követi: az erkölcs „örök és változtathatatlan elvei” kizárják mind a materialista determinizmus, mind a politikafilozófiai konvencionizmus (a jogpozitivizmus) relativizmusát. A platonikus ideák metafizikai magasságából irányítják az ember erkölcsi választásait, politikai preferenciáit – nemcsak az egyéni egoizmus, de a kollektív önzés (közjó, nemzeti érdek) is elvetendő opció, amennyiben szembekerül az egész emberiség egyetemes üdvével. „Az is megengedhetetlennek tartom, hogy a *közjót* tekintsük az igazság *egyetlen* forrásának” – *az emberi jogok* ellenében egyetlen konkrét közösség java sem érvényesülhet. Ahogy az elidegeníthetetlennek tekintett emberi méltóság elve ellenében sem: „az a nagy igazság, hogy egyetlen racionális lény végtelenül értékesebb, mint az egész materiális világ-egyetem”².

1776-ban az amerikai forradalom lelkes támogatójaként Price egyedülálló koncepciót dolgozott ki az emberi jogok alapvetően

individualista felfogása és a nemzeti önrendelkezés kollektív joga közti kapcsolat harmóniába hozására. Az egyes ember erkölcsi méltóságának bázisa a morális autonómia, az embert emberré tevő elidegeníthetetlen antropológiai attribútum. Minden politikai közösség ilyen autonóm erkölcsi lényekből áll, így a morális önrendelkezéssel bíró, racionális választásra képes individuumok összességét is megilleti az autonómia, a nemzet – mint szabad és tudatos emberek társulása – éppoly szabad és tudatos választás alanya, mint az őt alkotó individuumok.

1789-ben a Bastille-t, a zarnokság szimbólumát leromboló francia forradalomban egy nagy nemzet hasonló választását üdvözlő: 1688, az angol dicsőséges forradalom és az amerikaiak függetlenségi harca után a szellemi szabadság és az emberi jogok újabb hódítása Franciaország. Erről szól a Forradalmi Társaságban tartott *A Discours on the Love of our Country*³ című beszéde – műfaját tekintve inkább prédikáció – a hazaszeretetről. Mi a hazaszeretet és az egyetemes emberszeretet közötti autentikus, Krisztust követő viszony? „Először is, a hazaszeretet minden időkből melegen ajánlott érzület volt, s minden bizonnyal nemes szenvedély, de mint minden szenvedély, irányítást igényel, szabályozásra szorul. Kapcsolódhat olyan előítéletekhez és téveszmékhez, melyek tévútra vihetnek minket és veszélyessé válhatnak.”⁴ Ilyen tévedés az, amely fizikai-földrajzi meghatározottságból vezeti le a hazaszeretetet, és nem az emberi-erkölcsi kontextus kérdéseként kezeli: „Először is hazán nem azt a földdarabot értjük, ahol véletlenszerűen megszülettünk, nem az erdőket és a mezőket, hanem azt az emberi közösséget, melynek tagjai vagyunk, társak

¹ Az írás eredeti változata a Körmöczi János erdélyi unitárius püspök, a kolozsvári unitárius Főtanoda matematika- és fizikatanára születésének 250. évfordulóján rendezett konferencián hangzott el.

² Price, Richard: A morál alapkérdéseinek szemléje. In: Brit moralisták a XVIII. században. Budapest, Gondolat, 1977. 814.

³ A hazaszeretetről való diskurzus

⁴ Price, Richard: *A Discours on the Love of our Country*. http://www.constitution.org/price/price_8htm, 2.

és barátok testületét, akikkel egy kormányzat és egy konstitúció alatt élünk, egyazon törvények fennhatósága alatt, egyazon polgári társadalom kötelékében.”⁵

A nemzeti érzésből nem vezethető le semmiféle felsőbbrendűségi tudat más országokkal szemben, keresztény ember számára kizárólag a más nemzetek erkölcsi egyenrangúságának elismerése, történelmének, tradícióinak tisztelete bázisán fogadható el a hazaszeretete: „Másodszor is megfigyelhetjük, hogy még az így felfogott hazaszeretetet sem implikálhat valami magasabb rendű értékben való hitet más népekkel szemben, semmiféle partikuláris preferenciát nem alapozhat meg törvényeink, alkotmányunk és kormányzatunk kiválóságát illetően.”⁶ A kizárólagos, valamiféle kiváltságosság tudaton nyugvó hazaszeretet elfogultság, s mint ilyen, elfogadhatatlan a keresztény egyetemesség szemé számára: „Mi más e vak és szűkkeblű elv, mely egymás ellen fordította a népeket és az országokat, mint összeesküvés az emberiség jogai és a népek szabadsága ellen? Mi más ez az elv, melyet gyakran elsőrendű erénynek kiáltottak ki, mint a vadság és vérengzés princípiuma, mely az indián klánokat és az arab törzseket mézszárlásokhoz és népirtásokhoz vezette?”⁷ De nem csak a kortársi törzsi gyűlölködés lesz Price kritikájának tárgya: szerzőnk szerint az ótestamentumi zsidóság, a „választott nép” hübrisze is a keresztény karitás által meghaladott – vagy legalábbis meghaladandó – moralitást képvisel: „Mi

mást jelentett a hazaszeretet a zsidók számára, mint kárhozatos kiváltságosság tudatot önmagukat illetően és minden más nemzetiség mélységes megvetését? Mi más jelentett a rómaiak hírhedt hazaszeretete?”⁸

Mindenki bűnnek tekinti az egyes ember egoizmusát, ha önérekléből semmibe veszi, károsítja közössége általános érdekét, de dicséretes dolognak tartják, ha nemzeti közössége tagjaként részt vesz egy rablőháborúban a szomszédos népek ellen, és „az egyetemes emberszeretet elvei ellenében” leigazza vagy legyilkolja az emberi közösségek tagjait, ha azok más nyelvet beszélnek, vagy más vallást vallanak. „Igcensak figyelemreméltó, hogy vallásunk alapítója egyszer sem említette erkölcsi kötelességeink között a hazaszeretetet, és ezt a tényt a hitetlenek a kereszténységgel szemben komoly kritika tárgyává tették.”⁹

Ha nem is hitetlenként, de a neopogány patriotizmus szószólójaként Jean Jacques Rousseau is ezt cselekedte. *A társadalmi szerződésben* még csak azt olvashatjuk, hogy

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Price: Discours, 3.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

„a köztársasági nem lehet keresztény!”¹⁰ – mert megengedhetetlen a haza ellenségeinek felebaráti szeretete egy igaz hazafi számára, ám a *Hegyi levelek* már a kereszténység lényegének tekintett egyetemes emberszeretetet elvét veti el: „A kereszténység természeténél fogva egyetemes vallás, mely semmiféle kizárólagosságot nem enged meg, semmi lokális elvet nem ismer el, semmi olyan erkölcsiséget, mely jobban megfelelne az egyik vagy a másik nemzetnek. Isteni alkotója minden embert magához ölel határok nélküli emberszeretetében, azért jött, hogy eltörölje a nemzetek közötti határokat, hogy az egész emberi nemet egyesítse a népek testvériségében.”¹¹

Rousseau a keresztény univerzalizmus ellenében a pogány patriotizmust (*A társadalmi szerződésben*), illetve a zsidó kizárólagosságot (*A lengyel alkotmánytervezésben*) ajánlja. Ezek az elvek csak 1793 után, a jakobinus hatalomátvétel nyomán válnak dominánssá a francia forradalomban. 1789 még az amerikai deklarációval rokon szellemű La Fayette-féle emberjogi nyilatkozat világi humanizmusát hirdette, mely vállalta az egyetemes keresztény emberszeretet örökségét, a „testvér léssen minden ember” himnikus pátoszát. Azaz Price hitét: „A mi Urunk és apostolai elvetették a zsidó és a pogányok bűneit. A kereszténység az univerzális jóakarát vallása, mely összehasonlíthatatlanul magasabb rendű, mint bármely partikuláris érzület. Minden ember szeretetét – az ellenségeinket is beleértve – hirdették, a mindenkire kiterjedő karitást tették meg a legfőbb erénynek, és ez olyan hangsúlyos prédikációikban, hogy minden más vallástól megkülönböztethető módon a sze-

retet vallásának nevezték. Semmi sem lehet kedvezőbb az emberi jogok egyetemességére nézve, és ha megvalósulna a gyakorlatban is, minden ember testvéreként tekintene embertársára, és mindama ellenségeskedés, mely most uralkodik a nemzetek között, mindörökre megszűnne.”¹²

A szeretet elvénél is magasabb szintű princípium az igazság ideája, amelynek egyetemes érvényessége metafizikai meghatározásából adódik: a részigazság (nemzeti érdek) szükségszerűen rendeltetik az általános emberi norma alá, ahogy a magánérdek a közérdek alá. „Az emberi természet legnemesebb elve az egész világra kiterjedő általános érdek és jóakarát elsőbbsége: bár igen keveset tudunk tenni az emberiség mint olyan érdekében, mégis minden érdeket ennek kell alárendelnünk. Már megmondtam ezt, de nem lehet elég sokszor ismételni.”¹³ Az emberi jogok szupremáciája a nemzeti szuverenitás felett Price számára éppoly evidencia, mint Condorcet vagy Kant koncepciójában. „Hazánk érdekében cselekedvén túl kell tekintenünk ezen a horizonton. Hazaszeretetünk lehet forró, de nem kizárólagos [...]. Világpolgárként kell meghatároznunk magunkat, s mindig tekintettel kell lennünk más nemzetek jogainak tiszteletben tartására.”¹⁴

Az emberiség történelmét világpolgári szemszögből néző Kanthoz hasonlóan Price is „az általánosan jogszerű polgári állapot” normativitása bázisán ítéli meg a nemzeti alkotmányokat. A jogállamiság három kritériumát határozza meg:

„Először a lelkiismereti szabadság vallási kérdésekben.

Másodszor a hatalomnak való ellenállás joga hatalmi visszaélés esetén.

¹⁰ Rousseau, Jean-Jacques: *Értekezések és filozófiai levelek*. Szerkesztette: Ludassy Mária, fordította Kis János. Budapest, Magyar Helikon, 1978. 598.

¹¹ *Oeuvres complètes*, Bibliothèque de la Pléiade, Gallimard, Paris, 1964. III. 716.

¹² Price: *Discours*, 3.

¹³ Uo.

¹⁴ Price: *Discours*, 5.

Harmadszor kormányzóink megválasztásának joga, rossz kormányzás esetén a leváltásuk joga, a kormányzati forma szabad alakításának joga.”¹⁵

Burke *Reflexióiban (Töprengések a francia forradalomról)* megfogalmazott Price-kritikájának középpontjában a *Forradalmi Társaság* felhívásának éppen ezen pontjai állnak. Price számára nemcsak a francia forradalom teljes vallásszabadságot deklaráló emberjogi nyilatkozata a hivatkozási alap, hanem az *ancien régime* is, mely Necker személyében egy ottani disszertert (azaz francia földön protestánst) tett meg miniszterelnöknek, sőt a Habsburg Birodalom is, mely II. József felvilágosult intézkedései jóvoltából a zsidók számára is lehetővé tette a közhivatal betöltését. „Price doktor azt tanácsolja nekünk, hogy fejlesszük tovább a nonkonformizmust, s mindenki állítson fel saját eszméinek megfelelő külön imaházakat”¹⁶ – hangzik Burke konzervatív kritikája. „Felette érdekes, hogy e tiszteletreméltó hittudós mennyire buzgólkodik új egyházak létesítésén, miközben teljesen közömbös az általuk hirdetett doktrínák iránt. Nem saját nézeteinek hirdetését pártolja, hanem bármilyen nézetét.”¹⁷ Burke talán tudtán és akaratán kívül a legnagyobb dicséretet fogalmazta meg, amelyet a vallásszabadság igaz híve csak kaphat: saját hitünk számára nem nagy kunszt szabadságot követelni, de minden vallási vélemény, kultusz állami beavatkozástól mentes működését (természetesen a Locke *Tolerancia-levele*ben is kizárt közbüntény kivételével) követelni, valódi morális tett. Ezen elv eszmei hátterét ezekben az években teremtette meg Jefferson és Condorcet, midőn a „szabad népek számára elfogadhatatlannak minősítette a toleran-

cia kifejezés használatát” (ha valakinek joga van valamit tolerálni, akkor joga van el nem tűrni is), csak a szabadság szó használatát tekintvén az emberi jogok bázisán elfogadhatónak.

Burke bírálatának legfontosabb eleme a kormányzók szabad választásának kérdése. A háttérben az a nagy történelemfilozófiai probléma áll, hogy valóban „egylényegű-e” 1688, 1776 és 1789 forradalma – ahogy ezt Jefferson és Paine, az amerikai forradalom szellemi vezetői vallották, illetve La Fayette és Condorcet, az 1789-es és az 1793-as (a jakobinus államesíny miatt soha érvénybe nem lépett) liberális emberjogi deklarációk megfogalmazói hirdették. Vagy a konzervatív gondolkodónak van igaza, és 1776 még az angol szabadság kiterjesztésének szellemiségét, azaz 1688 örökségét képviselte, ám 1789 radikális szakítást jelent „minden múltbeli példával és precedenssel”, és „metafizikai emberjogi nyilatkozataival” mintegy kívül helyezi magát az eddigi emberi történelmen, s *tabula rasát* teremtve akarja a jövő társadalmát *apriori*, sehol, semmikor empirikusan ki nem próbált jogokra alapozni? Price emberjogi felfogásának platonikus gyökereivel illusztrálja Burke vádjait: az ember elidegeníthetetlen jogai valóban *apriori* jellegűek, azaz nem a történelmi tapasztalat termékei (a történelemben inkább csak jogfosztást tapasztalhatunk), nem is egy emocionálisan felfogott emberi természetben alapulnak (a *moral sense* elméletet már a *Review* etikai racionalizmusa is elveti), hanem a minden tapasztalattól független, minden empiriát megelőző igazságosság ideájából levezetett normák, melyek *semper ubique et ab omnibus*¹⁸ érvényességét az isteni racionalitásban részesülő emberi értelem intuíciója igazolja. Burke ríposztja jól ismert: „a racionalitás az emberi természetnek csak

¹⁵ Price: Discours, 8.

¹⁶ Burke, Edmund: *Töprengések a francia forradalomról*. Budapest, Atlantisz, 1990. 98.

¹⁷ Burke: I. m. 95.

¹⁸ Vagyis: mindig, mindenütt és mindenkire

egy része, és nem is a legnagyobb része.”¹⁹ A reflektálatlan érzelem viszont a múltban megszokott világhoz – köztük a nem választással uralomra került uralkodóinkhoz – köt, tehát Price tétele, mely a legitimitást a szabad választásokkal kapcsolja össze, ellentétes a népi érzülettel. Mondhatni, antidemokratikus. Az empirikus nép – „amely azért ragaszkodik az előítéletekhez, mert azok előítéletek”²⁰ – nem a kormányformák szabad alakításának jogára vágyik, hanem egy gondoskodó kormányzatra, mely jó atyaként megszabja hitét, életformáját, de biztosítja a békéjét és a megélhetését.

Price prédikációja egyben politico-morális végrendelete. Halála évében, 1791-ben Franciaországban a *Federáció ünne-*

pe legszebb álmait látszott valóra váltani, a „testvér léssen minden ember” egyetemes emberszeretetének, a keresztény karitátszának és a felvilágosult humanizmusnak virágfüzéres diadalmenete formájában. A három, egyaránt dicsőséges forradalom az emberi méltóság és az emberi jogok elidegeníthetetlené platóni ideáinak e világi megtestesüléseként kísérte végig életét: „Miután élvezhettem az első Forradalom áldásos hatásait, megadattam, hogy két másik – egyformán dicsőséges – forradalom tanúja legyek. Még megélhettem, hogy a szabadság lángja és a felvilágosodás fénye elterjed az egész világon, az emberi dolgokban valami új és nagyszerű kezdődik, a királyok uralmát és törvények uralma váltja fel, a papok dominanciáját az ész és a lelkiismeret hatalomátvétele követi.”²¹

Paine *Az ember jogairól* szölván (1792) Burke *Töprengéseinek* érvelését cáfolandó itt folytatja: „Amerika függetlensége, amennyiben Angliától való elválásként értenénk csupán, nem lenne lényeges dolog, ha nem kísérte volna a kormányzat elveinek és gyakorlatának a forradalma.”²² Körmöczy János, Paine első magyar fordítója *Az ember jogairól* a legradikálisabb részeket fordította le. Nem ismerem eléggé az erdélyi politikai kontextust, de állíthatom, hogy a magyar jakobinusok összeesküvése perében kevesebért is halálra ítélték embereket (mondjuk Hajnóczyt). A forradalom, a tökéletes jogegyenlőséghez vezető forradalom *minden* társadalom átalakulásának – különösen erőszakos átalakításának – paradigmájaként szerepel, ráadásul Paine-nél nemcsak a jogfosztott, államvallási kiváltságokból kizárt kisegyházak jogi emancipációjáról van szó, hanem a szegénység, a nyomor felszámolásának forradalmi útjáról is.

²¹ Price: Discours, 11.

²² Paine, Thomas: *Az ember jogai*. Fordította: Pap Mária. Budapest, Osiris, 1995. 129.

¹⁹ Burke: I. m. 119.

²⁰ Burke: I. m. 177.

A nemzeti egység – pontosabban a politikai nemzet – megteremtésének olyan alkotmányos forradalmát proklamálja, mely nem ismer többé elnyomott, jogfosztott kisebbségeket (persze a négerkérdéstől most tekintsünk el, bár kvékerként Paine számára ez sem okozhatott morálfilozófiai problémát). „Ha van a világon olyan ország, ahol a legkevésbé lehet a békére számítani, akkor Amerika az. Népét különböző nemzetekből származó emberek alkotják, akik különböző kormányformákhoz és kormányzati módszerekhez vannak szokva, eltérő nyelveket beszélnek, és nagyon sokféleképpen imádják az Istent, úgyhogy azt gondolhatnánk, hogy az ilyen emberek egysége megvalósíthatatlan. Ám azzal az egyszerű művelettel, hogy olyan kormányzatot hoztak létre, amely a társadalom elvein és az emberi jogokon alapul, minden nehézség eltűnt, és az összes rész barátságos egyetértésben él.”²³ Paine hasonló illúziókat fűz az emberi jogokon alapuló alkotmány transzkulturális és szupranacionális szerepéhez, mint napjainkban Habermasnak az *Európa alkotmányáról* írt kantianus koncepciója: minden előítéletet, nemzeti elfogultságot felülír az emberi jogok nyilatkozatának egyetemesége. Ám Price platonizáló, „apriori” jogfelfogásához képest már modernebb mozzanatot is tartalmaz Paine koncepciója: azt előlegezi meg, amit néhány év múlva Benjamin Constant a modernnek szabadságaként aposztrofál. Egyrészt elveti a direkt demokrácia antik eszményét – pontosabban kiegészíti a képviselői rendszer modern elvével, másrészt a „hódítás szellemét” felváltó világkereskedelmet teszi meg a világbéke – és a szabadságeszmék elterjedése – bázisának. „Az egyik támogatja a nemzeti előítéleteket, a másik az egyetemes társadalmat bátorít-

ja, mint az egyetemes kereskedelem eszközt.”²⁴

Körmöczi Paine-fordítása – a nem létező magyar filozófiai, különösképpen politikai filozófiai terminológiával való küszködés ellenére – azt bizonyítja, hogy a 16. század végétől a 19. század végéig eszméink mennyire *up to date*-ek voltak, legföljebb egy-két évtizeddel lemaradva Európa fő sodrától. Csak a 20. században lett – a költő szavaival – „Minden, minden ideálunk Másutt megunt ócskaság már”²⁵.

Petri György A Kis Etika*

Mögötted egy aránylag
túlhuzamos hazugság,
„élethazugság”, egy úgynevezett.
(Vadkacsa; Ibsen en bloc, der junge
Lukács, sat., sat.)
Mögöttem egy halott.
Már amennyire mögöttem, mögötted
lehet, amit szünetlen látunk.
(Meg még sok minden.
Tudod: kontextus. Az az ízé. Tudod:
amiért együtt
éppen és
élünk.)
A rosszat – fáj, de –
nem lehet jóvátenni.
A rossz marad: rossz.
Túltenni magunkat viszont
szintén nem lehet, mert nem kell,
lévénk túl rajta
de facto, de facto...
(De szép egy hangtest!)
Másfelől: tényleg túl?
Van „túl”? Van „felől”?
Van „más”?

²³ Paine: I. m. 137.

²⁴ Paine: I. m. 142.

²⁵ Ady Endre: A fajok cirkuszában

* A Nagy Etika elkallódott, vagy lappang.

In memoriam

Bízik László

1943–2013

2013. május 2-án meghalt Bízik László barátunk, akitől 2003-ban és 2004-ben több írást is közölt a Hét Hárs.

Bízik László úgy akarta, hogy haláláról csak temetése után szerezzen tudomást a világ. Kezében akarta tartani nemcsak életét, hanem halálát is, de legalább meghalását. Azt hitte-remélte, van hatalma az embernek, hogy megszabja, kik és hogyan gyászolják és idézzék őt. Azt akarta, csupán egyetlen ember emlékezzék rá abban a közösségben is, amely egész életét meghatározta, az evangélikus egyházban.

Szerettük, és hadakoztunk vele életében is. 2004-ben egy írását nem közölte a Hét Hárs. Nem a politikai véleménykülönbség miatt. A szerkesztő nem bólintott, nem bólinthatott rá olyan írásra, amelynek stílusa nemcsak a laphoz, de Bízik Lászlóhoz is méltatlan lett volna. Cenzúrárt emlegetett, s fájdalmasan messzire távolodott tőlünk. Tudtunk róla, de több írást nem adott nekünk, akkor sem, amikor tavasszal a hatalomról szóló 2013-as első számba kértünk tőle.

Szeretjük, és vitába szállunk vele most is: emlékeznünk kell, és „el kell számolnunk vele”, ha már életében nem tettük-tehettük, akkor halálában. Ezt ő sem tilthatja meg nekünk.

Horváth Dávid képei a közelség esztendeit idézik, Donáth László emlékezése-számvetése a távolságot is. Az utolsó szóváltás, legalább írásban, azt az izgalmas és összetéveszthetetlen hangot, amelyen megszólalt, akár szószéken, akár börtönben, koporsó vagy pohár sör mellett. Talán az ő végső gondolata sem a hallgatás volt, hanem a kiengesztelődés. Ahogy egykor, 2003 októberében, reformáció havában megfogalmazta a Hét Hársban.

Donáth László

Bízik Laci

magányossága

Bízik Laci nem volt mindig a barátom. Lassan negyven éve, hogy megismertem a Deák téren. Harsány volt és lehangoló. Ő mindent tudott, én akkor is inkább sejdítettem, semmint ismertem a valót. De izgatott, ki ez az izgága lélek, aki annyira más, mint azok a papok ott a Deák téren. Aztán elhelyezték Gödöllőre. Nem mentem volna utána, ha szőke barátném nem rágja a fülem. Sem a beszélgetés, sem az út nem oldotta iránta érzett vaskos ambivalenciámat. A szőke lány ott maradt, én meg csak magamra haragudtam: megint olyan ember érdekel, akiben súlyosabb lehetőségeket láttam, mint amennyire komolyan vette az életet, amelyben ezeket meg kellett volna valósítania.

El azonban mégsem feledtem. '81 nyarán váratlanul engem is elhelyeztek a kies Borsodba. Egyszerre felértékelődött, hogy van olyan ember, aki a peremre kerültekkel szót tud érteni. Nem emlékszem, ki szólt, hogy keddenként ez a pap mindenkit vár a Szent István körúton, aki a többi ott levőt el bírja viselni. Nekem mindhárom kedvemre való volt: a teljesen szekuláris közösség, a tudós pap és a minden kötöttségből való kilépés a város kellős közepén. Többnyire elbágyadt lelkek jöttek ott össze, aki éhes volt, azt Laci megetette, a szomjas ihatott sört vagy pálinkát, akár teát is, de míg a házigazda a konyhán serénykedett, nélkülöznünk kellett őt. Soha nem rúgott be annyira, hogy asszonyokat megszegyenítő agitáció alábbhagyott volna, hogy ne lett volna kedve bárkivel elkülönülve egészen komolyan szót váltani arról, ami a másik vállalt csüggesztette. Mindenkit a szívére vett, a

gyerekeket is, az állatokat is, s nem hiszem, hogy volt nő, akit ne tett volna boldoggá.

Évtizedes nagy munkával valódi közösséget teremtett, egymást számon tartó, megannyi társadalmi és politikai gubanc megoldásán együtt és egymással gyürkőzni kész, nagyon individuális és mégis áldozatkész emberek gyülekezetét.

Hiába az utóbbi éveknek e közösség tagjait megrendítő tapasztalata – mintha csak arra lettünk volna jók, hogy 15-20 évre két nagyon bensőséges és intakt kis-magánemberi léthelyzet között egyszerre pótlékká és ellenpontjává legyünk a hagyományos protestáns papi egzisztenciának –, meg vagyok győződve arról, hogy ez a húsz év volt Bízik Laci életének összetéveszthetetlenül személyes és kreatív szakasza. Egyedül maradt velünk és az Istennel. Nekünk vele, neki rólunk kellett elszámolnia, s boldog volt, mint Jákób Lábán birkáit elletvén: akárhogy is, mindig az ő nyája szaporodott.

Közel 40 éven át ismertem. Igazi tanító volt, kézzel-lábbal, vagy ha kellett, négy nyelven hirdette az ígét azon kevesek legkiválóbbjaként, akik szóban és írásban egyaránt felkészültek. Orca pirítóán személyes volt, derűs és frivol, mégis rejtőzködő, kitapinthatóan tragikus világlátású. Őt nem hívták meg lelkésznek rangos, nagy gyülekezetbe, teológiai eszmélődésére sem tartottak igényt. Három évtized klerikotechnológusai és -menedzserei csak abban az esetben bírták volna elviselni hatalmas tudását, ha az ő kegyükért folyamodik, fogadják már maguk közé úrhatnám szolgának. Sem önérzete, sem esztétikai érzéke nem engedte, hogy a még bűneikben is középszerű vallásos iparosok közé keveredjék. Imígyen nem is kellett nekik, sem az egyházi sajtóba, sem az aka-

démiára tanárnak, és nem kellett lelkésznek sem. Megtűrték. S végsőképp ő is megtűrte őket. Belefáradt a reménytelen harcba. Mí-nőséget teremteni igény nélkül? Elfáradt a Caracasban töltött öt év során, hisz egyszer sem jött haza, és számomra soha nem tette érthetővé, hogyan bírta a nyelvi és a kulturális idegenséget és az ottani magyar diaszpórát.

Úgy volt ott is, mint mindenütt a Szent István körüli lakásban összejövő tanházon kívül. Küldték, mert valaki oda is kellett, és megbízható volt, küldték, hogy ne legyen itthon, s ne kelljen a szemébe nézni. És ő ment, hogy megszabaduljon a jóvátehetetlenül kicsiny gyülekezettől a város peremén, s ment, mert elég volt 2-3 év a kőbányai hajléktalanszálló igazgatásából is, melyre egykor Iványi Gábor kérte fel. Elment, és a szekuláris biblikus tanháznak vége lett. Sem mi, sem a műfaj, sem az alkalom nem kellett többé. Miért utált meg bennünket? Nem tudom. A kép a békási templomban ígéhirdetésre készülő Laciról fájdalmasan beszédes. 2002 tavaszán, Horváth Dávid barátunk szociofotó-tárlatának megnyitóján készült. Tizenegy évvel ezelőtt annyi idős volt, mint most én, egészséges és munkára kész börtönlelkész. Így hitte, vagy akarta, hogy higgyük. A kép megtört, idő-

södő férfit ábrázol, aki tökéletesen egyedül van. A reverenda, a templomi háttér még súlyosabbá teszi a magányt: ennek a papnak sem embere, sem Istene nincs már. Csak feladata és kötelessége. Azzá lett, ami soha nem akart lenni: névtelen és fegyelmezett funkcionáriussá. Oka vagy ürügye lett ennek a rák? Nem tudom. Akkoriban ez nem is érdekelt. Úgy gondoltuk Ittész Nórával, a betegség nem veheti el őt tőlünk: ha Bízik Laci Babitsot követ-

ve a szószéken elnémul is, a szavak mégsem lesznek hűtlenek hozzá. Nekünk akkor is ő kellett, és Laci több mint egy éven át írt a Hét Hársba. Rajtunk kívül talán még a börtönújságba. Akkor valamiképp még összetartoztunk: a börtön és az írás, ő és a szerkesztő meg én.

Világéletünkben politizáltunk, sokszor késhegyre menő vitáink voltak, antikommunista zsörtölődéseit némileg megütöközve lenyeltem. Őt nem üldözték sem az 50-es évek elején, sem a közepén, sem a végén, én az 56 és 60 közötti években deportált voltam, azután 90-ig vállaltan megbélyegzett ember az egyházon kívül, és – megbocsájthatatlanul – bévül is. Az én kis júdásim már régen elvégezték magukkal, hogy jobb engem tovább utálni, semmint bevallani, nem én tettem őket hitványakká, s ma sem tűröm, hogy rútságuk feledtetésére maguk közé soroljanak.

Bízik Laci nem érdekelte őket. Tizenkét évet dolgozott a büntetés-végrehajtásban, csak akkor vettek tudomást róla, amikor nyugdíjba ment, ennek nyomán csináltak is vele kolumnás interjúkat az Evangélikus Életben. Olvastán összeszorult a szívem: a barátom szőröstül-bőröstül kiradírozott a múlt-

jából. Politikus ember semmit sem tesz csak úgy. Miért hát? Az elmúlt negyedszázad félresikerült politikai történéseiért kizárólag bennünket, az egykori keddi tanház szellembélelt liberális kisembereit tenné meg bűnbaknak? Vagy haragszik ránk, hogy még mindig nem adtuk fel, s nem mondtunk le az emberi lény teremtettségéből következő elvehetetlen szuverenitásáról, jogainak és szabadságának abszolút védelméről? Lehet. Bízik Laci a legműveltebb papok közé tartozott, ő nem áltathatta magát azzal, hogy ez a turulos, árpádsávós újnnyilas söpredék valódi alternatívát jelenthet a magyar közélet számára. Akkor hát miért vette védelmébe ezeket, miért zsidózott nyilvánosan? Öngyűlölő lett volna? Lehet. Ami nyilvánvaló, az a magánya. Tragikusan egyedül maradt. Egyedül maradt Venezuelában, egyedül maradt a börtönben, egyedül maradt a betegségében, egyedül maradt sokszorosan megtört hitével, egyedül maradt Isten-bizonyosságaival, hacsak el nem fogyatkoztak azok is. Egyedül maradt, mint Jézus azon az éjszakán csütörtökről péntekre virradóra. Ez lett a sorsa, ez lett az ítélete. Jó, hogy az az egy asszony ott volt mellette végig, irtalmasan.

Donáth László és Bízik László levélváltása 2013 tavaszán

Kedves Laci!

Egy hete hordom magamnál az EvÉlet múlt heti számát. Ezernyi gondom-bajom meg telefonundorom miatt sem időm, sem erőm nem volt, hogy fölhívjalak.

Interjúd¹ olvasása közben eszembe villant az ötlet: ha van kedved mindazt, amiről az EvÉletnek szóltál, még személyesebben és még radikálisabban megfogalmazni, ha tetszik, testamentumszerűen, örülnék, ha írnál a Miatyánk doxológiájáról. Te és a hatalom, Isten és a hatalom, ország és hatalom, dicsőség és hatalom – ezekről tűnődtem.

Ha már ebben sem Káldy, sem Harmati neve, de Veöreös Imrécé sem hangzik el, ha nekünk írsz, ne maradj „névtelen”.

Gaudium et pax², szeretettel köszönt dl

(2013. március 18.)

*

Tündérbabám!

Köszönöm leveled s ötleteid! Meg érdeklődésedet. A telefonok miatt ne panaszkodj: évek kitartó és nehéz munkájával magad húztad ezt magadra.

Köszönöm megtisztelő felkérésedet írni a „hatalom”-ról („radikálisan”). Még a komcsik idején³ próbáltam, de nem közölték. Csak nem gondolod komolyan, hogy most szállok be?

Ami a Káldy-Harmati-Veöres (és nem Veöreös, az W-vel van és költő⁴) dologról írsz, igazad lehet. Az első fogalmazmányban volt is csomó igen kemény mondat e tekintetben. Keményebb és durvább, mint gondolod. Aztán kértem Dórit, húzza ki. Az ember vagy valóban egy átfogó tanulmányt ír erről, vagy ne rúgjon döglött oroszlánba.

De mi még nem vagyunk azok, hurrah!

Gaudium et gladius⁵, bl

(2013. március 20.)

⁴ Bízik László tévedett. A *Diakónia* című folyóirat egykori szerkesztője Veöreös Imre volt, a költő pedig Weöres Sándor (szintén két ö-vel ejtve, mint ökor – ahogy egykor mondta).

⁵ Öröm és kard. Valójában „Gaudium et gladius”-t kellett volna írni. Bízik László visszautil Jézus mondatára: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy békeséget hozzak a földre. Nem azért jöttem, hogy békeséget hozzak, hanem hogy kardot” (Mt 10,34), latinul „Non veni pacem mittere sed gladium”.

¹ Evangélikus Élet 2013. március 10.

² Öröm és béke

³ 2004-re utal.

Bízik László

Jóm kippur és ministerium reconciliationis

Az engesztelés napja és az engesztelés szolgálata

Októberben, a nagy és a kis októberi forradalom havában mégse a *revolúció* legyen a téma. Túl sok közben a vér, túl sok utána az áldozat, és kevés a végeredményben az evolúció. Ez utóbbi egyébként is merő illúzió, a forradalom pedig naivitás.

Októberben, a reformáció havában, amikor ugyebár Luther kiszögezte a wittenbergi stb., mégse a *reformáció* legyen a téma. Csak a visszaállítást ígér, közben épp hogy hoz valami újat. Én pedig, lévén konzervatív lélek, nem szeretem a reformszárnyakat, -platformokat, -liturgiákat és -tanterveket.

Októberben van ellenben *jóm kippur* ünnepe, az *engesztelés napja*, az egyik legfontosabb zsidó ünnep (3Móz 16), mely az ÚR kiengesztelését, a bűnös emberrel való megbékélését szolgálja, s amelyet Pál apostol Krisztusra vonatkoztatva *reconciliationnak* nevez (2Kor 5,18).

Isten kiengesztelődik Krisztus által az emberrel.

Krisztus az engesztelő áldozat. Nem a feláldozott állatok vére, sem a nép vétkeivel megterhelt bak pusztába űzése, hanem Krisztus miatt nézi el és bocsátja meg Isten az ember vétkét. Kiengesztelődés e bűnös világgal. Már Mózesnek így mutatkozott be: „nevem: kegyelmezek, irgalmazok”. Az egész Újszövetség is erről a kegyelmes Atyáról szól.

A gondolatmenet hátttere kettős. Egyrészt jelzi, hogy az ember bűnös. Nem téved, nem hibázik, nem társadalmi-genetikai-környezeti problémák áldozata, hanem egyszerűen: bűnös, azaz hitetlen. Másrészt jelzi, hogy Isten utálja a bűnt, s a gonoszságot nem tartja normálisnak.

Ennek ellenére kiengesztelődik az ember iránt. Megbocsát neki. Kibékül vele, és elnézi bűneit. Ezzel elfogadja a bűnbánó embert olyannak, amilyen. Nem mintha az ember ezt megérdemelné, és ezt venné tekintetbe Isten. Ellenkezőleg: annak ellenére, hogy nem érdemli meg, Krisztusért, önmagáért mégis megteszi. Kiengesztelődik.

Isten kiengesztelte az embert Krisztus által önmagával.

Hogy Isten minket engesztel ki, jellegzetesen újszövetségi gondolat. Jóllehet a bűnös fél az ember, így – mint előbb írtuk – Istent kell kiengesztelni. E kibékülésnek van azonban egy másik oldala is.

Az, hogy az ember haragszik Istenre, s úgy érzi, ha van, méltán. Látva e földi nyomorúságot, szenvedést, igazságtalanságot, joggal kérdez rá Istenre, hogy miért is enged, meg hogy is van ez az egész a jóságával és a hatalmával?!

S úgy látszik, Isten megérti a rá haragvó embert. Látja ökölbe szorított kezét, hallja fogcsikorgatását, átérzi istenhiányát, a bűn és igazságtalanság okozta tehetetlenségét. Érti ateizmusát, és számol Isten elleni lázadásával is.

Ezért iránta való kiengesztelődésre kéri az embert. Krisztusért, a minden ellenére győztes szeretet megjelenítőjéért kéri, hogy ne haragudjunk rá. Majd megértjük. Végül belátjuk. Egyszer átlátjuk a dolgokat. Nem csak azok fonákját, de valódi színét. Színről színre. Okokat és következményeket teljes összefüggésükben.

Isten kiengesztelődést akar Krisztusért ember-ember között.

Ez ugyanis a reconciliatio harmadik üteme. Miután Isten kibékült velünk, és mi kibékültünk Istennel, szükséges, hogy kibéküljünk magunkkal és a másik emberrel. Ne legyünk már se magunk, se felebarátunk ellen olyan engesztelhetetlenek.

Ez az egymással való kiengesztelés Isten népére mint a kiengesztelés szolgálóra – „mi-

nisztereire” – bízott. Nekünk adta a békéltetés szolgálatát. Ez, kérem szépen, a békefenntartás. Jézus is mondja: „*Békülj meg ellenfeleddel hamar, amíg az úton vagy*” (Mt 5,35). És: „*Bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az elleniünk vétkezőknek*” (Mt 6,12).

Önmagunkkal is ki kell engesztelődnünk. Ha Isten olyan nagyvonalú, ne legyünk magunkkal szembe mi se olyan kicsinyesek, hogy nem fogadjuk el magunkat annak ellenére, hogy Isten elfogadott.

Ugyanez áll a másik emberrel való kapcsolatunkra is. Nem tehetünk mást. Sem a bosszú, sem a harag, sem a gyűlölet, sem a kegyetlenség nem megoldás. El kell fogadnom a másikat, ha tetszik, ha nem. Ki kell engesztelődnünk generációknak, nemzeteknek és vallásoknak. El kell fogadnia egymást a gaznak és az igaznak, a gazdagnak és a szegénynek, a kicsinek és a nagyoknak. Jobbnak és balnak, lentnek és fentnek, közelnek és távolnak. Nem azért, mert hasonlítanak, hanem annak ellenére, hogy különböznek.

Hosszú távon tehát nem alternatíva sem a revolúció, sem a reformáció, csakis a *reconciliáció*, melyre az Olvasót is kéri a szerző,

Bízik László

Petri György Bach kapcsán

„Komm süßer Tod!”

Vagyis: jöhet a desszert!

Miután bezabáltuk

életi bús lakománkat:

úgy mint: házasságok, válások,
gyerekek, unokák és „egyéb kiegészítők”.

Most a Haláltörtén, aki

egyszerre elfújja az összes
gyertyácskát, az elnyeri méltó
jutalmát: a szívinfarktust.

Mint anyaöl várja már régtől,
hogy visszafogadja a sír.

(Tudom, ez a poén úgy serceg, mint a zsír,
no de én magam volnék a tepertő,
s most értem jött a Halál, s letepert ő!)

In memoriam

Gellért Kis Gábor

1946–2013

2013. május 15-én meghalt Gellért Kis Gábor újságíró. Március elején még azt kérdezte: mi a végső határidő? Megígért írása a hatalom természetéről azonban már nem készült el. A húsvéti-pünkösdi Hét Hársban kellett volna megjelennie. 2012-ben a marosvásárhelyi Mentor Kiadó adta ki az utolsó évek írásaiból válogatott *A lelkek piacán* című könyvét. A kötet tanulmányainak, esszéinek jelentős része eredetileg a Hét Hársban jelent meg: megannyi biblikus, különösen ószövetségi témájú írás. Hálásak lehetünk, hogy tudásával, kíváncsiságával megajándékozott minket. Gellért Kis Gábor barátunkra emlékezve Donáth László imádságát, Király István és Bodor Pál temetési beszédét, valamint Donáth Mirjam nekrológját közöljük. Agárdi Péter tanulmánya a médiapolitikus pályáját értékeli. Gellért Kis Gábor hagyatékából *Mit is írok* című meglehetősen megrendítő írását a temetésen Galkó Balázs olvasta föl.

Donáth László

Rekviem

Örökkévaló Isten, nagy irgalmadért kérünk, küldd el most Szentlelkedet, és szentelj meg minket, hogy a mi Urunk által egyetlen testvéri közösséggé legyünk, mindazok, akik itt vannak, mindazok, akik reánk gondolnak, akár a város, az ország, a világ távolából, és mindazok, akik némaságukkal őrzik agyunkat és szívünket, gondolatainkat és érzéseinket. Teremts belőlünk egyetlen testvéri közösséget, akik összetartozunk téren és időn túl itt a földön és a te határtalan nagy emlékezetedben.

Bizony, arra kényszerítetted bennünket, hogy Gáborért is imádkozzunk. Tárunkért, barátunkért, azért az emberért, aki újra és újra minden erejét összeszedte, hogy pontosan és tisztán szóljon rólad, bármiről írt, bárkinek írt. Akibe a nyugtalanságot, ki tudja, hány nemzedéken keresztül örökítetted. Akinek emlékezetében talán élete végére egybe simult a sokszorosan megtört múlt, a vállalható és a vállalhatatlan. Adj erőt gyermekeinek, unokájának, szeretteinek, hogy ne pusztán az emlékezés oldja békévé a múltat, Gábor 66 évnyi életét, hanem az értelem és a csak azért is példa, hogy lehet emberhez méltóan és a nőhöz, a társhoz méltóan szeretni, és lehet a másik szerelmében megigazulni saját magunk elhordozhatatlan erőtlenségei, hiányai és mulasztásai ellenére is. Áldott légy mindazért, amit e rendkívül tehetséges embered kezén, szívében és lelkén keresztül elvégeztél, azért, amit tanárként, újságíróként, politikusként tett. Nem lázadunk akaratom ellen, csak nagyon fáj.

„Tégy engemet mint egy pecsétet az te szívedre és mint egy bélyeget az te karodon, mert erős az szeretet, mint az halál, kemény mint az koporsó az buzgó szerelem, annak szénei tüzesek és mint az sebes láng. Sok vi-

zek el nem olthatnak ez szeretetet, az folyó-
vizek is nem buríthatnák azt el, ha az ember
minden házabéli marháját adná is ez szeretete-
tért, mégis megvetnék azt.” (Énekek 8,6–7)

„Ó, mi urunk, Jézus Krisztus, élő Isten-
nek szent fia, hálát adunk mi tenéked, hogy
miértöttünk emberré révén, nemcsak halált
szenvedtél, de még el is temettettél és ko-
porsóba feküdtél, hogy a mi koporsónkat
is a te koporsódba való fekvéssel meg-
szentelnéd és megáldanád, hogy a mi ko-
porsónk ne lenne minékünk örökkévaló
tömlőcünk, hanem ideig való nyugodalmas
aluvószállásunk: kérünk tégedet, adjad mi-
nekünk a Szentlelket, ki a te szent Atyától
és tetűled származik, hogy mi a bűntől tel-
jességgel elszakadhassunk, tebenned tiszta
szívből bízhatunk, tégedet teljes életükbe
tisztelhetünk és eképpen a mi koporsónk-
ból az örök bódogságra feltámadhassunk és
örökké vigadhassunk. Amen.” (Bornemisza
Péter)

Káli Király István

Sirató az igaz barát elvesztén

Drága Gáborom, Erika kért meg, hogy bá-
rátodként mondjak én is néhány szót azok
előtt, akik itt összegyűltek a te emlékedre.
Ugye nem baj, hogy hangosan is kimon-
dom most, amit akkor gondoltam, amikor
május 15-én éjjeltájt Dani fiad, a fájdalom-
tól gyötörtén is méltósággal, tudtomra adta,
hogy eltávozta. Nem tudnék újat monda-
ni, mert valahányszor arra gondolok, hogy
nem vagy már közöttünk, lebénulok. Nézd
hát el nekem, kérlek, hogy ismétetek. Igen,
ismételek, hiszen amit itt elmondok, te azt
már akkor, azon a virrasztásba nyúló éjsza-
kán tudomásul vted. Éreztem, hogy ott
vagy velem, vigasztalsz, ne emésszem ma-
gam azért, mert igaz barátot veszítettem, hi-
szen nem is így van, teszel róla, hogy ne sza-
kadjon meg közöttünk a kapcsolat.

Pedig igen nagynak éreztem akkor, s ér-
zem most is a veszteséget. Az a fajta barát
voltál nekem, akiről tudtam, ha egyszer is
dideregnék, levetnéd az utolsó szál ingedet
is, és nekem adnád. Lehet, én is így viszo-
nyultam volna a te didergésedhez. Nem ke-
rült sor a próbatételre. A Gondviselés úgy
akarta, hogy egyikünk se szoruljon rá a má-
sik ingére. De mindketten tudtuk, vannak
nálunk kevésbé kiváltságosak, igazi dider-
gők, és te úgy érezted, gondoltad, hitted,
hogy tenni is kell valamit értük. Amit le-
het, és ahogy lehet. Voltak őszinte beszél-
getéseink az *amit*-ről és az *abogy*-ról, sok-
szor ütköztek is a véleményeink, hogy aztán
mindig elakadjanak annál a szintnél, ame-
lyet az emberi ismeret meghatározhatatlan-
ként jellemez, mert már nem tölünk, egy-
szerű halandóktól függ. Nem erőltettük a

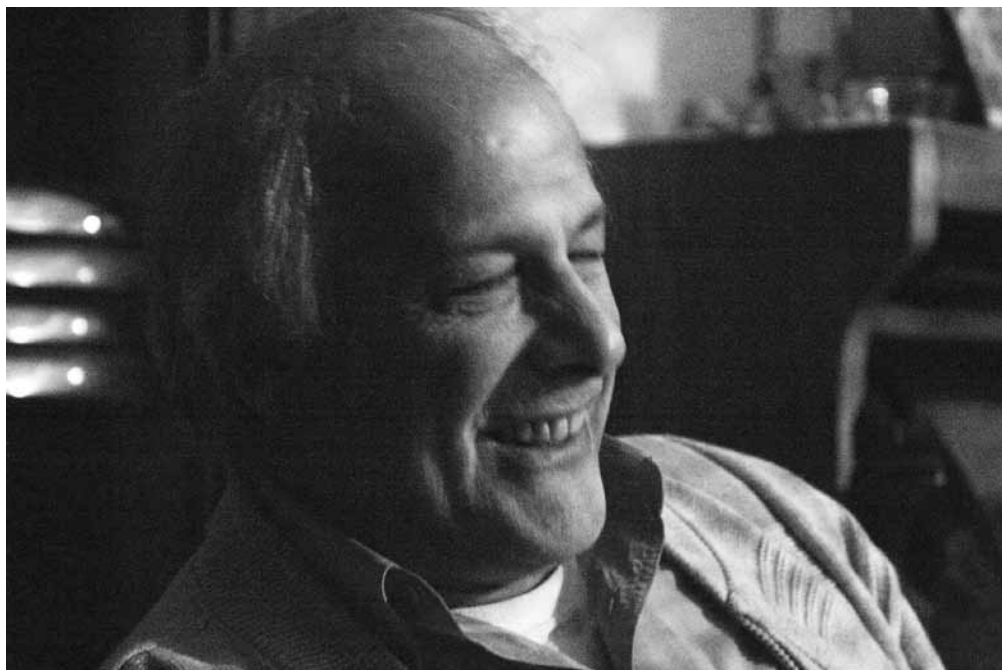

továblépést, mert kimondatlanul is tudtuk egymásról: így vagy úgy, ott van bennünk a hit. Te azt vallottad, az magánügy, és én igazat adtam neked, nem volt kétségem afelől, hogy a látszat ellenére is igen erős benned. Különben nem vállaltad volna a nyílt hadakozást azokkal, akik az ájtatosság álarcá mögé bújva merészeltek olykor emberi lelkekkel kufárkodni. És nem vállaltad volna, a nyilvánvaló majdani személyes veszteségek tudatában is, a magányos, bátor kiállást vélt eszmetársaid romlásnak indult erkölcsé ellenében.

Hogy ezért szerettelek-e – őszintén és tiszteletteljesen, folyamatosan és kitartóan –, magam sem tudom. Vagy inkább azért, mert az élet minden pillanatában, mély és szenvedélyt sugalló felháborodásaid közben is derűt, életigenlést sugároztál, ami bennem is megerősítette a csakazértis elszánságot, tenniakarást? Vagy mert találkoztam időnként Kurkuly Elekkel, a kemény kézfogá-

sú hidegvölgyi cigánnyal, aki azóta a közösség vasárnapi iskolájának szervezője, s akit te a társaival együtt a határon vártál, hogy táncolni vidd őket a romafesztiválra? Vagy azért, mert focizni is – ellenem is – csak fogcsikorgató győzni akarással tudtál, egy olyan csapatban, amelyben az „ügyért” bárati egyetértésben ott játszott Esterházy és Czákó Gabi is? Vagy azért, mert csak hosszas rábeszélések után adtad oda a világnak azt a kötetre való esszét – kimondott kételeyidet –, amelyek nélkül ma kevesebbek lennénk?

„Nem szeretném, Istvánom, ha ilyen állapotomban látnál” – mondtad utolsó előtti telefonbeszélgetésünkkor, április 20-án délután, és én felfogtam, milyen érzés lehet, amikor az embert a teste már nem segíti, hogy az a „beállós” legyen, aki te is voltál, mondjuk, éppen a Tromosban vagy az Európa-bajnok szeniorválogatottban, aki – bár ellenfelei csípték, ütötték, karmolták, rúgták

is titkon – mindig a legnagyobb odaadással küzdött az első vonalban, hogy ha arra kerül sor, értékesítse azt, amiért a csapat megdolgozott, rá bízva a befejezést. Pedig nem kellett volna szégyellned a tested leromlását, hiszen te nem a tested voltál, Gábor. Csak annyira az, amennyi itt a földön nélkülözhetetlen a szív, a lélek és a szellem munkájához. És ha olykor, akár vélt bűnökbe esve is, elkényeztetted, miért vonnánk kétségbe, hogy ez rendelkezett a másik három teljességének kibontakozásához. Még nem volt időnk, alkalmunk felmérni, hogy e teljesség nyomán milyen kincset hagytál ránk, mert most még a látszólagos elvesztésed okozta döbbenet emészt. Segítesz majd, ugye, ha elakadnánk az értékelésben, mikor lesz már hozzá erőnk?

„Jó éjt, édesapa!” – suttogta-kiáltotta fájdalmát a világba Bori lányod eltávozásod másnapján, kiszenvedett, enyészetre ítélt testedet siratva. Fiatal még, nem is gondol arra, amit mi, sokat megélték is csak sejteni merünk, de amiről te valószínűleg már megbizonyosodtál: az átélt testi kínok után lelkedet gyönyörködtető pirkadatban volt részed, mielőtt a Mindenség örök világosságába átléptél volna.

Mi, születésünktől ideig-óráig földhözragadtak, ismereteink korlátai közé zsugorítottan, nem tudhatjuk, milyen esélyeid vannak odaát, a beláthatatlanban, a végtelenben. De én az újratalálkozás lehetőségének bizonyosságával reménykedem, hogy a Mindenség, földi érdemeid szerint is, kegyeibe fogadott. Tudom, felkérés nélkül is közbenjársz majd érettünk, itt maradottakért, hogy elég erőt kapjunk odafentről a szeretethez, a tiszta, emberségünkhöz méltó élethez. Ameddig az ránk szabattott.

Most elengedünk. Béke veled! Viszontlátásra, Gábor.

Bodor Pál (Diurnus)

Gellért Kis Gábor idézése

Dereng bennem Gábor egyik sztorija. Valahogy így: „Aznap diákjaimat arra biztattam, írják le tíz legkedvesebb emberük nevét, méghozzá feltételezett érzelmi-szellemi értékük sorrendjében. Felvillanyozódtak. Még soha nem gondoltak ilyesmire! Tán nem is az értékrend a döntő! Olykor nem is ahhoz ragaszkodunk a legjobban, aki a legokosabb! Inkább ahhoz, aki mintha a jobbik énünket, tulajdonságainkat hívná elő! De rájöttem – mondta egyikük – hogy legjobb barátnőm egyben a legokosabb mind közül!”

Mindezt magam is sokszor újragondoltam. Vajon kisdíákként M. Z.-t, a költőt, dzsesszongoristát, esszéistát, szerkesztőt azért tartottam első számú barátomnak, mert őt tartottam a legértékesebbnek? És büszke voltam rá? No, de a lányok?! Szellemi-érzelmi értéküket csak fokozatosan fedeztem fel, sokkal később, mint szépségüket, formáikat, testi vonzerejüket. S azt, hogy igazából jellemükkel, érzékenységükkel, kedvességükkel fogtak meg. Nagy szerelmem, akinek az erdélyi szászokról írott regényemet, a *Svájci villát* is köszönhetem (megjelent Berlinben németül is), áradó, bölcs jóságával hódított meg, holott ez egyáltalán nem volt célja. Johanna lányom az ő nevét viseli.

Tartok azonban attól, hogy a bizalom, a barátság, a másik becsülése valójában csak másodlagos szerepet játszik, az első benyomás kialakításában még aligha vesz részt.

Ördög tudja, mi ragad meg egy emberben. Gellért Kis Gáborban talán az, hogy békés elégedetlen volt, szelíd dühöngő, ártatlan lázadó, de később fölfedeztem, hogy eltökélten az emberiség jobbik feléhez tartozott, a jó szándékúakhoz, akik olykor kétségbeesetten nézik az igazságtalant, a gyilkosságot, az utcai gázolást, mert megakadályozni képtelenek.

Vonzó volt az is, hogy Gábornak több arca is volt: mások ügyesnek hitték, mert jóképű volt, az okos nők kedvelték, jó társasághoz tartozott, sokan becsülték, kellemes humorú, modern férfi volt, mindazonáltal mindig úgy éreztem: az „egészet” – az ország sorsát, a kultúra helyét-jussát, a közmorált, a társadalom működő értékrendjét – egyrészt csalódottan, másrészt reménykedve szemlélte...

Máig furcsa rögeszme uralja emlékeimet róla. Egyrészt kétségkívül kicsit mindig irigyeltem. Másrészt – noha élet és halál ügyében kegyetlenül realista vagyok – ott játszik, fickándozik, cicázik bennem elnyomhatatlanul a képzet: még találkozunk! S nemcsak a csalódásban, bosszúságban, hogy lám: minden elkeseredett törekvésünk hiábavaló volt – a történelemben, lám, ritkán győz a jóakarát, az önzetlenség, rendre inkább az erő és erőszak, a szűklátókörű tudatlanság, a demagógia. Nemcsak a „gonoszok” a bűnösök abban, hogy hosszú távon ritkán győzedelmeskedik az erkölcs és tudás – ebben kisebb-nagyobb mértékben mindannyian súlyosan ludasok vagyunk már sok ezer éve, s alighanem nagyjából efféle írnak majd le ezer évek múltán is.

Az egész emberiség sosem volt és nem is lesz soha olyan jó szándékú, mint Gellért Kis Gábor és megannyi (remélem mégis: milliányi) lelki rokona.

Donáth Mirjam

Egy kommunikátor halálára

Gellért Kis Gábor május 15-én, 66 évesen meghalt.

Játszani a szavakkal – ez volt Gellért Kis Gábor legkedvesebb időtöltése. Nem keresztretjvény felett, könnyed szórakozásként, nem is kizárólag hivatalból gyűjtötte, elemezte, szervezte őket egységekbe újra és újra, amerre járt: a rádióban és a televízió munkatársaként, országgyűlési képviselőként, az Általános Vállalkozási Főiskola katedróján vagy az Élet és Irodalom hasábjain. Az elérhető végső realitást, a megfogható valóságot jelentették neki a szavak.

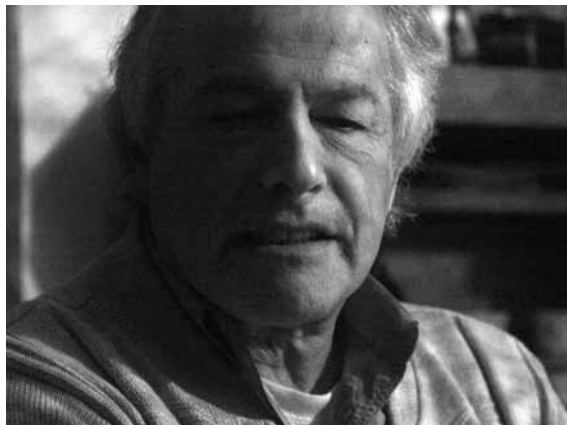
Ha megkérdezték, mit jelent számára a *szabadság*, az Adriai-tenger végtelenje vagy a Genezáret-tó mélye helyett – amelynek partján hosszan tudott üldögélni mindenről és mindenkiről megfeledkezve – Jorge Semprunt idézte. *A nagy utazásban* a koncentrációs tábor politikai foglyával beszédbe elegyedik a szögesdróton túl álló felfegyverzett őr: – Én nem akartam a háborút – így az őr. – De itt van a puskájával – feleli a fogoly. – Hát hol lehetnék? – kérdezi tompa hangon az őr. Semprunt szavaival élte át, hogy a szabadság elsődlegesen belső minőség. Gellért Kis Gábor így tapasztalt: betűk által. A kommunikációt teremtő játékként űzte, és kedves szavával – *vizilópintyóke* – emlékeztette magát a különbségre az isteni alkotás (*legyen, és lőn*) és az újságíró, tanár, politikus teremtette, életre nem keltő, pusztán verbális konstrukciók között. Legelső műve talán saját neve volt, melybe a „*ké*” jelzőt emelve különböztette meg magát újságíró édesapjától. Ellenfelei, ha sérteni akarták – és ilyesmire még miniszterelnökök is vetemedtek – előszeretettel bántották azzal, hogy nevét visszacsönkít-

va közölkék vele: „tudjuk, hogy a szögesdrót melyik oldalán állt az apád”. Ellenfelekre pedig – ahhoz képest, hogy milyen arányban maradt alul a konfliktusokban – meglepő óvatlansággal tett szert.

1995 decemberének elején például az egész Magyar Országgyűléssel nézett farkasszemet. A végül 264:31 arányban megszavazott törvény szempontjából nem volt jelentősége annak, hogy az egykor jelentős szakmai sikereket elért újságíró idealizmusa vagy a meg nem hallott médiapolitikus hiúsága bátorította-e szólásra az első médiatörvény végszavazása előtt. Meggyőződésének megvolt és máig megmaradt a súlya. Horn Gyula korábbi médiszakértőjét, aki ekkor az Országgyűlés emberi jogi bizottságának elnöke, a hatfrakciónyi hegy vajúdta 162 paragrafus egérnyi jelentéktelensége nyomasztotta. Ő a *férvmű* szóval illette a törvényt azon a kedden, amikor kiállt eléjük, papírral a kezében, annak ellenére, hogy tökéletesen beszélt szabadon. Az utolsó szó jogán elhangzó szavak nem tűnhettek odatettnek. Nem tudta mással magyarázni, hogy a sajtószabadságot pártoló demokraták miért tartanak pártdelegáltak kezében a médiát szabályozó testületeket – melyek költségvetését az akkori pénzügyminiszter „kierleletlennek” nevezte –, így a szemükbe mondta: „azok, akik ezt alkották, katonakorombeli szakaszvezetőmmel szólván, annyit értenek a rádiózáshoz és a televíziózáshoz, mint malac a zsebórához”. Majd hozzátette: „Kérem, tüsszék a kalapjukra.” Kevesen mernék ma azt állítani, hogy nem volt igaz. De józan politikus nyílt színen nem szidja frakcióját. A nem sokkal később napfényre került III/III-as karton volt az ára annak, hogy a sportember Gellért Kis Gábor, szokásától eltérően, azon a kedden nem a kézilabdahálón, hanem az Országgyűlés arénájában élte ki felháborodását. A dosszié ugyan jelentéssé formált szavakat sosem látott, ahhoz elegendő volt, hogy a játékost,

aki mindig is kilógott a szocialista apparátusi mezőnyből, kispadra ültesse a következő választásokon. Az öntörvényű szabadgondolkodó szótárából a politikusi alapkválitások fogalmi hiányoztak, úgymint: könnyörtelenség, lakájlelkűség, opportunizmus, ügyeskedés és pártfegyelem.

Az affér a zsebórák malaccal hét év alatt feledésbe merült, és a 2003-ban regnáló szocialista kormány ismét megkereste, hogy működőképes médiatörvényre rendeljen tőle javaslatot. Így született „A köznyilvánosság működéséről szóló tervezet”, amely reformteremtő módon az írott sajtót is belevette a szabályozási rendszerbe. A munkát leadta, de időközben a szavakkal hadilábon álló miniszterelnök megbukott, és utódja nem kívánta a nyakába venni a médiatörvénnyel járó sziszifuszi harcot. A törvény, akárcsak a következő, azóta sem az államot korlátozza katonásan a média kezelésében – miképpen azt Gellért Kis Gábor szorgalmazta –, hanem a médiát az állam kezelésében. Nem volt szükségszerű, hogy az újságíró – aki a rendszerváltás kezdetén elsőként szerezte meg a Nagy Imre-perről forgatott archív anyagot, s készített dokumentumfilmet (Viharos emberöltő, 1989) – maga mögött hagyja a szakmát. Sem a parlamentért, sem később – mily ironikus a sors! – a pártdelegáltakból verbuvált rádiókuratórium el-

női székéért. Ki tudja, mi minden űzte, hogy gyökértelenül újra és újra nekifusson, hátha értelmes és éltető közösségre lel, ha a szituációsan meglelt gyülekezettel végül mégsem tudott feltétlen szövetségre lépni.

Pulitzer földjéről

Anyai ágon Pulitzer József szülővárosából, Makóról származik a család. Felmenői az üldöztetésektől megfáradva nyolcnapos korában református hitre keresztelték, egyúttal száműzték a családi szótárból a *zsidó* szót. Aztán akadt egy könyv, amely még rajta is kifogott. Hiába forgatta, elemezte szakadatlanul, hiába tanított az Ó- és az Újszövetség segítségével – oly mélységekbe merülve, hogy akadt hallgatója, aki azt hitte, termet tévesztett, és kommunikáció helyett hittanra ült be –, „a hit nem gyakran kísértette meg.” De a hiánytól keletkezett űrnek sem talált nevet. Közeli barátaivá hívó emberek lettek, mert ott, az igaz barátságba vetett hitben jutott a legközelebb ahhoz a másik bizonyossághoz a „nem látott dolgok” létezéséről. Egyiküknek mindezt így magyarázta:

„Nekem több kétség jutott, anélkül azonban, hogy belső késztetést éreztem volna valaha is markolni egy fél tenyérnyi bizonyosságot. Nos, ez az a fél tenyér, amelyben találkozásunk volna. Hiszen ha nem érzékelném, hogy irigységem tárgya, a te hited, éppúgy kételyekkel van körülvéve, mint a magam törékeny evilágisága, aligha tudnánk egymással mit kezdeni az óvatos vagy kevésbé óvatos kölcsönös tiszteleten túl. Ám a fél tenyér – némi nyelvi következetesség alkalmazva: fél kéz – egy kéz, fél tenyér – egy tenyér – másik fele te volnál. Együtt már imára kulcsolódhatunk. Vagy tapsolhatunk. S a lesből – talán – iszkolva kiugrik egy ragadozó ijedtében.

A dolog ennyit megér.”

Megérte. Sem a szó, sem a kéz nem volt hiábavaló.

Agárdi Péter

Politizáló írástudó vagy írástudó politikus?

Emlékmozaikok Gellért Kis Gáborról és a Magyar Rádió elmúlt évtizedéből

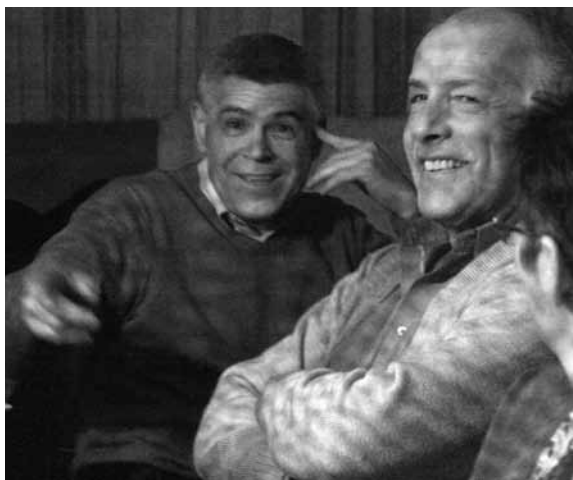
A 2013 májusában, 66 éves korában elhunyt Gellért Kis Gábort nem sokan búcsúztatták el a magyar sajtónyilvánosságban (ha néhány korrekt és méltó hangvételő nekrológ megjelent is róla), pedig egész élete, hivatástudata, sőt szenvedélye a nyilvánosság, a sajtó és a tömegkommunikáció világához kötötte. De hát éppen ez az a „szetele” a magyar valóságnak, amelyet a legdurvább ellentétek szabdaltak szét az elmúlt évtizedekben, ahol szinte minden résztvevő kapott és osztott – akár egész életre szóló – sebeket. Talán itt a legszembevetőbb a jobboldal által gerjesztett nemzetmegosztó, kirekesztő kampányok erkölcsi, szellemi és minőségi rombolása, pedig a rendszerváltás körüli pár évben éppen a sajtó és a média világa volt a legtekintélyesebb, a közvélemény által a legmagasabbra becsült hazai intézmény. Az egymás sarkára taposó, máig tartó médiaháborúkban ugyanakkor sajnos a hiteles szakmaiságú, demokratikus szellemű (olykor szitokszóként vagy gyengéd öniróniával „ballib”-nek becézett) médiavilágon belül is gyakran keletkeztek – elsősorban a veszélyeztetettség és kiszolgáltatottság okán – máig betemetetlen árkok; a szolidaritás korábban erős kötelékei itt is meglazultak, elszakadtak. Gellért Kis Gábor presztízse is ebben a világban őrlődött, s talán ez is magyarázza ambivalens megítélését életében és váratlan halála után. Késci elégtétel,

hogy farkasréti búcsúztatóján váratlanul népes gyászoló gyülekezet jelent meg; többek arcára ült ki – sőt nem egy halk szavú dialógusban, majd internetes levélváltásban és blogban meg is fogalmazódott – valamiféle lelkiismeret-furdalás, netalán szégyenérzet a Gáborhoz fűződő viszonyt illetően.

E sorok írója nem tartozott Gellért Kis Gábor legszűkebb baráti körébe. A gyász sem mentené a hamis szavakat, a bombasztikus apológiát és a jótékony hazugságokat, de posztumusz sincs rá szüksége. Egyidősök voltunk, pályánk íve többször találkozott, attól kezdve, hogy mindkettőnk alapélménye a Hárs István fémjelezte (persze nem konfliktusmentes) rádiós aranykor volt. 1988–89-ben, tévés szerkesztőként a Magyar Rádióban fölkeresett készülő Nagy Imre-dokumentumfilmje ügyében. 2002 és 2008 között együtt dolgoztunk a Magyar Rádió Köz-alapítvány kuratóriumának elnökségében. 1997-től kuratóriumi elnöki megbízást kaptam, 2004-ben viszont, köszönettel elhárítva az újabb elnöki megbízást, magam helyett őt javasoltam, akit azután az MSZP jelöltjeként meg is választott az Országgyűlés. Elmélyítette kapcsolatunkat több Budapest III. kerületi „érdekeltség”, ezek között is a Donáth Lászlóhoz fűződő barátság, s hogy mindket-

tőnk számára megnyíltak a *Hét Hárs* hasábjai. Érdeklődéssel és „irigykedve” olvastam itt publikált tudományos veretű irodalmi-erkölcsi-teológiai esszéit (ha jól számolom hatot az elmúlt évtizedben), továbbá a hasonló érzékenységű, de gyakran éles polémikákat is vállaló publicisztikáit az *Élet és Irodalom* oldalain. Szomorúan jellemző szellemi életünkre, hogy a Gábor teológiai-bölcseleti esszéiből megjelent gazdag válogatás, *A lelkek piacán* című könyve (Marosvásárhely, Mentor, 2012) jóformán semmilyen visszhangot, írásos reflexiót nem kapott; magam is csak jóval a megjelenése után értesültem létezéséről.

Fél évvel botránnyosan korai halála után, visszaidézve személyiségét, életútját, közös küzdelmeinket és egymás közti vitáinkat, írásos és filmes munkásságát, egyre markánsabbnak látom Gellért Kis Gábor sokoldalú egyéniségét. Igen sokra becsültem–becsülöm műveltségét, írás- és vitakészségét; sokakkal együtt engem is gyakran lefegyverzett emberi kedvessége, diplomáciai érzéke, életszerető játékosága. Tiszteltem következetes baloldaliságát és parlamenti kiállásait a vallási, emberjogi és kisebbségi ügyekben (az 1994–1998 közötti országgyűlési ciklusban elnöke volt az ezekkel foglalkozó bizottságnak), legtöbbször egyetérttem vele 1990 óta vívott sajtó- és média-harcaiban. Általában is rokonszenveztem életformájának azzal a kettősségével, hogy az MSZP ügyvivőjeként, parlamenti képviselőként, hivatásos politikusként is megmaradt írástudónak, értelmiséginek. Tudatában volt a két hivatás eltérő természetének, meg is szenvedte konfliktusukat, de számos értéket, „jótettet” is kihordott e kettős elkötelezettségből. Az írástudás nála elsősorban nem fogalmazás- és stíluskérdés, nem a politikai kommunikációhoz nélkülözhetetlen készség és rutin, hanem sokkal több: értelmiségi hivatástudat, folyamatos önreflexív és kritikai attitűd, amely – ha nem is

lehetetlen, de – aligha könnyű egy szervezett mozgalom, egy párt elkötelezettjeként, tisztségviselőjeként gyakorolni.

Nem tartom eleve magasabb rendűnek az értelmiségi, a szakmai hivatást és eleve csonkának, erkölcsstelennek a politikait, de a két életforma és hivatás viszonyába szükségképpen kódolva vannak a konfliktusok, amelyek – bőven van rá példa – a demokratikus oldalon is megterhelő, olykor személyiségromboló erővé válhatnak. (A mai jobboldalon viszont „alig”: a politika itt szinte teljesen legyűrte az egykor volt, politikussá lett értelmiségieket, vagy a politika szolgálóleányává züllesztette médiamunkásait, legfőleg „titkos”, intim feszültségekről értesülhet a nagyérdemű.) Gellért Kis Gábor demokrata ethoszú baloldaliként, humanista szocialistaként vállalta a két hivatás együttes gyakorlásából fakadó kollíziókat; ez állt például az 1995 végén elfogadott médiatörvénnyel szembeni magányos tiltakozása mögött is. S ha a törvény minősítésében talán nem volt is teljesen igaza, borúlátása a nemzeti tömegkommunikáció és a médiapolitika jövőjét illetően az elmúlt közel két évtized során azóta sajnos igazolódott.

A legutolsó nagy médiaküzdelmek a 2004–2008 közötti periódusra estek, arra az időszakra, amikor a rádiókuratórium elnökeként kellett állást foglalnia gubancos ügyekben. Hadd idézzem föl – egykori résztvevőként, „tettestársként” is, tehát nem „pártatlan” távolláttartással – a döntési alternatívát. 2005-ben lejárt Kondor Katalin rádióelnök mandátuma, de egy éven át a kuratóriumnak nem sikerült új elnököt választania (ehhez az elnökségen belül és a teljes testületben is 2/3-os többség kellett volna). A Fidesznek és kapcsolt pártjainak, valamint a civil szervezeteknek a kurátorai (ez utóbbiak jelentős része szinte pártelkötelezettebb volt a pártok jelöltjeinél) többször is megakadályozták a szocialista és szabaddemokrata kurátorok javaslatait, mindenekelőtt Benda László,

a vitathatatlan szaktekintély, a komoly rádiós-tévé-újságírói tapasztalattal, sőt életművel rendelkező szakember rádióelnöki pályázatának elfogadását. Működött a demagógia. Mi viszont nem voltunk hajlandók avított koncepciójú, karakter nélküli vagy/és nyíltan jobboldali elkötelezettségű jelöltekre szavazni. Az elnök nélküli interregnum fenntartása közben elemi érdeke volt a jobboldalnak, mert addig is az Orbán Viktorhoz hűséges Kondor Katalin szelleme, illetve az általa kinevezett ügyvezetők határozták meg a rádió működését és műsorpolitikáját. Már az első pályázati fordulónál, 2005-ben fölmerült Such György jelölése (de akkor eredménytelenül), majd egy év múltán ismét: személyét kétségtelenül a Fideszhez kötődő elnökhelyettes, Szadai Károly jelölte, de nem tűnt eleve elfogadhatatlannak számunkra sem. Such szakmai múltja és alapvetően progresszív, igényes pályázati programja – Benda László esélytelenné válása után – megvitatható, sőt plauzibilis volt a szocialista és szabaddemokrata szellemiségű kurátorok számára is. Azzal együtt is így láttuk, hogy Such komoly átszervezéseket, radikális létszámcsökkentést helyezett kilátásba, amely vélhetőleg – bizony, sejteni lehetett – a rádiós „elit”, köztük szakmai barátaink jelentős részét is érinteni fogja. A Magyar Rádióval, a Kondor Katalin-érával ugyanis nem csupán hír- és tájékoztató műsorainak gyakran egyoldalúan jobboldali, alkotmány- és törvénytelen pártos orientációja miatt volt bajunk, hanem komoly szervezeti, műsorpolitikai, hangyételbeli, gazdálkodási korszerűtlensége miatt is; s ez utóbbi nem eleve ideológiai, nem „pártatlansági” kérdés volt.

Az elnöki pályázatokkal a rádió átfogó modernizációjának és kiegyensúlyozott tájékoztatási gyakorlata helyreállításának kettes követelményéhez kerestünk alkalmas személyt, de végül is csak Such György maradt. Jelölésének esélyét növelte szemünkben, hogy a szélsőjobboldalról is sokan tá-

madták, „leliberalisozták”; rontotta viszont, hogy a rádió szerkesztői törzsgárdájának jelentős része és a minket, kurátorokat jelölő MSZP számos vezetője szintén aggodalmát fejezte ki, ha végül is őt választanánk meg. Sokan tartottak a modernizáció létszámcsökkentési s egyéb kockázataitól, a technokrata-ökonomista szemlélet eluralkodásától, nem kevesen pedig az elnökjelölt megmaradt – egykori fideszes – politikai kapcsolataitól is. Egyik aggodalom sem volt teljesen légből kapott, csakhogy az alternatíva ott és akkor ez volt: vagy Such jön, vagy marad a Kondor Katalin-korszak (még ha Kondor Katalin nélkül is).

Gellért Kis Gábort gyászolva, rá emlékezve végigfut bennem azoknak a heteknek a történéssorozata, amikor – kb. egy évvel Such György 2005-ös első és sikertelen jelölése után – 2006-ban újra döntenünk kellett róla. Rengeteg belső vita volt közöttünk, a kurátorokat jelölő pártok egyes vezetői mindkét oldalon informális befolyást igyekeztek gyakorolni ránk, miközben mások segítségét is kértük; magam is sokat tépelődtem, még a végső szavazás előtti éjszakán is. Gábor határozott minőségérzéke és szakmai meggyőződése játszott döntő szerepet abban, hogy a legkülönbözőbb lebeszélések ellenére végül is Such György mellett döntöttünk, aki 2006-ban hivatal-

ba is lépett. Such rádióelnöki tevékenységét nincs módom e helyütt elemezni és minősíteni, de tény: legtöbb progresszív vállalatát teljesítette, a rádió modernizálódott, a politikai tájékoztató műsorok kiegyensúlyozottabbá és színvonalasabbá váltak, megújult és népszerű lett a Petőfi rádió stb. Pénzügyileg is egyensúlyba került a részvénytársaság. A modernizálással együtt járó átszervezések és leépítések ugyanakkor gyakran rigid, technokrata módon, a rádió mint kulturális műhely hagyományaihoz képest szokatlanul antihumánus eszközökkel történtek. Nagy számban lettek méltatlanul elbocsátva, nyugdíjazva, otrombán megsértve népszerű és tekintélyes rádiósok, köztük baloldali világgépűek is, de mégsem minősíthetem az egész folyamatot politikai előjelű tisztogatásnak. A kuratórium elnökségi ülésein vagy szűkebb vitákban Gábor több ízben szóvá is tette, esetenként élesen bírálta e módszereket (hatáskörünk híján kevés eredménnyel), olykor viszont voltak elhamarkodott, hibás lépései, nyilatkozatai is.

Tetejébe Gellért Kis Gábor (az elnökség hozzájárulását maga mögött tudva) Suchhal olyan szerződést írt alá, amely a cég gazdasági-pénzügyi eredményessége esetén szokatlanul magas tiszteletdíjat, illetve prémiumot helyezett kilátásba; ezt a 2008 utáni, teljesen kicserélt összetételű kuratórium szocialista szárnya igyekezett is megóvni. (A kenyéririgységre, a zsebben turkálásra is rájátszó demagógiának módja nyílt a szerződést botrányként ki is doboltatni, holott Kondor Katalin és munkatársainak fájdalomdíja sem volt kevés, arról nem is beszélve: ez a beígért összeg jóval kisebb ahhoz képest, amit 2010 után sok Fidesz-káder tett s tesz zsebre.) Tovább rontotta a szocialista párt jelölte kurátorok s elnökünk, Gellért Kis Gábor „baloldali hitelét”, hogy nem sokkal Such beiktatása után robbant Gyurcsány Ferenc őszödi beszédének időzített bombája: ez az eredeti mondanivalót durván meghamisít-

va montírozott, politikailag célzatosan rövidített hangfelvétel először a Magyar Rádióban hangzott el. (A műsorba kerülés módja külön ügy, de a készen kapott anyag közlését ott és akkor, előbb vagy utóbb valóban nehéz lett volna elhárítania a rádiónak.) Szóval „sok volt a rovásunkon”, szinte bűnbakká lettünk, főleg Gábor – ezzel magyarázható, hogy 2008-ban egyikünket sem jelölték az újjáalakuló rádiókuratóriumba.

Van mit merengeni a törtéteken, saját tévedéseinken, bizonytalanságainkon, naivitásunkon, baráti veszteségeinken, de nyolc év távlatából visszatekintve is állítom: Gellért Kis Gábor 2006-ban jól, sőt bátran döntött, amikor a rádió szakmai ethoszának helyreállítását és minőségi modernizációját tekintette elsődleges célnak. Semmilyen – szubjektíve mégoly érthető – sérelmi hangulatkeltés és rá épülő politikai lejáratás nem ingatta meg sem akkor, sem azóta. Nem rajta, nem rajtunk múltott, hogy ezt a folyamatot Such György – a már említett pozitív eredmények nem szükségszerű velejáróiként – számos esetben rossz eszközökkel vitte végig; 2010-ben („jókör”) le is járt a mandátuma. A média világában azóta végbement riasztóan centralizáló „pártállami/állampárti” folyamatok – véleményem és reményem szerint – viszont egyáltalán nem Such stratégiai víziója és pályázati szándéka szerint történtek. Elutasítom a „post hoc, ergo propter hoc”¹ hamis logikáját és történelemszemléletét. Nem valamiféle fülkeforradalmi rádiós előjáték levezénylését vállalta Such György, még akkor sem, ha napjainkban ő személy szerint a Fidesz jelöltjeként fontos (bár általam pontosan nem ismert) szerepet játszik az Országgyűlés háttérintézményei munkájának koordinálásában.

Meg kell ismételnem: 2005–2006-ban a Kondor Katalin–Hollós János-féle korszak lezárása volt a tét, s ebben Gábor jól döntött, a médiatörténetet őt fogja igazolni.

Nem ismerem Gellért Kis Gábor életének és pályájának teljes ívét, minden részletét; tudom, hogy más ügyekben is voltak súlyos konfliktusai, érték durva rágalmak, s bizonyára ő is tévedett nem egyszer. Pártjának egyes vezetői többször megharagudhattak rá, hiszen nem volt arcrezdülés nélküli fegyelmezett képviselő, illetve politikus: a tépelődő írástudó, az értelmiségi gyakran feszegette ezeket az egyébként általa vállalt kereteket. Kár, hogy csak a halála, a gyász hozta meg számára a „rehabilitációt”: ezt nemcsak a búcsúztatóján megjelent baloldali politikusok feltűnően nagy száma bizonyítja, hanem a Mesterházy Attila pártelnök által aláírt nyilvános részvétnyilvánítás is.

2008 után Gellért Kis Gábor is életformát váltott, megélnékült esszéírói munkássága, és a tanításban kezdte megelni örömét. Az évtizedek során kiművelt történelmi érzékenységét és tudását, Biblia-ismeretét reveláló izgalmasságú, vonzó ethoszú és szépségű írásokban kamatoztatta. Főiskolai tanárként médiaszociológiát és -történetet, sőt ezek révén széles horizontú társadalom-, művelődés-, vallás-, egyház- és politikátörténetet, áttételesen morálfilozófiát is tanított. Élvezte és megszenvedte a felsőoktatásban tapasztaltakat, a jót és a rosszat egyaránt. Ami az utóbbit illeti: főleg a történelemismeretben tapasztalható riasztó tünetek borzasztották el; ezek szerinte is jórészt a Fidesz és a Jobbik hazug áltörténelmi kampányainak, történelemhamisításainak, szobordöntéseinek, a régi-új reakciókánok fölállításának, a Horthy- és Prohászka-kultusz élesztésének, a nyílt „nemzeti” populizmus, a kódolt irredentizmus és antiszemitizmus állami ösztönzésének, az ország – bocsánat! – hülyítésének voltak köszönhetőek. Közben Gábor, más szfé-

¹ Szó szerint: „ez után, tehát e miatt”, a kifejezés arra a logikai hibára, téves felfogásra utal, amely két esemény időbeli egymásutániságából oksági összefüggésekre következtet.

rákban, szenvedélyesen igyekezett építeni a hazai és a határon túli magyarság közötti hidakat, továbbá (pl. a Szabad Sajtó Alapítvány kuratóriumában) progresszív sajtókezelési intézkedéseket támogatni, illetve védeni – nem rajta múltott, hogy egyre kevesebb sikerrel.

Egyik utolsó írása, a *Kollokvium* (ezzel búcsúzott tőle az *Élet és Irodalom* 2013. május 24-én) keserű – általam is megerősíthető – oktatói tapasztalatokat rögzített. Egy vizsgaszituációt írt le, amelyben az ifjú főiskolai hallgató döbbenetes történelmi tudatlanságot és érdektelenséget tanúsított – kirívó esetként is sajnos tipikusan. Nem volt értelme megbuktatni, elégséggel küldte el a hallgatót – „mégpedig két okból. Először azért, mert nem akarom még egyszer látni magát, nem akarok még egyszer találkozni ezzel a tudatlansággal. Maga másodéves főiskolás, az ismeretei viszont az általános iskola felső tagozatának kötelező átlagát sem érik el. Ebben azonban nem maga az egyetlen. Másodszor meg azért nem buktatom meg, mert teljesen fölösleges. Mert egészen világos, hogy képtelen felmérni – és nem is érdeklő –, mit nem tud. Amiben nem ennek vagy annak az ismeretnek a hiánya szörnyű, hanem az, hogy amikor azzal beszélnek vele a fejét – és ez már nagyüzemben zajlik itt körülöttünk –, hogy kik, milyen intézmények, milyen nemzetek, etnikumok, emberi csoportok tehetnek arról, hogy magát éppen kirúgják az állásából, azt maga el fogja hinni. Hogy mindig mások: kívülállók, ki-rekesztettek, megbélyegzettek, a bármikori feketesegűek a maga személyes vagy kollektív sikertelenségének az okai. Mert még közvetett tapasztalata sincs arról, hogy egyszerűbb ellenségképet kreálni, mint szembenézni önnön mulasztásaival, tévesztéseivel, netán alkalmatlanságával?”

A keserű diagnózist akár írástudói végrendeletként olvashatjuk. A terápia forgatókönyvét elvileg ismerjük, csakhog...

Gellért Kis Gábor

Mit is írok...

Halálom másnapján kezdtem az íráshoz. De lehet, hogy csak a harmadikon. Ha él-nék, volna értelme az időnek. Azt se tudom, hány évesen haltam meg – Igen, harmincöt voltam. Vagy mégsem, inkább ötvenöt. Azaz valószínűbb, hogy talán nyolcvanöt.

Különös, ahogy az idő átváltozik, megszűnik dimenzió lenni. Ezt azonban hiába magyaráznám, mert erről szól a halálom. Nem a halál oka vagy ténye teszi az időt mássá, éppenséggel nem létezővé vagy objektív valótlanossá, hanem a halál belső, lényeg szerinti természete.

Életemben, amikor halottak napján, néha év közben, amikor épp csak eszem-

be jutott, lehetőleg egyedül kimentem apám sírjához – igaz, anyám is vele együtt van ott eltemetve –, nagyszerűen el tudtam beszélgetni apámmal. Ezek a beszélgetések valódi mondatokban folytak le, hangtalanul, de nagyon is artikuláltan. Ám ha a sírhoz közeli járdán éltes öregasszonyok totyogtak el fölöttem, kezükben mécses és virág, és bár halkan, mégis fennhangon magukban beszéltek, megzavarván a temető csendjét, vagy házaspárok sétáltak el, s valakijük életének, tán halálának banális tanulságairól váltottak szót lapos tömönatokban, azonnal abbamaradt a beszélgetés apám és köztem. Ez érdekes volt, mert tudván tudtam, hogy amikor ott a temetőben apámmal beszélgetek, az apám is én vagyok, azaz halott és élő egyszerre; én kezdeményezem a beszélgetést, én adom a választ, de csalok, nehogy befejeződjék idő előtt a dialógus, tehát folyvást befejezetlen gondolatokat mondok, amire neki – nekem – okvetlenül válaszolnia kell. Élőként megérezni valamit a halál sűrűségéből, ez jó volt. Megnyugtatótt.

Halottnak lenni egyébiránt nem túl kiábrándító, inkább kijózanodásnak nevezném. Közös tudattalanunkban felhalmozódott képzeleteink – ősök, menny, pokol – fabatkát sem érnek, szép mesék, de semmi köziük a halál természetéhez. Amikor azt kérdi a kisgyerek, hogy „mit csinál most a nagyapa szíve, ha nem dobog?“, ösztönösen a lényegre tapint. A szülők meg igyekeznek tudományos választ adni, ami egyfelől helyénvaló, másfelől azonban úgy értelmetlen, ahogy van. A szívdobogás a vegetatív létezés feltétele és szimbóluma, a gyerek azonban mást kérdez. Nem arra kíváncsi, hogy mi van nagyapával, hiszen megmondták neki, hogy meghalt, és többet nem találkozhathat vele. Ezt a szülők számára is váratlanul, könnyedén tudomásul veszi. A gyerek a létezés és a nemlétezés viszonyát igyekszik kihámoztatni, de rossz válaszokat kap, mert mindkettőt a létezés felől magyarázzák neki. A gyerek pontosan értené, ha azt mondanák neki a szülei: a nagyapa szíve, most, hogy nem dobog, már csak emlékezik. De ezt nem mondják a szülők, mert ők meg ezt a mondatot nem értik.

Sokféle halál van, amelyek közt válogathatunk, noha a halál elég ritkán kíváncságműsor. Számtalanszor álmodjuk végig életünkben a saját halálunkat különféle körülmények között, különféle módokon és helyszíneken, számtalanszor gondoljuk el tudatos állapotban elmúlásunk néhány lehetséges kimenetét, ám, hogy az akként is következik be, annak semmi esélye sincs. Egyébként meg oly mindegy, hiszen az élet által meg gondolt halál nem hasonlít a valószínű halálra. Az élet időfüggő, lineáris, a halál idejének viszont nincs kiterjedése, tartama. Amikor azt mondtam, már tizenöt éve meghalt az apám, akkor a magam létezésének idejéből néztem vissza. Amikor viszont kint a temetőben beszélgettünk egymással – apám a sírban, én a sír fölött –,

akkor mindketten a kortalanságból szólunk a másikhöz. Ez még akkor is így volt, ha mindezt csalással és öncsalással idéztem elő.

A halálomban benne van az életem története, de fordítva már nem igaz. Életemben csak halálom bizonyosságát hordoztam, történetét nem. Pedig a halálomnak is van története.

Hogy mi okozta a halálomat, és mikor következett be, legföljebb az életem szempontjából lehet érdekes. A halálból visszatekintve súlytalaná válnak ezek a kérdések. Sőt, onnan ezek nem is kérdések. Mi több, egyáltalán nincsenek értelmes kérdések, mindazáltal vannak kérdéseket nem igénylő magyarázatok, azok viszont végtelen számban. Ebből adódik, hogy a magyarázatoknak nincs időrendisége, egymásutánisága, nincs belső koherenciája, összetartása; egyáltalán, ezek a magyarázatok nem alkotnak struktúrát. Rendezetlen halmazok, amelyekben az abszolút szabadság örömétől megrészegült, dobogásra nem készített szív emlékezete csapong szertelenül.

Petri György Epitáfium

Agyonnyargalt életre hirtelen jön a halál. Belsejében érlelődne még döntés, eredmény, siker. Nem fog. Elpusztul fonnyadtan és zölden. „Ha másik élet...”, motyogja az éji zajokra érzékenyített éberalvógép. Nincs másik élet. Veszteni tudni kell. (Szerencsére keveset, inflálódunk.) Daráljuk, szinte szándék nélkül a hátralévót. Sírkövünk nem süpped majd dús talajba. Mint bevágott kocsmaajtó mögött, izzad, pállik, zümmög ételszagban és füstben a világ.

In memoriam Koczor Zoltán 1958–2013

Koczor Zoltán, egyházközségünk felügyelője tegnap, 2013. október 16-án meghalt. Jézus tanítványa volt, a kevesek egyike, aki tudott és mert élni szellemi, lelki és érzelmi talentumaival. Az apja fia volt, a másikért való munkálkodásában engesztelhetetlen, hallgatói, kollégái, gyülekezetünk tagjai eleven és hálás tanúi leleményes jót cselekvésének. Harminc éve hordoztuk egymás kínját-bajját, kérdések nélküli feltétlen barátságban. Bajtársam volt egyházban és közéletben s az élet határtalan tékozlásában. Ma, október 17-én van 55. születésnapja.

„Elbocsát az anyánk csókja,
Minden rózsánk véres rózsza,
Bénán esünk koporsóba,
De így éltünk vitézmódra.”
(Ady Endre: Bujdosó kuruc rigmusa)

Ezekkel a szavakkal adta hírül Donáth László lelkész Koczor Zoltán halálát. Rá emlékezve Donáth Lászlónak november 10-én, a temetést követő vasárnapi istentiszteleten elhangzott emlékező szavait és imádságát közöljük. Koczor Zoltán szakmai tevékenységét négy kollégája idézte föl a temetésen: Gáti József, az Óbudai Egyetem kancellárja, Pataki Pál, a Textilipari Műszaki és Tudományos Egyesület elnöke, az Innovatext Zrt. vezérigazgatója, a minőségügyben dolgozó egykori tanítvány, Szabó Mirtill, valamint a tanártársá lett Gregász Tibor. Itt és Nóra presbiteri ülésen beszélt Koczor Zoltánról, kiemelve egyházi tevékenységének néhány fontos mozzanatát. Legméltóbb módon talán mégis saját szavaival emlékezhetünk rá: azzal a prédikációval, amelyet 2012 húsvétján mondott el a békásmegyeri szószéken, s amelynek részlete temetésén is elhangzott.

Donáth László

Imádság magunkért, az elrejtettért és a sátorért

Szeretett testvéreim, pénteken temettük el Koczor Zoltánt, gyülekezetünk felügyelőjét, barátunkat, társunkat, akire már egy mondatban visszautaltam a prédikációban. Ameddig csak élek, a legkülönfélébb helyeken és alkalmakkor hivatkozni fogok rá, idézni fogok tőle, vagy csak – úgy, mint pénteken, késő délután a Deák téren – beszélgetek vele. Ahogy tegnap Breuer Katinak az uszodában mondtam, az ember szíve tele van hálával és köszönettel a természetet kezében tartó Úristen iránt, aki Zoltánnak erőt adott, hogy ne csupán legyőzve a rettenetes kórt és működésben tartva a transzplantált májat bírja, hanem ennél sokkal többet. Hogy alázattal, a szó biblikus értelmében szelíden és méltósággal – számomra ezt jelenti az alázat – hordozza ennek az állapotnak az elviselhetetlenségét.

Nem az a baj, hogy ennek vége van. A baj az, hogy sem közelben, sem távolban nincsenek azok az asszonyok és férfiak, akik egészen másképp, mint ő, de mégiscsak magukra vennék a törvény igáját és az evangélium vigasztalását, különbséget téve a törvény és az evangélium között, a tanítás és az imádság között, a kötelesség és a játék között. Aki ismeri őt, pontosan tudja, hogy ezek a szavak mire utalnak. Aki pedig nem, az fogadja el tőlem – némely egyházi füleknél bármennyire megbotránkoztató lehet is –, amit azzal a képpel fogalmaztam, hogy a Deák téren álló Sztahlo Gábor-émlék-mű immáron Koczor Zoltán síremléke is. Én így gondolom: Sztahlo Gábor-nagyságú ember volt. Néhány évvel rövidebb ideig élt, és sok mindenben talán boldogabb volt,

mint ő, de akárcsak a méltán világhírű gyermek- és zsidómentő magyar evangélikus lelkész, egy percig sem feledkezett meg arról, hogy a végsőig felelősek vagyunk a reánk bízottakért, családban, gyülekezetben, egyházban, egyetemen, ebben az országban.

Imádkozunk!

„Egy bang szől: kiált! Én kérdeztem: mit kiáltok? Minden test csak fű, és minden szépsége, mint a mezői virágé. Elszárad a fű, elhervad a virág, ha ráfúj az Úr szele. Bizony csak fű a nép! Elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk igéje örökre megmarad.”

Ézsaiás (40,6–8) szavaival – mint imádkozó jámborok orcájukat a kendővel – takarjuk el a magunk megszorított lelkét, kifosztott életét. Örökkévaló Istenünk, mégsem vagyunk rosszabbak, mint a vámszedők, mégsem vagyunk hitványabbak, mint a pogányok, mert legalább tudjuk, hogy a halálban megtaposott létünk mélyén is veled van dolgunk, egyedül veled. Nem az emlékeinkben, nem pusztán a másik ember megérinthető, fizikai közelségében keresünk támaszt, hanem abban az elrejtettségben, amelyben veled együtt tudhatjuk azt, akit szeretünk: Koczor Zoltánt, a testvérünket, a hozzánk tartozót. Elrejtetted őt magadba, kizárva, hogy kívüled, téged el- vagy megkerülve tudjunk hozzá fordulni, vele lenni.

Ítélet vasárnapja van. Az ő élete és halála a mi ítéletünk. Azoké, akikkel együtt élt, akikhez köze volt, akik a vele való lét örömeit és bánatát, tetteit és mulasztásait hordozzák. Légy irgalmas hozzánk, örökkévaló Isten, hogy a csöndben, a magányban ne kárhoztassuk magunkat, hogy ne csupán a jóvátehetetlen vagy a visszafordíthatatlan valóság sötétítse el a lelkünket. Ezt egyedül te teheted meg, aki nemcsak teremtő Lélek vagy, hanem ennek a nyomorult emberi pszichének, ennek a rongált idegrendszernek is megváltója és megszentelője. Őrizd meg bennünket szerettünk szerelmében, őrizd meg az ő hűségében és méltóságában, hogy bizony teste

Koczor Zoltán ravatalánál

Tisztelt Gyászoló Család, Barátok, Kollégák, Egyetemi Polgárok!

Gyászolunk! Gyászoljuk az embert! Gyászoljuk a barátot! Gyászoljuk a kivételes képességű mérnököt, a minőségügyi képzés elkötelezett tanárát!

Búcsúzom az Óbudai Egyetem Szenátusa, Rektori Tanácsa, az egyetem oktatói, dolgozói, hallgatói, Koczor Zoltán volt tanítványai, a korábbi és jelenlegi „rejtős”¹ kollégái, pályatársai és barátai nevében.

Ez a búcsú felidézi Koczor tanár úr életpályáját és a közös alkotó munkálkodást, amely szerves részét képezte intézményünk utolsó néhány évtizede történetének is.

Koczor Zoltán 1983-ban szerzett gépészmérnöki oklevelet a Budapesti Műszaki Egyetemen, majd ösztöndíjasként került a BME doktori iskolájába. 1986-tól a Könyvüipari Műszaki Főiskolai Textiltechnológiai Tanszékén fonástechnológiát, anyagismeretet oktatott. Jelentős részt vállalt a tanszék moduláris tanrendjének megújításában. 1995-ben minőségirányítási rendszer-menedzseri és szakauditori, illetve nemzetközi minőségirányítási auditori képesítéssel bővítette ismereteit. 1996-ban kandidátusi, illetve PhD fokozat megszerzésével bizonyította szakmai felkészültségét. 1995-ben az általa kidolgozott tantervi koncepció és tananyag alapján indult el a minőségbiztosító szakirány.

Évtizedeken keresztül tervezte és irányította különböző menedzsmentrendszer-ek fejlesztését, ipari és szolgáltató cégeknél, felsőoktatási intézményeknél foglalkozott rendszerépítéssel és annak oktatásával. Ta-

és testünk mulandósága, a reggel még virágzó, estére száradó s lehulló virág metaforája ne homályosítsa el azt a bizodalmat, szép hitet, amelyet anyánktól kaptunk, aki bennünket énekelni, beszélni, imádkozni és szeretni tanított. Akitől tudjuk: *„elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk igéje örökre megmarad”* (Ézs 40,8). Nemcsak bennünk, de általunk is, nemcsak miattunk, de még a vámszedők és a pogányok miatt is, hiszen nem az ítéletben vagyunk mi egyek, hanem a kegyelemben és reád szorultságunkban.

Örökkévaló Istenünk, békés nyugalmat adj minékünk, s kelts fel bennünket újfent életre. Békességed hajlékát feszítsd ki felettünk, erősíts bennünket tanácsoddal, hogy oltalmadra leljünk szent nevedben. Háríts el rólunk minden ellenséget, kórságot, kardot és éhínséget. Távolítsd fölünk és mögölünk a rontást, és takargass be minket szárnyad árnyékába, hiszen te vagy a mi őrizőnk, te vagy a mi szabadítónk, egyedül te vagy kegyelmes és irgalmas Istenünk. Órizz meg bennünket jártunkban-keltünkben, s vezérelj bennünket ebben az életben békeségre mostantól kezdve mindörökké. Terjeszd ki fölöttünk békességed sátrát.

Áldott légy Örökkévaló, aki e sátrat fölünk fölé, fölünk fölé, fölünk fölé. Áldott légy halott testvérünkért, Koczor Zoltánért. Ámen.

¹ Utalás az Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyvüipari és Környezetmérnöki Karára.

pasztalait számos publikációban tette közre. 2001-ben a „Bevezetés a minőségügybe”, majd két évvel később a „Minőségirányítási rendszerek fejlesztése” című kötettel elnyerte a Magyar Minőség Társaság „Az év minőségirányítási szakirodalmi díja”-t.

2003 és 2007 között a Rejtő Sándor Könyv-nyűipari Mérnöki Főiskolai Kar tudományos főigazgató-helyetteseként, majd megbízott főigazgatójaként tevékenykedett. 2004-től intézetigazgatóként, doktori iskolai tagként, több doktori értekezés témavezetőjeként dolgozott. A Minőségirányítási Iroda igazgatójaként kiemelt szerepet játszott az egyetem minőségirányítási rendszerének kidolgozásában is, s kiváló szervezőképességének és elkötelezettségének is jelentős szerepe volt abban, hogy 2009. november 23-án az Országgyűlés jogelőd intézményünket beiktatta a hazai egyetemek sorába.

Oktatási stílusára páratlan dinamika, a legmélyebb elméleti összefüggések gyakorlati megközelítése, az élményt jelentő közvetlenség és a humor volt a jellemző. Sokunk számára nem egyszerűen mérnök, tanár vagy kolléga, hanem a bölcsesség hordozója volt.

Koczor Zoltán nemcsak az egyetem, hanem a magyar felsőoktatás és tudományos élet szaktekintélye volt: elnöke a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság Minőségbiztosítási és Tanácsadási Bizottságának, tagja a Textilipari Műszaki és Tudományos Egyesületnek, aktív szerkesztője volt az Anyagvizsgálók Lapja és a Magyar Textiltechnika című lapnak. Halála érzékeny veszteség az egész magyar minőségügyi szakma számára.

Szakmai munkássága mellett közéleti és egyházi tevékenysége mutatja sokoldalúságát: szívesen orgonált istentiszteleteken, az evangélikus egyházi zsinat világi elnökeként, majd gyülekezeti gondnokként és felügyelőként áldozatosan dolgozott közösségért és az emberekért.

Tisztelt Gyászolók!

Tudtuk, hogy Koczor Zoltán a rá jellemző óriási akaraterővel kitartóan harcolt betegségével. Megannyi feladata, egészségi állapotának újabb és újabb kihívásai sem tántorították el elveitől, munkatársaival fenntartott közvetlen baráti kapcsolatától, derűs életfelfogásától. Utolsó küzdelme betegségével – számunkra is váratlanul és megrendítően – az ő vereségével végződött.

Fájdalommal búcsúzunk a kiváló oktatótól, vezetőtől, az országszerte elismert szakembertől, a munkatárstól, a közkedvelt tanártól, az igaz baráttól. A tanár addig él, míg tanítványai továbbviszik szellemiségét, bölcsességét. Emlékét és mindazt a tudást és emberséget, amelyet tőle kaptunk, mi, tanár társai és diákjai, híven őrizzük. Hiszünk Epikurosz gondolatában: *„Mindazon javak közül, amelyekben a bölcsesség részesít bennünket, a barátság a legértékesebb.”*

Nyugodjék békében!

(Gáti József)

*

Tisztelt Családtagok, tisztelt Gyászolók!

Amikor arra készültem, hogy Koczor Zoltán búcsúztatásán – a kancellár úr megrendítően szép emlékezése mellett – néhány kiegészítő gondolatot én is megosszak önökkel, az első pillanattól kezdve tudtam, hogy ez a megemlékezés nem lehet teljes körű.

Egy olyan gazdag, de sajnos nagyon rövid életutat, amilyen az övé volt, néhány szóban nem lehet összefoglalni, és úgy gondolom, hogy itt és most nem is ez a fontos. Élete azt példázza, hogyan lehet olyan szakmai és emberi szerénységgel segíteni az ágazatban dolgozó kollégák munkáját, ahogyan ezt ő tette.

Koczor Zoltán a Textilipari Műszaki és Tudományos Egyesületnek 1984 óta volt tagja. Az egyesület Minőség szabályozó és

Anyagvizsgáló Szakosztályában az anyagvizsgáló szakcsoport vezetői teendőit látta el, majd a fiatalok bizottságának elnöke volt. Mint tag és elnök meghatározója volt a MAB Minőségbiztosítási és Tanácsadási Bizottságának. Tagja volt az Anyagvizsgálók Lapja és a Magyar Textiltechnika című lap szerkesztőbizottságának. Minden felsorolt társadalmi pozíciójában időt és fáradságot nem kímélve oktatta fiatal kollégáit, és tanácsokkal látta el az idősebbeket is.

A kancellár úr által említeteken kívül természetesen számos egyéb kitüntetés birtokosa is volt, például 1990-ben kapta meg a Lehr Ferenc-díjat, 2000-ben a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének Minőségi Érem díját, de mindegyiket hallatlan szerénységgel vette át.

Koczor Zoltán munkássága intézetünkhöz is kapcsolódott, a 2000-es évek elején évekig volt tagja részvénytársaságunk felügyelő bizottságának, ahol a minőségügyi kérdésekben tett hasznos észrevételei nemzetközi szinten is megállták a helyüket.

Örömmel emlékezem vissza, milyen szavak kíséretében dedikálta nekem egyik szakkönyvét, amelyet féltve őrzök.

Nagyon készültem arra, hogy 2014-ben – mind a tudományos egyesület, mind pedig intézetünk 65 éves jubileumán – együtt ünnepelünk. Erre sajnos már nem kerülhet sor, de remélem, fentről figyel minket, és örül sikereinknek.

Kedves Zoltán! Köszönöm, hogy az államvizsga-bizottság elnökeként évek óta együtt dolgozhattam veled. Büszke vagyok rá, hogy ismerhettelek. Nyugodj békében.

(Pataki Pál)

*

Tisztelt gyászoló Egybegyűltekt!

Én vállaltam el azt a nehéz feladatot, hogy búcsút vegyek egykori tanáromtól, később mentoromtól, munkatársamtól, Koczor tanár úrtól.

Amikor megismertem őt a Könnyűipari Műszaki Főiskolán, annyi idős volt, mint én most. Már az első anyagszerkezettan-előadástól kezdődően lenyűgözött stílusa, humoros előadásmódja és rendkívüli tudása.

Stilisztikailag roppant mives mondatai között néha elvesztem, nem értettem, hogyan jutott az előadás fonala az adott ponthoz, de igyekeztem felvenni a tempót, ami többnyire sikerült is. Minden alkalommal jókedvűen, biztos tudásról tanúskodva, élvezettel, a hallgatókért, ismereteink bővítéséért, megalapozásáért adott elő és adta át tudását. Fáradságát soha nem mutatta, pedig rengeteget dolgozott.

Nagyon szerettem az óráit, vizsgákon azonban össze kellett szednem magam. Amikor tudtam, azt elismerte, amikor kevésbé, akkor az én érdekeemben visszahívott vizsgára, hogy tanuljam meg jobban.

Most, hogy az akkor megszerzett tudással keresem kenyerem és biztosítok munkát számos kollegámnak, azt kell mondanom:

Köszönöm, Tanár Úr! Igazad volt, jobban meg kellett tanulni az adott témakört.

Koczor tanár úr volt az, aki rábeszélte az akkor még új területnek számító minőségügyi pályára, és lelkes ifjú csapatával ő tanított meg az alapokra, a szakmára. Később, az ő segítségével sikerült a végzettségemnek megfelelően elhelyezkednem, és onnantól elindulhattam szakmai utamon, amely a mai napig a minőségügy. Ahogy tapasztalatom gyarapodott, bevont az állami vizsga-bizottságok munkájába és a hallgatói szakdolgozatok bírálatába. Három évvel ezelőtt meginvitált külsős óraadónak, amelyet örömmel elvállaltam, hiszen megszerzett tapasztalataimból adhatok át a hallgatóknak gyakorlati ismereteket. Az elmúlt három évben mint szakmai mentorommal is együtt dolgoztam, egyelőre még nem tudom, hogy az általa hagyott úrt, miként fogjuk betölteni a cégnél.

Pályám során, ha minőségügyi szakemberre volt szükségem, nem volt kérdés, honnan kérjek segítséget, ki lesz az, aki ajánlani fog olyan hallgatókat, akik tudásukban megfelelők. Számos nála végzett hallgatóval dolgozhattam és dolgozom most is együtt. Kiváló szakemberek, amelyet nagy részben köszönhetünk neked, Tanár Úr!

A „Koczor-diák” számomra és mások számára is minőségi színvonal. Minden államvizsgán törekedtem arra, hogy az egyetem falai közül kikerülő mérnökök valódi tudással lépjenek ki a nagybetűs életbe, és tudásuk legyen megmérettetett, megalapozott. Ezért mi, egykori és jelenlegi hallgatók, mind hálásak vagyunk és köszönjük! Hiányozni fogsz, Tanár Úr, de tudom, hogy lelked és szellemed velünk tovább él!

Isten áldásával búcsúzom tőled minden hallgató nevében!

(Szabó Mirtill)

*

Kedves Zoltán! A legtöbбекnek: Tanár Úr! A mi közösségünkben egyszerűen: Zozó Bácsi!

Eddigi pályám során sokszor teremtettél lehetőséget, hogy rangos helyeken tarthatam előadást és szólhattam a hallgatóságához a megtiszteltetés érzésével. Most itt a Deák téri evangélikus templomban, ebben a humor nem tűrő fájdalmas órában is érzem ezt a megtiszteltetést, és mondom: „*Köszönöm, de igazán nem kellett volna*”.

Úgy vélem, hogy mi, a kollégáid, a dolgoz mindennapokban nem kellően éreztük át ezt a megtiszteltetést, de hamarosan ráébredünk, hogy a veled és a társaságodban töltött idő bizony az volt. Erődet és idődet nem kímélve dolgoztál és tanítottál velünk, értünk, és adtál szemléletet sok társunknak a szakmában.

Sokszíni, magabiztos, vidám és barátságos személyiséged, az oktatásba és a szervezett józan ész rendszerre forrasztásába ve-

tett hited az utolsó órákig töretlen volt, és tette sikeressé és örömtelivé a munkánkat és a társaságodban töltött időt. Ezt természetes közegnek és adottságnak gondoltuk, de az itt megjelent szakemberek és tisztelők táborán végignézve már megtiszteltetésként kell átértékelnünk.

A rengeteg kép rólad, mondataid hol szigorú, hol derűs hangsúlya és hangszíne, magyarázó gesztusaid, oktatási stílusod jut eszünkbe most, és tesszük el a képzeletbeli polcunkra örökre – hisz nagyon sok évet éltünk ezekben.

Előttem a pár évvel korábbi, az életfel-fogásodra oly nagyon jellemző kép, amint még erőd teljében egy sikeres, de nagyon hosszú levelezős napunk végén este 6:55-kor az irodádban még mondtad, hogy „*Hú! Most már siessünk, mert 7-re kell mennem az idősothbonba...*” És szinte látszott az arcon a követelőző tekintet, hogy csapja már le valaki a poént és kérdezze meg: „*Na, és ki hozza vissza a kocsit?*” Ilyen volt a társaságodban dolgozni, létezni és teljesítményeket felmutatni.

Az általad megálmodott, alapított és mindvégig vezetett maroknyi szakmai csoport élete most egy jelentős „inflexiós ponthoz” érkezett. Tőled megszerzett tudásunk, általad formált képességeink és kitartásunk, az a derű és humor, amelyet a legnehezebb időkben is szinte elvártál kollégáidtól – még ha a saját betegséged volt is a poén célpontja –, valamint a tiédet meg sem közelítő munkabírásunk mutatja majd meg, hogy e ponton túl milyen lesz az a bizonyos első és második derivált. A mi dolgunk és felelősségünk, hogy az ügyet, amelyben hitél, amelyre tanítottál, amelyért magad nem kímélve munkálkodtál, előre és sikerre vigyük.

Köszönjük, hogy életed része lehettünk, köszönjük a bizalmadat és a megtiszteltetést!

(Gregász Tibor)

Ittzés Nóra

KZ-sirató¹

Kedves Barátaim!

Még soha sem kellett koporsó mellett halottat búcsúztatnom, emberek elé állva halott-ra emlékezni. Lassan két hete kért meg Donáth László, hogy Koczor Zoltánt búcsúztassam a presbiteri ülésen. Soha ilyen nehéz verbális feladatot nem kaptam tőle. Azóta forgatom magamban, hogyan lehet e közösség előtt szólni róla, e közösség számára felmutatni, amit talán nem is vesz észbe: micsoda veszteség is érte felügyelője halálával, e közösség számára nyilvánvaló tenni valamit abból, amiből és amivel élhetett ennek a rendkívüli embernek az adakozó kedvéből. Az én feladatom itt és most közös gyászunk megélésének formát adni, eleven szóvá tenni a közös fájdalmat és hiányt és emlékezést.

De hát – berzenkedem belül – az én gyászom személyes. „Képzeld, hallottuk, hogy milyen ügyesen megtörlöd már Zoltán orrocskáját, s hogy néha még édesanyukáját is helyettesíted. Ezt a kedves szeretetedet nagyon köszönjük neked. Köszönjük, hogy a kis Zoltánt igazán testvérkédként szereted. Olyan jó lenne, ha egész életetekben igazán testvérek lennétek...”. Az idézett levelet Koczor Miklós, Zoltán édesapja írta nekem, édesanyám bátyja, keresztapám. 1959 szeptemberében. Zoltán nem volt még egyéves, én sem másfél. Meg kell vallanom nektek, e gyülekezet presbiteréinek: én nem gyülekezetünk felügyelőjét, nem a bajtársat, nem a Gaudiopolisért ereje, szelleme, szaktudása legjavát áldozó, hajlíthatatlan és püspökkel öltre menő férfit, nem a Penuél Alapítvány névadóját gyászolom, hanem a testvéretem,

¹ Elhangzott 2013. október 28-án, a Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség presbitériumának ülésén.

aki bizonyos értelemben közelebb állt hozzám, mint édes öcsém, vagy tán pontosabb lenne így fogalmaznom: akinek élete sok tekintetben „egyebb” volt az enyémmel, mint a velem egy anyától és apától születetteké.

Magam is eltűnődtem azon, miért is van, hogy ezekben a napokban nem az időben közelebbi, hanem a legkorábbi közös emlékek idéződnek föl bennem újra és újra, az az első tíz év, amelyet ott Celldömölkön megéltünk, együtt a másfél éven belül született három unoka, az ott nyaraló vagy időről időre látogatóban megjelenő két budapesti fiú és az ott honos lány. A vadszőlővel befürtött faház az Árpád utcai nagyszülői udvaron, amelyet dédapánk vasúti talpfákból épített – hiszen ő is vasutas volt, akárcsak veje, nagyapánk, és aminek unokája, Zoltán édesapja mondta magát –, bújócskázásaink legfőbb helyszíne a satupaddal, a falba vert szögekről lógó szerszámokkal, a tüzelővel, az ablakon beszűrődő fénynyalámban szállongó szénporral, a talpfákba ivódott olaj jellegzetes szagával, kertre néző oldala mellett nagy kád horganyzott lemezből – nyáron gyakran annak vizében csutakoltak le bennünket – és az esővízgyűjtő fémhordó, amelyben ebihalakat, lábukat növesztő, farkukat vesztő békákat bámultunk; a dobozokba gyűjtött, fűvel etetni próbált csigák; az Árpád utcai fiúk, akikkel otthon sosem látott, sosem evett cukros zsíros kenyeret majszoltunk; a két pesti úrifíú, akik a kurbilis korcsolyájukat kezükben lóbáló falusi gyerekek között előkelő korcsolyás cipővel tipegtek a pesung – a vasúti töltés – melletti befagyott belvizekhez, hiszen olyan hideg volt, hogy a szabadban nem lehetett cipőt cserélni; az árok megáradt vize-sara, amelyben mi, az egy évjártú nagy unokák egy nyári záporban bőrig ázva próbáltuk megtalálni a kicsi szandálját. Azt hiszem, ketőnk között minden akkor, ebben a tíz évben dőlt el.

Mégis, most nektek kell beszélnem, s talán magammal is vitázva hadd mondjam ki: nagy-nagy ajándék, ha azok az emberek, akik vér szerint és szeretet által összetartoznak, társai lehetnek egymásnak a gondolkodásban és a feladatokban is. Hálás lehetek az életnek, az Úristennek, hogy közelről láthattam azt a pályát – sőt bizonyos pontokon együtt haladhattam vele –, amelyet végigjárt, s amelynek egy szakaszával minket – e gyülekezet közösségét – megajándékozott. Ez a pálya nem átlagos, sem világi, sem egyházi vonatkozásban. És nem átlagos az a tartás, szellemi koncentrátság és a meggyőződése szerint jóért szinte megátalkodott kitartással való küzdelem sem, amellyel végigjárta. És nagyon jól tudjuk, most már igazán tudjuk: nem voltak átlagosak azok a feltételek és körülmények sem, amelyek között élnie adatott.

18 évesen már apa volt, aki a gimnázium utolsó évét esti tagozaton, munka mellett fejezte be, mégis fölverték nappalira a Műegyetemre, ahol aztán még aspiránsként három évet töltött. Kandidátusi fo-

kozatot szerzett, főiskolai oktató lett, és még a nyolcvanas években megismerkedve a minőségbiztosítás témájával, nemcsak textilipari gépészmérnökként, hanem még inkább a minőségügyi rendszerszervezés szaktekintélyeként vált fontos alakjává a magyar felsőoktatásnak és tudományának. Bizonytalán megszállott volt: halála előtt néhány nappal, már nagyon gyengén, még autóba ült, és a nevével jelzett előadáson elmondta a diákjainak azt, amiről úgy gondolta, senki más nem mondhatja el helyette. Szenvedélyes tanár volt, és szenvedélyes képviselője, szószólója a minőségügynek, a minőség ügyének. Ugyanakkor hideg, pontos racionalitással gondolt végig és mérlegelt dolgokat. Nem szűnt meg kérdezni és válaszolni, nem hagyta magát eltántorítani „érzelmi alapon” attól, amiről a racionális, következetes gondolkodás meggyőzte.

E tekintetben, ebben a megközelítésben semmi különbség nem volt számára világ és egyház között. Nemcsak tanárként, minőségügyi szakemberként, hanem közegyházi vagy gyülekezeti feladatok vállalójaként is ugyanezekkel a módszerekkel dolgozott. Az egyházi lét egyébként e mindkét oldalról szintiszta lutheránus családból származó férfi számára – aszódi, részben szlovák eredetű, illetve soproni ősök az egyik oldalon, a másikon Kemenesalja magyar evangélikusai – magától értetődő természetességgel formálódott. Ő is Fóton kezdte, mint oly sokan e generációból – ha emlékezetem nem csal, egy évben kaptunk kántori oklevelet: Muntag Judit, Koczor Zoltán, Szentpétery András és én –, így egyetemista korunkban már természetesen vállaltunk kántori feladatokat Budahegyvidéken, majd a közeli lakás okán a Fásorban is. Hegyvidéken, amely Zoltán szülei számára otthon volt, az ifjúsági órák szervezésébe, vezetésébe is bekapcsolódtunk.

Aztán jött a Testvéri szó időszaka. 1985 őszén, amikor apáink, Koczor Miklós és

Ittész Gábor elhívtak bennünket Fótra egy beszélgetésre, amelyet Dóka Zoltánnal együtt készítettek elő, még nem tudtuk, hogy ez lesz annak az egyházi megújulást és reformokat célzó iratnak a címe, amelyet e beszélgetéssorozat eredményeként aláírva eljuttatunk az egyház vezetőinek. Erre a beszélgetésre talán húsz megbízhatónak gondolt embert invitáltak ők hárman, világiakat és lelkészeket. A fiatal generációból csupa olyant, aki már befejezte egyetemi tanulmányait, hogy még véletlenül se kerüljön veszélybe a diploma megszerzése. A két bevezető előadást lelkész édesapám és a világi Frenkl Róbert tartotta – a Hét Hársban már többször olvashattunk erről. Amiért Koczor Zoltánra emlékezve érdemes ezt újra megidézni, az az, hogy valójában ebből a közösségből és közös eszmélődésből nőtt ki az ő közegyházi tevékenysége is. A későbbiekben többféle feszültség, nézeteltérés nehezítette a közös munkálkodást – a törésvonalak leginkább lelkészek és nem lelkészek között húzódtak –, ugyanakkor mégiscsak maradtak olyan együtt gondolkodó társaságok, amelyek a rendszerváltás utáni zsinat előkészítőinek tekinthetők: az 1991-ben alakult első zsinat szervesen alakult ki azokból a munkacsoportokból, amelyek a Testvéri szó-mozgalomhoz tartoztak. A Testvéri szó aláírói közül Frenkl Róbert, aki akkor már országos felügyelő volt, Thurnay Béla, Zászkaliczky Péter és Koczor Zoltán meghatározó alakjai lettek a kilencvenes évek zsinati munkájának. Sólyom Jenő lemondása után Koczor Zoltánt választották világi elnökké, s Zászkaliczky Péterrel együtt az ő nevéhez kapcsolódik az ún. struktúrabizottság tevékenysége, azé a bizottságé, amely az egyház szervezeti átalakítását készítette elő. Egyházunk belső működését és visszasságait azonban jól jelzi, hogy ezek az emberek a második zsinati ciklus után már nem választottak zsinati taggá, s Frenkl Róbert kivételével – aki hivatalból tagja maradt

a zsinatnak – 2000 után nem töltöttek be közegyházi funkciókat. Koczor Zoltán tevékenysége is szakfeladatokra (több egyházi intézmény minőségbiztosítását szervezte) és a gyülekezeti munka területére szorult: a kétezres évek elejétől bekapcsolódott a békásmegyeri szeretetház előkészítésébe, szakmai felkészültségét, hitelességét és munkáját ajánlva fel a gyülekezet számára. 2004-ben ő is ott ült azon a tárgyaláson, amelyen az Országos Presbitérium az előzetes ígéretek ellenére leszavazta az országos egyházi kezességvállalást az építési kölcsön felvételére, majd elutazott Győrbe, egyedül, hogy meggyőzze Ittész János püspököt álláspontja tarthatatlanságáról. És igen, ő a Penuél Alapítvány névadója, azé az alapítványé, amely aztán mégis összegyűjtötte a pénzt az építkezés megkezdésére. Közben öccsének, Koczor Tamásnak Ferencvárosba kerülésekor vállalta a gyülekezet gondnokságát, s magára vette az ottani építkezés gondját is, amikor pedig gyülekezetünknek felügyelőre volt szüksége, nem könnyed lélekkel és nem töprengés-vívódás nélkül, de igent mondott.

Hogy nem könnyen és nem könnyedén, abban a ferencvárosi feladatok súlya, terhe mellett betegsége is szerepet játszhatott.

Tudtuk: Koczor Zoltán beteg. De hogy 15-20 évig élt együtt egyre súlyosbodó és mindig újabb színváltozásokat produkáló betegségével, hogy többször élet és halál között, hogy tíz évig transzplantált májjal, hogy utolsó esztendeiben daganatokkal küszködve... Legfőlőbb döcögő járást láttunk – trombózisok a lábban –, és felpuffadt kezét láttunk – folyamatosan szedett szteroidok és más mérgek –, nem beteg embert. Koczor Zoltán nem adta meg magát a betegségnek. Csak belehalt.

8-9 évesek lehettünk. Nagypapáméknál voltam én is, mikor egyszer Zoltán a vasvázás, nehéz férfibiciklivel bekanyarodott a kapun, leugrott róla, hagyta eldőlni, s rohant hátra a budiba. Rókázott. Az Árpád utcai fiúk és a pesti srác, akinek meg kellett mutatnia, ő is bír annyit, mint a helybéli vagányok, versenyeztek a strand jéghideg vizében: ki tud a valahonnan stikában szerzett cigaretta letüdözött füstjét bent tartva legtávolabb úszni a víz alatt. Mintha ebben az utolsó néhány évtizedben szüntelenül ezt tette volna: letüdözött füsttel úszott víz alatt. És egészen mostanáig mindig újra felbukkant a víz színén.

Az utolsó években megsűrűsödtek írásai, prédikációi a Hét Hársban. Két éve mind-egyiket mint lehetséges utolsó közöltük. Szenvedésről, végső kérdésekről, életről, halálról – felémelt fejjel, tiszta szívvel, sokunkat megszégyenítő bizonyossággal és hittel megfogalmazott írások és prédikációk. Adjunk hálát az Istennek Koczor Zoltánért, hogy volt, hogy köztünk és mellettünk volt.

„– *Renonc*, ezt kell mondanod, ha leesett a lap, és látod a figurát – mondta öregapám, miközben a zo-

máncozott, nyitott burájú szobalámpa alatt a vastag gyapjúterítőre tette az elzsírosodott kártyalapot. Nyolcéves lehettem, amikor a szobát kettészelő fényben snapszlizni tanított. Szerettem a lejátszásokat, de nehezen szenvedtem el a hosszú értelmezéseket.

– Ha felsővel kezdél volna, a királyt kellett volna tennem az überelési kötelezettség miatt, s akkor a következő ütés is a tied lett volna – dörmögte halk hangján. Ezekre az érvekre azonban nem nagyon figyeltem, mert folyamatosan lekötött, hogy a cigarettája egy mély szippantásra miként válik fényessé. Ha sötétben, lámpavilág nélkül szívta volna, e fényben látni lehetett volna keskeny arcát. Aztán kifújta a füstöt. Az ezüst-Kossuthnak a füstje is ezüstszínű volt, gomolyogva terjedt a fény által kettéhasított szobában. Kifújta, majd folytatta a magyarázatot. Arra utalt, hogy ügyetlen mozdulattal két lapot húztam, s miközben visszatettem, leesett, felfordult, tehát megláttam. Arra tanított, ilyenkor „renoncot” kell jelenteni. [...] A csontos öregember lengő nadrágszárral focizik az unokáival. Drótot lapíttat, a szögek kiegyenesítésével tanítja a kalapács használatát a fiúknak. Miközben ő sem úszta meg, hogy kedvence legyen – és az egy lányunoka volt. Aztán egyszer úgy utaztunk hozzá, hogy betegen feküdt. Apám elmentünkkor mondta meg, hogy utoljára láttuk. Búcsúzott tőlünk. Addig nem értettem a helyzetet, már megint nem figyeltem eléggé, hogy mi is volt az utolsó mondata, volt-e utalás a továbbiak mikéntjére. Csak a végtelen békesség maradt meg. A tisztaság, az, hogy a világ jó. Egyetlen irány létezik, bár-hogy tesszük zavarossá életünk áramát. Végül nincs miért csalni! Végül...!”²

Koczor Zoltán

Mit keresitek a holtak között az élőt?

„A hét első napján pedig kora hajnalban elmentek a sírhoz, és magukkal vitték az elkészített illatszereket. A követ a sírbolt elől elbengerítve találták, és amikor bementek, nem találták az Úr Jézus testét. Amikor emiatt tanácstalanul álltak, két férfi lépett melléjük fénylő ruhában. Majd amikor megrémülve a földre szegezéké tekintetüket, azok így szóltak hozzájuk: »Mit keresitek a holtak között az élőt? Nincs itt, hanem feltámadt. Emlékezzetek vissza, hogyan beszélt nektek, amikor még Galileában volt: az Emberfiának bűnös emberek kezébe kell adatnia, és megfeszíttetnie, és a harmadik napon feltámadnia.« Ekkor visszaemlékeztek az ő szavaira, és visszatérve a sírtól, híriül adták mindezt a tizenegynek és a többieknek. A magdalai Mária, Johanna, valamint a Jakab anyja, Mária és más, velük lévő asszonyok elmondták mindezt az apostoloknak, de ők üres fecsegésnek tartották ezt a beszédet, és nem hittek nekik. (Péter azonban felkelt, elfutott a sírhoz, és amikor behajolt, csak a lepedőket látta ott. Erre elment, és csodálkozott magában a történeteken.)” (Lk 24,1–12)

A lukácsi dramaturgia sajátossága

Lukács írásaira elemzők szerint jellemző, hogy történeteinek lejtése van, az okfejtés rendje átlátható, sőt esetenként sematizálható is. Többször megfigyelhető, hogy elbeszélésének a tudósító személyére jellemző szerkezete van.

Lukács az Apostolok cselekedeteiben ír az etiópról, aki királynőjének udvari főembereként annak egész kincstára fölé volt rendelve. Fülöp isteni sugallatra gyalog az ő hintójához csatlakozik, és létrejön a jól ismert találkozás. A főember éppen Ézsaiás

² Koczor Zoltán: Renonc. Hét Hárs 2010/2–3.

prófétát olvassa, de mivel nem érti, Fülöp megmagyarázza az írást. Ez a magyarázat Krisztust hirdeti. A főember megkezesztelkedik, részese lesz az egyik keresztény kulcseménynek, amely számunkra is szentség. Erőt kap, és örvendezve halad tovább az útján.

Az emmausi tanítványok húsvét napján szintén az úton bandukolnak, amikor Jézus melléjük lép. A találkozás furcsa, mert a tanítványok nem ismerik fel, sőt panaszosan mesélik a történeteket. Jézus Mózesre és az összes prófétára utalva feddi őket, hogy nem tudják elfogadni azt, ami az írásokban előre megíratott. A találkozás végén Krisztus velük vacsorázik, megáldja a kenyeret, ami megnyitja a tanítványok szemét. Mintha az úrvacsorában való tisztánlátás sejlene fel. Az együttvacsorázás közössége a csüggedt tanítványokat boldog tanúként indítja útra.

A két eseménysorban közös az úton való találkozás, a hivatkozás a korábbi kijelentésekre, egy rendkívüli szent esemény megtörténe, majd az aktív továbblépés a kapott energiával.

Ez a mostani történet is hasonló ezekhez, hisz az asszonyok útra kelésével indul, létre jön a találkozás az ismeretlen férfiakkal, akik Jézus korábbi kijelentéseire hivatkoznak. Az asszonyok megértik az összefüggést, és hitelt érdemlő eseményként elmondják a tanítványoknak. *Az asszonyok*, akik a kor emberének szemében jelentéktelenek és alárendeltek. Ráadásul a tanúságtételüket sem tekintették elfogadhatónak peres ügyekben. A férfiak a fontosak. Amikor Pál a korinthusiakhoz írt első levelében felsorolja azokat, akik találkoztak a feltámadással, mindenkiről beszél,

aki férfi, de az asszonyokról szót sem ejt. Pedig a történeti sémának megfelelő lukácsi leírás alapján világos: az első találkozás Jézussal az asszonyoké.

A tanítványok üres fecsegésnek tartották ezt a beszédet, és nem hittek nekik. Egyedül Péter az, aki keresi a találkozást. Amikor behajol a sírba, csak a lepedőket látja ott. Erre elmegy, és csodálkozik magában a történeten. Ez a csodálkozás messze nem a pozitív aktivitás, nem a „kőszikla”-szerep felismerésének pillanata. A leírás eltér a János evangéliumában szereplőtől, ahol az idézett utolsó, a teljes értetlenséget kicsit oldó mondat ugyancsak szerepel. Nagy valószínűséggel azonban az eredeti szövegben nem szerepelt, átvétele Jánostól talán csak az evangéliumok leírásában megjelenő ellentmondások feloldása kedvéért történt. A jánosi leírás azonban továbblép Lukácsnál: a két tanítvány, aki kimegy a sírhoz (egyikük maga János), hisz.

De ma, az ünnep fényében éppen ez a tanácstalanság, a hitetlenség, az indulatok bizonytalansága segíthet megérteni *húsvét legnagyobb téjét*, a feltámadáshitet. Talán a tanítványok hitetlenségének – amely történelmileg is hírértékű volt – eredeti közegben való rekonstruálása segít minket az evangélium elfogadásához.

A buzgó egyház, mely történelmi feladatának látta, hogy agyonünnepelje a kereszténység legfőbb ünnepét, egyre inkább tompította a fogalmak életét. A megérthetlent tételmondatokba fogalmazta, s az elfogadhatatlan elemek együtt emlegetésével, ismételtetésével feloldotta az események antagonisztikus ellentétét. Ez vált aztán az egyház hitvallásává, dogmájává. De ha az a fogalom, hogy evangélium, nem jelent mást, mint a világ egyik legbiztosabb tapasztalatának – hogy tudniillik a halálban eltűnünk – a tagadását, elegendő-e életünk megtartásához?

Csak egy a biztos: a halál! Az őskeresztény gyülekezet legősibb hitvallása mégis ennyi: Jézus Krisztust „keresztre feszítették értünk Poncius Pilátus alatt, kínhalált szenvedett és eltemették, harmadnapon feltámadt az írárok szerint”. Ez hitük tartalma, summája és foglalata, az az ősi hitvallás, mely bekerült az apostoli és a nicea-konstantinápolyi hitvallásba, s onnan minden keresztény credóba. Ez a hitvallás fontos része az őskeresztény paradózisnak, tanhagyománynak, amelyet azért is fogalmaztak meg, hogy továbbadjanak mindenki számára.

De akkor mi marad nekünk abból, hogy szellemi és érzelmi kihívást találjunk a teljes út végigjárásában. Vagy elegendő a felszínen járva, a másoktól hallott állítások engedelmesebb elfogadása?

Az entrópia pedig a zárt rendszerben növekszik, s ez így van jól!

A férfi egész életemre meghatározó személyiség volt. Mindig tele energiával, amelyet nem a saját érvényesülésére használt, hanem érthetetlenül tiszta, emberséges szabályokat állított fel belőlük. Ezek teljesítése közben sosem erőlködött, nem látszottak izzadságszagú kínlások rajta. Mosolyában energikus életigenlés sugárzott.

Aztán tíz éve az energia fakulni kezdett. Agyát váratlanul elöntötte a vér, mentő szállította kórházba, szellemével nem lehetett kapcsolatot találni. Betegágyánál fölé hajolva, halk dúdolással énekelni kezdtem a „Jézus én bizodalمام” kezdetű korált. A teljesen szétesett arc megfeszült, mintha figyelne volna. Azok a mély csatornák, melyek tudatunk alatt vájódnak belénk az istenkeresés során, ismét információt, érzést szállítottak. Egyre nehezebben tudtam a dallamot az előírt ritmusban énekelni. Soronként mérítettem erőm, hogy elhaló hangom hallható maradjon.

Mosolya a lábadozás során már újra a régi volt. Az aktív, a környezetét meghatározó irányító személyiség jellemzésére az energikus jelző helyett immár a *bizalommal teljes* illett. Társára hagyatkozott, s tovább sugárzott. Egyre nehezebb az élete, előfordul, hogy többórás együttlét során egyszer sem szólal meg. Közeledik a pillanat, amikor beáll a teljes nyugalmi állapot, a teljes kiegyenlítetttség, a teljes szétszórtság. S érzem, a világ rendje az, hogy élete végén a lankadó küzdelmek ellenére a megsemmisülés nyugalmára jusson. Az élet rendje, hogy a születés csodája után a működés fázisát követően a leépülés, majd a megsemmisülés zárja.

Ami egy kerti tavacskában keltett hullámok esetében néhány másodperc, az más rendszerek esetén évtizedes, sőt évezredes folyamat lehet. De minden energia afelé halad, hogy lecsillapodjék. A hullám szinuszos alakjában csodás rendezettségű, matematikailag értelmezhető jelenséget tapasztalhatunk. Az idő múlásával ez a rendezettség eltűnik, a rendezetlenség foka a lehető legnagyobbá válik, a rendszerben semmiféle csoportosulás, szervezetség nem észlelhető. A víztükör sima.

„Entrópia (a görög entropé, ’megfordulás, visszafordulás’ szóból): az energia át-

alakulási képességét jellemző fizikai mennyiség. A termodinamika II. főtétele szerint zárt rendszer entrópiája csak tökéletesen reverzibilis (visszaalakítható) folyamatok esetén nem nő. Ha a folyamat nem megfordítható (irreverzibilis), márpedig a természetes módon zajló folyamatok ilyenek, a rendszer entrópiája nő. Az entrópia a rendezetlenség mértéke. Az entrópia növekedése a rendezetlenség fokozódása. Az entrópia maximumának elérése azt jelenti, hogy beállt a teljes nyugalmi állapot, a teljes kiegyenlítetttség, a teljes szétszórtság. Ebben a rendezetlenség foka a lehető legnagyobb, a rendszerben semmiféle csoportosulás, szervezetség nem észlelhető. A hőhalál-elmélet szerint idővel a világegyetem egésze elkerülhetetlenül a maximális entrópia, azaz a teljes kiegyenlítetttség állapotába jut.” (vö. Katolikus lexikon)

Látszólag megjelenhet nyílt, a környezettel kölcsönhatásban álló rendszerekben, hogy az entrópia állandó marad, vagy akár csökken is, ha közben a környezet entrópiája megfelelően növekszik. Pl. az élő létét, növekedését, szaporodását entrópiacsökkentő folyamatok kísérik, ezekkel egy időben azonban környezetükben leépülést okozó, az előbbinél nagyobb mértékű entrópiánövekedéssel járó folyamatok zajlanak.

Ez a teremtett világ szabálya. Ebben élünk. E szerint nézünk megnyugvással a keresztre. „Ruht wohl, ihr heiligen Gebeine, Die ich nun weiter nicht beweine, Ruht wohl und bringt auch mich zur Ruh!” (Bach: János passió) Egymás után sokszor, mint a bölcsődalok: ringatva, egy másik érzékszervünkön keresztül megértetve, hogy ez a *teremttség* egyik lényeges állomása: *a boldog megsemmisülés*.

Isten valósága

Mindez az Isten logikájára nem vonatkozik. Azt nem akadályozzák a fizikai törvények,

az entrópiánövekedés kötelessége. Az energiák lecsengésének kötelező jelenségén túl lép: „mint egy szálkát visszaveszi a keresztet” (Pilinszky János: Mielőtt). Szökőár tör ki a csendes tavacsán, és magába szívja az egész világot! A halál az ember számára nem a vég, csak keskeny kapu! *Krisztus feltámadt, valóban feltámadt!*

Ha a jelen tapasztalatunk szerinti világ szabályai közé kényszerítenénk a bennünk működő Istent, akkor teljesítményhajhász életünkhöz, a jóléthez, a mások nyomorán hízó életünkhöz, a hatalomhoz rendeljük a mindenható bírót. Ekkor az evolúciós játék szerint kell a lest beintenie. Ha erre eteted a magad istenét, ételleddel eszerint fogsz dönteni. S az élet végén, a halálos ágyon a növekvő csend fogja legyőzni gyötrő kiszolgáltatottságunk hadonását.

Nem hiszem, hogy az Istent a kezünk-ből etethetjük. Ő határozza meg a játékszabályokat. Bekiabálhat, hogy a focimeccsen a gólok helyett a kapufákat számoljuk, vagy az elesett ellenfelek felsegítésének gyakorisága alapján hirdessünk győztest. Ennek a bírónak arra is van joga, hogy azt mondja: „*Boldogok a lelki szegények, mert ők a mennyek országa. Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak. Boldogok a szelídek, mert ők öröklik a földet. Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert ők megelégtetnek*” (Mt 5, 3–6).

Nem hatalomra és biztonságra játszunk, hanem béketűrésre, logikátlan szeretetre, áldozathozatalra, keresztre feszítésre. Hogy győzzünk!

Egy harcos világban, ahol az erő, a pénz, a fegyver, a biztosítottság a mérhető érték, odaállt maga az Isten, s a világnak, mint szegény ácsfia mutatkozott, aki kereszten, akár egy *rabszolga* halt meg, hörögve a *megfulladásig*. Ez neki a *győzelem*? Hát persze, ha ő a bíró, aki játékszabályt szabhat. Az Isten, aki az általunk beláthatónál, az elképzelhetőnél is *végtelesszer többre képes*.

Létezésünk nemcsak annyi, mint ami képzelőerőnkéből telik, amit az ünnepeink kirajzolnak bennünk. Mi csak lenyomatait, vetületeit, szegmentumait értjük meg a teljesnek. S ez a teremtettség beláthatatlan dimenzióit sejteti. Ezért elég, ha a szorongás helyett átadjuk magunkat ennek a végtelen sodrásnak, a végtelenség érthetetlenül csökkenő entrópiájának, ami a csökkenő rendezetlenségről győz meg minden tapasztalatunkkal szemben. Ez az isteni rend új távlata. Krisztus feltámadt, valóban feltámadt!

Nem a kételkedő értelem kaparja a feltámadás elfogadásának kemény falát, hanem a napi istenkeresés bennünk élő szenvedélye nyit rajtunk érzékelő csatornákat. Mint

a ravensbrücki fák, melyek körül hajnalfele „fölszúgnak a hamuszín egék / [...] És megérik a fényt a gyökerek / És szél támad. És fölzeng a világ, // Mert megölhették hitvány zsoldosok, / és megszünhetett dobogni szive – / Harmadnapra legyőzte a halált. / Et resurrexit tertia die.” (Pilinszky János: Harmadnapon)

Ne szégyelljük, hogy – miként az asszonyok – mi sem merünk a hírnökök szemébe nézni, amikor azok így szólnak hozzánk: „Mit kerestek a holtak között az élő? Nincs itt, hanem feltámadt”.

Nem kerül el minket sem az öregedés, sem a leépülés. E világ mindenkin szedi a vámját. De halálunknak a krisztusi feltámadás új értelmet ad. A biztonság benne gyökerezik, a sugárzás könnyebben járhatóvá teszi a szűk kapun való átjutást. Irgalmazz Istenem!

Ha Krisztus nem támadott fel, akkor hiábavaló a mi hitünk. Ha igazak az emberi törvények, válasszad arasznyi létedhez napjaink evolúciós törvényeit! Tudd, a pénz – erő, a taktika – hatalom. De ha Isten végeláthatatlansága több ezeknél, akkor arra kaptunk küldetést, hogy szelídek legyünk, tartsuk oda a másik orcánkat is, és kő helyett kenyérral dobjunk vissza. S elsősorban arra, hogy a végtelen felénk irányuló energiáira nyitottak legyünk. „Aki hisz, és megkelesztelkedik, üdvözül” (Mk 16,16). Nem a jó teljesítmények alapján, mert arra végességünk nem ad esélyt. A hit kap kiemelt szerepet, amely az ingyen osztott kegyelem feltétele. Elesttségünkben és e világ törvényei által meghatározott létünkben.

Az Isten semmi mást nem vár, csak belévetett hitet és bizalmat. Hogy amikor elenyésem a ráksejtek gyilkos szorításában, vagy szerveim elégtelensége okán akad meg a működésem ritmusa, akkor a széthulló, a rendezetlenség teljességébe hanyatló létemet átadhassam a világ szabályait átírni tudó Hatalomnak. Aki megmutatta, hogy a

rabszolgák halálát veszi magára szenvedve értem, akit szeret. Minden logikus indok ellenére!

Imádkozzunk!

Adj erőt, hogy soha ne mondjak le a keresőről!

Adj alázatot, hogy soha ne higgyem, én vagyok a megoldás!

Adj gondoskodót, aki észreveszi magányomat!

Adj figyelmet, hogy észrevegyem a magányosokat!

Adj magányt, hogy rád szoruljak!

Add magad, hogy rádszorultamban ne a semmit kaparjam!

Megnyerhetek mindent, semmi az, ha áldásod nem kísér. Elveszíthetek mindent, ha téged megtalállak, gazdag vagyok. Irgalmazz, nekem bűnösnek!

Mert aki elfelejtí magát, az találja meg, aki megbocsát, annak megbocsátanak, aki meghal, az felébred az örök életre! Ámen.

Petri György Amíg lehet

Ahogy megünnepszülünk összebújva az Iskola utcán fázós-boldogan („őszi szerelem” – mondta kis pimasz fiacskám) „őszi” – és akkor mi van? bár, persze tudtuk mi is pontosan, hogy ami jön, az tél, nem a tavasz, hogy most már minden utoljára van, hogy az öregség tele behavaz, de addig itt a kocsmá és az ágy, addig legyen tivornya, buja vágy amíg lehet. És aztán szépen együtt, egymás kezét el többé nem engedjük, s együtt, együtt bár úttalan-úttalan toporgunk-tipegünk a tébolyult hóviharban.

Két szólam

Balla Demeter és Mandur László kiállítása

2013. október 26-a és december 20-a között a Mező utcai templomban Balla Demeter és Mandur László fotótárlatát láthatták a látogatók. A templom ahhoz a „lehetséges párbeszédhez” teremtett sajátos teret, amelyet az „élet és a halál roppant erős képi metaforái”-t megalkotó Kossuth-díjas Balla és a tanítvány Mandur képei között sikerült létrehozni a kiállítást rendező Kincses Károly fotómuzeológusnak. Összeállításunk Donáth Lászlónak és Kincses Károlynak a megnyitón elhangzott beszédét idézi, valamint közöljük Csizék Gabriella, a Mai Manó Ház kurátora, Turay Balázs fotográfus és Fekete Vali újságíró írását a kiállításról.

A Hét Hárs e mostani számát a két művész – részben a kiállításon is bemutatott – képei illusztrálják.

Donáth László

Homage à Donáth Ferenc

Ünneplő Gyülekezet!

Varnus Xavért hallották e kiállítás kezdetén; fog még játszani, sőt szól is majd hozzánk. Október van, a forradalom és a reformáció hónapja egyben. Ha a falakra néznek, ha nyitva tartják a fülüket, és komolyan veszik a szívüket, akkor akár többet nem is kellene mondanom, mint hogy köszönet Demeternek, köszönet Lacinak, és kiváltképp köszönet Kincses Károlynak, aki e két kiváló férfi művészetét számunkra láthatóvá, konkrétá tette itt, e térben. És köszönet a proletárnak is, akinek a laborban kellett dolgoznia, Felicides Ildikónak. Mindaz, amit ők megálmodtak, kitaláltak, általa valósult meg

Tekintsék úgy Isten hajlékát, a békási evangélikus templomot, mint amelyben nemcsak azok vannak itthon, akik sokszor jártak már itt koncerten, kiállításon, esküvőn, gyászistentiszteleten, ünnepi istentiszteleten és ki tudja, még hányfajta alkalmon, hanem azok is, akik először jöttek most ide. Ahogy a téglák egyformák, és nincs semmi különbség közöttük, úgy tekint mireánk az Úristen. Mindnyájan az ő keze műve vagyunk, ő az agyagos, aki gyúrja és rakja egymás mellé a téglákat, nem pusztán önnön szentségének kiábrázolására, hanem inkább elrejtésére.

Ezek a nagyszerű emberek édesapám emlékére ajánlották a kiállítást. Természetesen ez egy ünnepi gyülekezet, én tanító vagyok, aki mindig, újra és újra a szószekekre lép, kérdez, önmagát is és a másikat is. Most mégsem kérdezem meg, tudják-e, ki volt Donáth Ferenc. Aki nem tudja, ne szégyenkezzék, hiszen a jogász foglalkozásúak

vagy az ötven év fölöttiek között is jócskán akad olyan, aki e nevet hallván az öcsémre, esetleg rám gondol. Pedig mindketten csak a fiai vagyunk, Mátyás bátyánkkal együtt. Apánk ránk örökített valamit, ami 27 évvel ezelőtti halálával nem vált mulandóvá. Így mondom: a szabadság olthatatlan szerelmét, azt, hogy semmi körülmények között ne szolgáljunk aljas, nyomorító hatalmakat, legyen bátorságunk akként élni, amivé az Isten teremtett minket, általa és áldott emlékü édesanyánk, Bozóky Éva által. Vele Demeter együtt dolgozott még a Szovjetunió című lapnál – ha tudják, mi volt az –, és vele dolgozott Szebeni András is a Nők Lapjánál, és talán mások is az itt lévő fotográfusok közül. A szabadságnak ez az olthatatlan szerelme újra és újra arra kényszerít bennünket, hogy halottainkról ne feledkezzünk meg, hogy komolyan vegyük őket, mindazt, amiért nem csupán emlék bennünk lévő valóságuk, hanem sokkal inkább etikai posztulátum, visszakérdezhetetlen, megmásíthatatlan politikai akarat. Bizony, sziszegve sem szolgálunk aljas, nyomorító hatalmakat.

Sem Demeter, sem barátai, sem mi. Ebben erősít meg bennünket ez a tárlat, ez a botránkoztató tárlat, amely pedig valami egészen másról szól.

Alig várom, hogy meghallgassam Károly szavait, méltató gondolatait, de élve a házigazda szabadságával, annyit azért hadd mondjak: volt három kép, amelytől én nem tágitottam, nem is kellett: ezen sem a két művész, sem a rendező-szerkesztő nem akart változtatni. Kettő ezek közül a szószékkel szemben lóg, hogy egy percre se feledkezsem meg arról, kiknek prédikálok: Ádámnak és Évának, Káinnak és Ábelnek – magunknak. És egy kép mögöttem a falon, mintegy oltárképként. Talán vannak önök között még zsidók, akik tudják, hogy a kohanita áldás így néz ki: mutatóujjal összeérintett két kéz. Ez a két kéz, amelyet én egy másik tárlaton fedeztem föl, nekem az áldást jelenti. Legyen rajta és rajtunk az Örökkévaló áldása, láthatatlanul, de mindennél erősebben.

Kincses Károly

Az utolsó szó jogán

Tudják, nagy reveláció számomra ezt a kiállítást megrendezni és az utolsó szó jogán erről beszélnem önökkel. Több szempontból is. Egyrészt, mert amikor vagy negyedszázada utoljára rendeztem templomban fotókiállítást – egy gyönyörű, Árpád-kori kőtemplomban Hévízgyörkön – akkor engem, a valahogy hitetlent, de pontosabban fogalmaznék: másként hívő embert, megbüntetett a fennvaló. Az utolsó képet akasztottam 10 méter magasan, egy létrán ágaskodva, körülöttem a megnyitóra gyülekező közönség, élükön a hatvani préposttal, kíváncsian figyelték, amint a méteres üveglappal egyensúlyoztam fenn a fal tetején... És akkor, és akkor elindult az egyágú, falnak támasztott létra lába a vörös márványpadlón, én meg zuhantam, magammal sodorva még néhány falon lévő képet üvegtáblástól. Ráestem az oltár talpazatára, minden üveg szilánkokra robbant, és én törött csuklóval, félájultan mondtam el a beszédemet. Ehhez képest most meg milyen jól vagyok!

A másik ok, hogy bár Balla Demeternek az utolsó másfél évtizedben majd tucatnyi kiállítását rendeztem, nyitottam meg, könyveket, katalógusokat szerkesztettem, írtam neki, de azt hittem, hogy én ebben az életben, amíg tart az ép eszem, politikusnak soha és semmit... És most mégis. Ez még ér egy mondatot még.

Olyan nagyon bánt, hogy az utóbbi években egyre inkább háttérbe szorult a tehetőség, az érték, a teljesítmény, és kizárólagossá vált a hovatarozás, a párthűség, a szervilis megfelelnivágyás. És én, ha már érdemben tenni ellene nem tudok, legfeljebb elmondom mindig, minden helyen, nem törődve azzal, melyik listára hányszor kerülök fel.

De legalább saját, belső értékrendemhez igazodva nem veszek részt ebben a tragikomédiában. Kezdetben ezért nagyon berzenkedve fogadtam el Demeterék kérését, hogy most, itt, nekik és együtt. De a barátság sok mindenre kötelez. Elkértem Mandur László összes számba jöhető képét, és otthon zavartalanul végignézttem őket. Többször is. És akkor azt láttam, hogy ez az ember – szerencsére – sokkal inkább érzékeny, a világra figyelő, annak kérdéseire sajátos válaszokat adó fotóművész, mint politikus. És akkor azt is gondoltam még – mindjárt befejezem, de ez nekem nagyon fontos –, tehát azt is gondoltam még, ha sikerül egy politikust nem hatalommegszerzési, -megtartási szituációban megmutatni, hanem éppen hogy egy teljesen másik szituációban, nos, akkor lehet, hogy még jót is teszek a magam módján.

Még egy jogos kérdés: hogyan került egymás mellé a magyar fotográfia egyik óriása és a fotósmaratonja második kilométerét futó művész?

Semmiképpen sem véletlenül. Semmiképpen sem számításból, érdekből. Semmiképpen sem csak. Hát akkor? Jó ezt kimondani ma, itt, hogy szintiszta emberségből. Ez a két férfi találkozott egyszer, körbeszaglászták egymást, megállapították, hogy egy vérből valók, hogy tudnak különböző dolgokról azonosan gondolkodni, és innen már nem volt nehéz a döntés, jöjjön létre a két szólam. Nekem pedig támadt egy feladat, nevezetesen, a két nagyon másféle fotópályát megfutó ember képei közül pont azokat megtalálni, melyek egy ilyen kiemelten fontos, szakrális térben képesek tisztá hangoz, nem falsul együtt szólni.

Az utolsó. De tényleg.

Tudom, hogy nem minden ittlévőnek, nem minden idelátogatónak azonos a véleménye, az érzése az itt kiállított képekről. Miközben azt is gondolom, hogy ez teljesen természetes, engedjék meg, hogy még-

is, nekik mondjak még valamit az utolsó szó jogán.

Az igazi műalkotások sohasem csak arról szólnak, ami első ránézésre, első olvasatra látszik belőlük. Mondjuk a Pál utcai fiúk nem kizárólag két fiúcsapat bandázásáról, a gittrágásról és különféle kalandjaikról szól. Lehet így is olvasni, de akkor a lényeg nagyjából el is vész. Ennek analógiájára: egy fénykép sem csak arról szól, ami első rápillantásra szembe tűnik. Ami az emulzióval bevont papír felületén látszik. Ha van türelmünk, számtalan jelentésréteget fedezhetünk meg fel alatta. És akkor mindenki jól jár, de leginkább a figyelmes és türelmes és gondolkodó néző. Mondjuk, nézzék csak a szószék melletti két képet. Egy megölt és továbbhasznosításra előkészített bika, valamint egy székre dobott télikabát. Ha csak ennyi, és nem több, felmerülhet a kérdés: miért fényképezte le a művész? Vagy: miért választottam ki ide a sok tízezer kiállítási képe közül? Semmi másért, csak mert szerintem ez a két kép több síkon is értelmes válaszokat adhat életünk fontos kérdéseire. Demeter elmúlt 80 éves. Foglalkozik természetesen az elmúlással, a halállal is. A megölt, pár perce még duzzadó erejű bika, tele erővel, akarattal, indulattal, most kampóra akasztott tetem. Az odadobott télikabát (remélem, néhányuknak eszébe jut Ady Endre és talán Cseh Tamás is a láttán), tehát a kiüresedett, ember nélküli ruhadarabok még őrzik a benne volt személy formáit, szagát, melegét, de annak hiányában már csak lélektelen tárgyak.

Innen meg kinek-kinek saját belátására, kedvére és akaratára bízom, merre és miképpen fűzi tovább a megkezdett gondolatort.

Hát így. Kérésre mind a húsz képről tudnék ugyanennyit vagy többet mesélni, de megkegyelmezek önöknek, és befejezem. Nézzék kicsit más szemmel meg még egyszer ezeket a fotókat, ezt kívánom. Az utolsó szó jogán.

Csizék Gabriella

Impressziók I.

A klasszikus fotográfia mindig magában hordozza a változást és a mulandóságot. Nyomot hagy rajta az Idő. Élete van, mint az embernek. A létezés törekenysége és a hit ereje pedig egymásba fonódva nyilvánul meg benne, a képekbe zárt világrészletek árnyalataiban a fehértől a szürkén át a feketéig.

Az alkotó mindig hívő. Hinnie kell a lát-hatóvá és megoszthatóvá tett mondandóban, anélkül nem lenne maga a kép sem, és őnmaga is csak így lehet teljes.

A fotográfia különös kapcsolata a valósággal köztudott. Ebben a vonatkozásban leginkább átütő erejűek azok a képek, amelyek tómondatban leírhatóak, szinte a dolgok megnevezései. Egy képes szótár lapjai, amelyben minden szócikk a végtelenbe visz.

Balla Demeter és Mandur László képei a megnevezésen túl portrék is. Nemcsak em-

berekről, hanem az időről, egy csokor hervadó virágról vagy egy fehér padról a fa alatt... Mert a portré az ábrázolt jelenén túl mindig sorsot mutat. Egy egész életet, magát a történetet képes egy pillanat rögzítésébe sűríteni.

A képek *mosája* pedig egyaránt nyílik a múlt és a jövő felé, de a kiállított fotográfiák esetében a képek jelenébe rejtett előtörténet kap hangsúlyt.

Ami nem véletlen, hisz a válogatást végző Kincses Károly pontosan tudta, a kiállításához mely képeket és miért választja, majd rendezzi egymás mellé. A képekből 'haikukat' ír a szent tér falára, ahol azok nemcsak egymással és a nézőkkel, hanem magával a térrel és annak szentségével is dialógusba kerülnek. Jelentéseik így teljeseznek.

Donáth László egy hívő és szellemi közösség vezetőjeként édesapjára emlékezve teremt lehetőséget, hogy a templomtérben mi is láthassuk ezt a kétszólamú éneket. És aki engedi, hogy a templom tere körbeölelje, és időt szán a képek nézésére, annak belső ösvényei is megnyílnak a maga történetéhez.

Turay Balázs

Impressziók 2.

A Donáth Ferenc emlékére rendezett kiállítás képanyaga a templom terében válik azzá, amivé az alkotók, Balla Demeter és Mandur László, a képeket válogató Kincses Károly és Donáth László szánták őket. Ezek a képek és címük olyan egységet és olyan mondanivalót jelenítenek meg, amelyek ebben a sűrűségükben nem fogadhatók be könnyen, és nem kerülhetők meg fájdalommentesen. Bizonyos, hogy épp fájdalomunk és elkeseredettségünk megértése és elfogadása – akár menekülni akarunk előle, akár belemerítkezünk – az a cél, amelyet ez a kiállítás munkálhat.

Akár a Balla Demeter több évtizedet átölölő életművéből válogatott, akár a Mandur László által az elmúlt száz évtizedben készített képek olyan gondolatok felé lökdösnek bennünket, amelyeknek megértéséhez jobb a templom csendjében ülve elmerengeni. E képek a címek ismerete nélkül is hol csöndre intenek, hol éppen kiáltásra hívnak bennünket.

Ami más térben megmutatva ennek a kiállításnak gyengéje lehetne – vagyis hogy a képek rendkívül sűrű voltak miatt valamelyest gyengítik, bár ki nem oltják egymást –, az ebben a válogatásban éppen így válik a szerzők s a kiállítással üzeni kívánók révén nyilvánvalóvá.

Akiknek pedig üzeni kívánnak, vagyis nekünk, kortársaknak – Donáth Ferencre emlékezve és emlékeztetve – álljon itt Faludy György néhány sora:

„...végső fokon minden, amit tervez az ember,
elkorcsosul s másként lesz
és végső soron minden, amit alkot az ember
hiányos és elmúlik
és végső soron minden értelmetlen s
elmúlik
s elmúlik alkotásunk,
és épp ezért kell hinni, hittől
megrészegedni,
hogy alkotásunk fontos,
hinni a haladásban, hinni az alkotásban
hinni a nem-múlásban
hinni utolsó percig és a keserű végig..”

(Búcsú Amerikától, 1946)

Fekete Vali

Az illanó lét leletei

Különös négykezes kiállítás fogadja a látogatókat két hónapon át a békásmegyeri evangélikus templomban. Balla Demeter és Mandur László fotói, amelyeket az alkotók Donáth Ferenc emlékének ajánlottak. Nem ismertem Donáth Ferencet, de azon kevesek közé tartozom, akik még ismerik nevét, tevékenységét. Ezért a kiállítást nézve először úgy éreztem, a fekete-fehér képek sora, amelyek többnyire a múlt idő és élet lenyomatai, melankolikus passzivitásukban nem róla szólnak, hiszen egy páratlanul tevékeny, harcra életre nem emlékeztethetnek az elillanó lét látleletei. Aztán a képeket újra és újra szemlélve, szabad asszociációk során mégiscsak megfogalmazódtak bennem olyan gondolatok, mint erő, harc, kitartás, bölcsesség és derű, amelyek a képeken keresztül közelebb vittek Donáth Ferenc emlékéhez.

Kétszólam a kiállítás címe, az alkotások „hangneme” egységes, képi eszközrendszerük egymáshoz közel álló, de a kiállítást egészét tekintve mégis jelentős különbségeket mutat.

Balla Demeter Kossuth-díjas fotóművész itt kiállított munkái a *hiány* képei. Az itt-lét hiányáé. Az elszálló időé, a mulandóságé. Az 1964-es *Emlék* című kép a maradtót, a tárgyakat, a kabátot és kalapot mutatja. Tárgyakat, amelyekből elszállt az élet. Pilinszky sorait juttatja eszünkbe: „Sehol se vagy. Mily üres a világ. / Egy kerti szék, egy kinnfeledt nyugágy. / Éles kövek közt árnyékom csörömpöl. / Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.” (Apokrif)

Miként a *Nyomok* című sorozat is, amely vizuális formagazdagságával az út porában véletlenszerű lenyomatokat, mint affé-

le *objet trouvé*-kat, talált tárgyakat örökíti meg. Lucien Hervé, magyar származású fotóművész híres *Paris sans quitter de ma fenêtre* (Párizs anélkül, hogy elhagynám az ablakomat) fotósorozatával rokon témát jelenít meg. Fontos eleme a véletlenszerűen előállt esztétikai minőség, amely eredeti környezetéből kiragadva már ornamentalsként, geometrikus elemként funkcionál. „A szép az utcán hever” – mondta ugyancsak Lucien Hervé, és ezt a címet viselte egy 1967-es kiállítása is. „Mindenből lehet szépet csinálni, legyen az eldobott papírfecni az utcán vagy egy tócsa. Az a fontos, hogy megtaláljuk azokat a vizuális összefüggéseket, amelyek esztétikai élményt közvetítenek.”¹ És ezek az esztétikai összefüggések a maguk egyszerű eszközrendszerével gondolati/filozófia totalitást fejeznek ki. Miként a *Nyomok* című sorozat is a változásról, az úton levésről az *itt-lét* tünékenységről is szól.

Az anyag, és különösen a valaha léttel teli, saját természete szerint sem örök. Balla Demeter az élet múlásának egy más dimenzióját mutatja be nekünk az anyag változásán, átalakulásán keresztül.

A *Káin és Ábel* című képen egymásnak feszülő, erőből duzzadó két férfialak, az emberi test léttelvi erejét reprezentálja, amit különösen hangsúlyossá tesz a kavicsos, kietlen, léttelen domboldal. Ugyanakkor a kép címe is utal arra, milyen drámáin roszszul sáfárcodik az emberi nem az erejével, az anyag tündöklő hedonizmusával.

Az *Adám és Éva* című alkotás az öregevést, az élet mulandóságát tárja elénk kendőzetlen, már-már witkini kegyetlen őszinteséggel és bibliai tematikában. Peter Witkin műveit klasszikus festmények és vallásos témák szolgálnak alapul, melyeket újraértelmezve, átdolgozva jelenít meg, szürreális világot teremtve. Witkin művészetében meg-

¹ Fekete Vali: A szép az utcán hever – Lucien Hervé párizsi otthonában – Fotóművészet, 2001/5–6.

határozó szerepet tölt be a test és a halál motívuma. De amíg Witkinnél sokszor barokkosan díszített öreg, beteg vagy halott testeket látunk, Balla Demeter eszköztelenül a maga naturalis egyszerűségében szembeesít az öregséggel, a nőiesség/férfiasság hervadásával, az anyag, a test átalakulásával. Ugyancsak Pilinszky egyik versére rímelnék a képek:

„E világ nem az én világom,
csupán a testem kényszere,
hogy egyre beljebb, mint a féreg
furakodom beleibe.

Így táplálkozom a halállal,
és így lakik jól ő velem;
az életem rég nem enyém már,
vadhúsként nő a szívemen.

Minden teremtett elevenből
kijózanodva a szemét
így ütközik ki, leplezetlen
föladva hiú szőgyenét.

A mindörökre ismeretlen
végül is így lesz otthonos.
Mint hervadás az őszi lombot,
a pusztulás bebalzsamoz.”
(Kihűlt világ)

A bika megrázó, mégis heroikus fotó. Az állat ősi, elemi erejét láttatja, annak legyilkolt, megbéklyózott mivoltában is.

Az *Agónia* című kép tulipánjai önmagukban is beszédesek, de a távoli halvány városi látkép tovább fokozza a kép erejét: már nemcsak a virág hervad, hanem maga a szmogba burkolózott világ is agonizál.

A *Múmia* szinte kővé fonnyadt körtéje Peter Greenaway *ZOO* című kísérletező ikerpárját juttatja eszünkbe, akik arra teszik fel életüket, hogy megértsék az anyag bomlásának, átalakulásának, új létté válásának menetét. Megfigyeléseiket először egy almával kezdik...

Az élő anyag magában foglalja a későbbi lenyomatát: ami az élőben a szilárd váz, az holtá után a megkérgesült csont, amely majdan utána marad. Az anyag egyfajta örökléte ez, nem véletlen, hogy a test vázának megmaradása a feltámadás és újraelkesülés nélkülözhetetlen feltétele némely vallásokban. E váz örökléte a témája a *Virágot anyámnak* című képnek csakúgy, mint az *Ebéd vége* című alkotásnak. Ez utóbbi azonban a korábbi talált tárgyak kategóriájába illik, hiszen az alkotó véletlenszerű formagazdagságot talált a képtárgyon: a halszállkák, a villák, kések és árnyékok viszonya, elrendeződve a kör alakú tányéron geometrikus formajegyeket mutat, a kerek, fehér tányér fókuszában a villák és halszállkák hasonló, egymáshoz kapcsolódó elemei állnak. Az evőeszközök, a teríték fény-árnyék hatásai egyébként régóta közkedvelt témája a fotóművészetnek, gondoljunk csak André Kertész *A villa* című képére 1928-ból.

Balla Demeter képei a létről vett látletek. Az itt-létről és a távozásról, az életéről és az elmúlásról, de mindenképp a jelet hagyásról szólnak csendes eszköztelenség-

gükkal. „Ismeritek az évek vonulását, / az évekét a gyűrött földeken? / És értitek a mulandóság ráncát, ismeritek törődött kézfejem?” – mondja az Apokrifben Pilinszky. Balla Demeter épp e mulandóságról ad nekünk filozofikus képet a békásmegyeri kiállításán.

*

Az alkotótárs és tanítvány Mandur László képei viszont az *itt-lévőről* szólnak. Érzelmeket, indulatokat fejeznek ki. Olykor csupán a szem beszél, máskor környezetünk tárgyai szólnak az érzelmek-indulatok nyelvén (*Iszony, Középkori vízképző, Falra vetített kép etc.*). Beszédes mimikát örökít meg az *Arvélék* című portrén, amelyen a szemek kedvesek, kihívóak, nőiesek.

Tűzfalak különös rajzolatait látjuk a *Rémület* és *A falak* című képen. E képeken a véletlenszerűen egymás mellé rendeződő elemekből új képi jelentés, új vizuális konnotáció jön létre, átértelmezve a kép eredeti alkotóelemeit: falra festett betűk, ablakok egymáshoz való viszonya és a szöveg jelentése; a falra vetített képen elemként megjelenő funkcionális ablakok.

A *Magány* című képet a cím antropomorfizálja. Így lesz a szabad térben egymás mellett elhelyezkedő, száraz őszi levelekkel körülvett pad és fa „magányos”, amit az üres horizont előtt a kép középpontos komponálásával tovább hangsúlyoz az alkotó.

A *Gyökerek* című kép „főhőse” egy csimpánz nagyon is emberi portréja, de valljuk be, ez esetben nincs nehéz dolga a kép szerzőjének.

A geometrikus elemek felfedezése és a fény-árnyék hatások ábrázolásának bemutatásával született *Az idő után* című kép. „A fényképész azt reméli – írja 1968-ban magyarul is megjelent művében Lucien Hervé²

–, hogy apránként megszerzi magának a világ sokféleképp megnyilvánuló teljes látványát. A világ mindenben benne van.”

Így jelenik meg az óra egyszerű árnyékában talán a világ rendjéhez képest mára kiköszkent idő üzenete. Vagy az óra számlap nélküli árnyékában az öröklét, az *itt-lét* utáni világ. Ez az a kép, amely összeköti a két alkotó munkáját életről, jelenlétről és elmúlásról, s közös gondolati ívbe foglalja azt. A templomlátogató pedig a képeket szemlélve elidőzhet, és újragondolhatja az élet végső kérdéseit.

Petri György Ez van

Hát bizony, egyre hülyébbek leszünk,
de legalább lassacskán veszítjük el az
eszünk.

És a legvégén, talán jóllehet tétován,
mint egy pongyolán kimért sütemény
összeáll

egy félig rántotta, félig kocsonyaszerű halál;
hagyassék figyelmen kívül a síri habcsók,
halálnapi tortánk, a „Happy deathday to
us!”,

meg a megözvegyültnek a kézfogás, a
kézcsók

– nemi hovatarozásának megfelelően,
az „őszinte... izém” sem mellőzhető
semmiképpen.

Én imádok temetni, izzasztó hidegben és
vacogtató hőben.

Az végül is jó érzés, hogy ő halt meg,
nem én

(bár ő a főszereplő, abszolúte övé a placc,
én meg még csak üledék, mint kávé alján a
zacc).

Bár én sem akarom túl soká
húzni-halasztani,

csak kíváncsi vagyok: hátha még történik
valami.

---

² Hervé, Lucien: *Építészet és fénykép*. Budapest, Corvina Kiadó, 1968.

Kemény Lili

Petri Györgyről¹

Petri verseivel koraérett kamaszfiúkon keresztül ismerkedtem meg, és azért olvastam el először, hogy végre érvelni is tudjak, amikor leminősítem. Leminősíteni azért kellett, hogy a koraérett kamaszfiúk, a barátaim körében erősítsem a pozíciómat. Belekötni, leszarozni, beletaposni a földre. Ez kellett nekem, érthető okokból. Én is kamasz voltam, a barátaimnál két-három évvel fiatalabb, ráadásul lány. Minden tekintély ellen ki kellett kelnem, és úgy ítéltm, Petri itt egy tekintély, tehát pusztuljon. Sokáig a kocsmaasztaloknál idéztem, kontextusból kiragadott, unalomig ismételt sorokból dolgoztam, hogy ez vagy az hatásvadász, ez vagy az csak a trágárságával megragadó, ez

vagy az hülye szóvicc, és hasonló csacsiságokat mondtam. Magam is éreztem, hogy ez így elég gyenge, de azt is éreztem, hogy valami számomra egyelőre nem artikulálható síkon igazam van, és hogy nem szabad földadnom a szerepemet, az orrhúzást.

Megismertem a verseket, egyre többet értettem belőlük, egyre több ragadt meg a fejemben kitörölhetetlenül, egyre többször ugrott be valami töredék, amit aztán nagy kínok árán fellapozva, előgooglezve petriként kellett azonosítanom, egyre védhetetlenebb lett az álláspontom, hogy tudniillik Petri szar költő, csak van néhány jó sora. Nem is verseket ír, csak sorokat. Aztán a barátaim, ezek a koraérett fiatal emberek felhagytak a Petri-epigon versek írásával, komolyabbak lettek, lecsillapodott a rajongás, eltűntek a társalgásunkból a Petri nevéből fabrikált viccek, a Petri évszámaival való bűvészkedés, és legfőképpen Petri

figurája. Ez a sovány csávó, aki úgy néz ki, mint Szilszakáll, az ent, és folyton iszik vagy főz. Akit mindenki gyuriz, ugyanakkor vallásos tisztelettel vesz körül. Akinek az „elhasznált teste” a mi ikonunk, az alkoholizmusa a mi programunk. Aki a mi mártírunk, aki értünk szenvedett mocskos pincékben; aki áthatóan józan volt, ha megitta a szűk-séges adagját.

Mindenki tudja ezeket a közhelyeket, ahogy azt is mindenki tudja, hogy Petri figurája elválaszthatatlan a verseitől. De ez utóbbit mindenki rosszul tudja. Petri iszik, a verseiben is, de ez nem része a morális magaslatnak, amin áll. Az, hogy az életben miért iszik, egyértelmű és mindegy. A versekben viszont éppen azért iszik, hogy ne képzelhessünk alá ilyen nem létező morális magaslatot. Semmi, de tényleg semmi magasztos nincsen egy alkoholistában. Az ivás pózát patetikusan átvenni vagy ok-okozati viszonyba állítani a moralitással nagy félreértés. Mintha a szatírtjátékot valaki tragédiának olvasná. Ez a Petri-életmű paradoxona: amint piedesztálra emelik, az észjárás önmagába harap: hiszen éppen a kérelmetlen magány, a tiszteletlenség volt az akciója, amire épült. Ezt könnyű beszopni kamaszként. Egy zakó „inkább legyen koszos, mint gyűrött”. Ha ezt valaki életvezetési tanácsként olvassa, az tényleg nem nőtt fel. És tényleg biztosan fiú.

Ebben volt igazam. Nekiestem a figurának, mert úgy éreztem, barátaim valakinek a gyengeségét istenítik, a manírjait úgy veszik át, hogy kiiktatják az öniróniát. Hogy barátaim hamvas fiatalságukban egy halállal kacérkodó öreg, cinikus kocsmatöltelék mondataival azonosulnak, és elvétenek valami nagyon lényegeset. Amit én nem tudok elvéteni, mert engem nem vonz ez a szenvedés. Elöttem, talán tényleg azért is, mert lány vagyok, nem tud tekintélyre szert tenni egy ilyen torz ideál. És itt vétettem el én is a lényegét.

Ma is idegesít, ha petris kocsmamekedő-tákat hoznak elő. Akár a barátaim, akár mások. Amennyit tudnunk kell a figuráról, annyit megtudhatunk a versekből. Az aurát is, a figyelmet is, a fegyelmet is, az öniróniát is és persze az ivást is. A leírtakon kívül minden félrevisz. A leírtakban viszont ott a lényeg: ez a kristálytisza észjárás.

Barátaim felnőttek, és kamaszkoruk Petrije is megfakult. Felnőttkoruk Petrije viszont olyannyira megvan, hogy abból élnek.² Petri György szemlélete és értékítéletei be vannak építve a barátaim gondolkodásába, és lassan beismerem, az enyémbe is. Hiszen Petri maga a kérelmetlen normalitás, a tisztánlátás. Az, amire mind törekszünk. Nem kényelmesedni bele abba, ami tűrhető, nem szokni meg, ami felháborító, nem dőlni be öntömjénező hülyéknek, akkor sem, ha mi vagyunk azok, beismerni a tévedéseinket, kitanítani a normáinknál, a teljesítményt honorálni, a lustaságot elítélni, az észrevehetetlen tendenciákat észrevenni, soha nem hülyülni meg. Ide kell eljutni, itt kell megmaradni mindenáron, ez a cél.

¹ A beszéd elhangzott 2013. december 22-én, a Petri György 70. születésnapja alkalmából rendezett Petri-konferencián, az idei Petri-díj átadásán. 2000-ben, a költő halálának 10. évfordulóján hozta létre az N&N Galéria Alapítvány a Petri-díjat, amelyet évente a költő születésnapján adnak át. A díjra olyan – elsősorban fiatal – költő, író, drámaíró vagy esszéíró esélyes, akinek még nem jelent meg önálló kötete. A díjazás alapvető szempontja a művek eredetisége, szellemisége, formavilága. A díj kettős: a díjazott megkapja a Petri György élőmaszkja nyomán készült papírszobrot (a mű címe: „Bookend”), Louise McCagg, Robin Ami Silverberg és Böröcz András alkotását, és a Magvető Kiadó megjelenteti a szerző első kötetét. A 2010. év díjazottja Kemény Lili volt.

A mostani Hét Hársban Petri György versei olvashatók.

² Ezen a konferencián is megszólalt Fehér Renátó és Szöllősi Barnabás.

Pamer Nóra

Amiről kevesen tudnak Budapesten

Pamer Nóra utolsó – életében már meg nem jelent – könyve útikalauz: ismert budapesti helyekről, épületekről, műemlékekről ír benne, jelenükről és múltjukról, művészettörténeti vonatkozásairól, történetükről, hozzájuk fűződő legendákról, emberekről, akiknek élete összefonódott e helyek és művészeti emlékek sorsával. E számunkban újabb három fejezetet adunk közre az V. kerületről.

A romantikus stílusú „márványterem” és a legújabb köztéri szobor a Deák téren

E két különböző műfajú alkotást az evangélikus egyház szellemisége köti össze. Múltatásukat kiváltképp kevésbé ismert voltak indokolja: a „márványteremnek” nevezett díszterem a Deák téri evangélikus iskola épületén belül található; a templommal szemben felállított szobrot pedig csak a közelmúltban leplezték le, közismertté azóta még nemigen válhatott. A helyszín ismeretéhez itt némi magyarázat és történeti adat kívánkozik.

Az evangélikus templom – Pollack Mihály első pesti épülete – 1799 és 1808 között még a városfalon kívül állott, homlokzatát később Hild József módosította. Iskola is tartozott a templomhoz, amelynek 1833–34-ben Petőfi Sándor is tanulója volt. Az iskola látogatottságát bizonyítja, hogy megnagyobbítását az egyház már igen korán tervbe vette, szándékát azonban nem tudta megvalósítani, mivel nem

rendelkezett ahhoz megfelelő hellyel. Csak a Bach-korszak végén nyílt lehetőség arra, hogy az evangélikus templom és iskola mögött – közvetlenül a városfalon belül – épült ún. Károly kaszárnyához tartozó pékségek területét megszerezze. Innen ered a Sütő utca név, ahol 1863–64-ben az új iskola fel is épült, éppen 135 évvel ezelőtt¹, szeptember 15-én avatták fel. Ennek az iskolának különösen szép díszterméről van szó, amelyet Schall József építész irányításával 1985-ben példás módon felújítottak.

Mint egykori Deák téri gimnazista jól emlékszem a két emeletet átfogó, magas díszteremre, amely megkopott állapotában is ünnepélyes hangulatú, impozáns belső tér volt. 1985-ben a díszterem igényes felújításával, lévén az iskola még állami tulajdon, az volt az V. Kerületi Tanács szándéka, hogy a VI. ötéves tervre megígért, de végül el nem

¹ Vagyis 1864-ben, Pamer Nóra írása ugyanis 2009-ben született. (A szerk.)

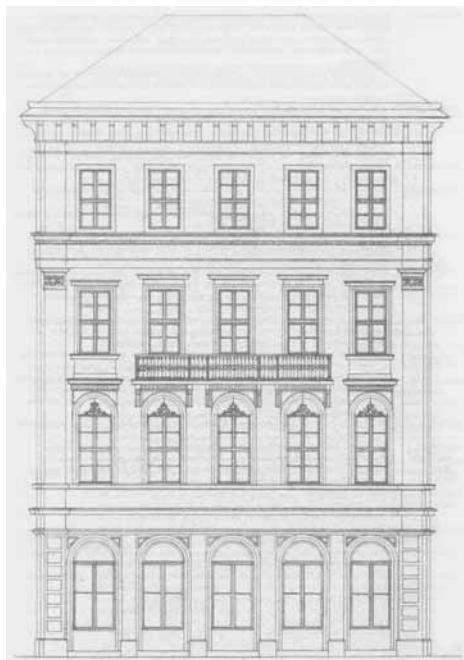
készült új zeneiskola hangversenyterme helyett e kiváló akusztikájú teremben biztosítson helyet a kerület nyilvános zenei rendezvényei számára.

A régi forrásokban említett „márványterem” elnevezés csak a restaurálási munkák során vált érthetővé, a többretegű falfestés legalján ugyanis előtűnt a stukko-lusztró technikával készült márványutaztatú falsík. Gerster Károly és Frey Lajos építészek az első emeletről nyíló dísztermet is az iskolaépület romantikus stílusának megfelelően alakították ki. Valamikor mindketten együtt dolgoztak Feszl Friggyessel, a Vigadó építészével, aki a hazai romantikus stílus legnagyobb mestere volt. Az iskolát még a Vigadó megnyitása előtt avatták fel. A dekoratív részleteken kívül – mint amilyen a második emeletről nyíló és az egész termen megszakítás nélkül körbefutó erkély szép rácsozata vagy a csillár és a falikarok – már a terem kialakításakor is ügyeltek arra, hogy az annak idején legkorszerűbbnek számító gázfűtés ne bontsa meg az esztétikai egyensúlyt. Az Aachenben készült két nagy gázkandalló aranyozott rácsaival a terem ékessége lett. Szakemberek véleménye szerint a két falfestmény – Bethlen Gábor és Illésházy István félalakos arcképeivel – csak a 19–20. század fordulóján készült, szerencsésen emelve a terem dekoratív hangulatát, és hangsúlyozva az evangélikusságnak a magyar protestantizmus történetében betöltött szerepét. Az arcképek festője ismeretlen.

Az 1985-ös gondos helyreállítási munka, amely a legapróbb részletekre is kiterjedt, romantikus építészetünk – és ez esetben belsőépítészetünk – egyik legszebb emlékének adta vissza esztétikai értékét. Az iskola és benne a díszterem ma újra az evangélikus egyház tulajdona.

*

2009. szeptember 25-én az evangélikus templom homlokzati bejáratával szemben

a Deák téren felállították Sztzehlo Gábor evangélikus lelkész szobrát.

Budapesten még e felekezet hívei közül is kevesen tudják, hogy ki volt ő. Ha katolikus lett volna, boldoggá avatási pere már régen folyamatban lenne. Sztzehlo nem volt mártír. „Jó pásztor” volt, aki Isten báránykait mentette a vérzivataros háborús időkben. 1944 tavaszától kezdve néhány hét alatt budai családi villákban teremtett otthont, hogy több száz zsidó gyermeket megmentsen. A nemzetközi és különösen a svájci Vöröskereszt segítségét is igénybe véve, élelmezési nehézségekkel küszködve, de félelem nélküli otthont tudott adni 1500 különböző korú kicsiny számára, sok fáradtsággal, csodálatra méltó pszichológiai adottságokkal és nagy-nagy szeretettel. Meg is mentette minden védencét. A háború befejeztével sem hagyta magukra „gyermekéit”, akik közül sokakért senki sem jött, hiszen a hozzátartozók ottvesztek valamelyik haláltáborban. És akadtak nem zsidó új árvák is,

azokat is mind befogadta, tekintet nélkül vallásukra, származásukra. A sok gyereket el kellett helyezni. Számtalan utánjárással újabb és újabb otthonokat létesített, és amikor személyes kérelem útján némi pénzösszeget is szerzett, egy kőműves segítségével és a nagyobb fiúk közreműködésével iskolát épített. A tanításhoz kitűnő tanerők álltak rendelkezésére, mint önkéntes szellemi munkatársak.

A több zugligeti villában elhelyezett gyerekek, különösen a nagyobbak, akiket a közös fizikai munka öntudatos közösséggé kovácsolt, Sztehlo ösztönzésére elhatározták, hogy ifjúsági köztársaságot alkotnak, amelyet saját törvényei és választott tisztségviselői kormányoznak. A köztársaságot „Gaudiopolis”-nak, azaz az öröm városának nevezték el.

A szétszórt „Sztehlo-árvaházakat” 1950-ben államosították, anélkül, hogy a lelkész további munkásságára igényt tartottak volna. Ő azonban az evangélikus egyház megbízásából szeretetotthont szervezett öregek számára és súlyosan fogyatékos gyermekek nevelésére.

1956-ban Sztehlo Gábor családja, felesége és két gyermeke, Svájcba emigrált. Ő maradt, nem akarta elhagyni gondozottjait. Csak később, 1961-ben utazott családjához, ahol súlyos betegség érte. Felgyógyulása után Svájcban maradt, s lelkészi szolgálatot vállalt. 1972-ben megkapta a legmagasabb izraeli kitüntést: a Világ Igazai közé fogadták, és a jeruzsálemi Jad Vasemben, az Igazak Ligetében fát ültettek az tisztelőjére. Sztehlo Gábor 1974. május 28-án hunyt el.

Mentettei magyarországi maradéka, barátai és munkásságának tisztelői 1990-ben létrehozták a Sztehlo

Alapítványt, amelyet ma Merényi Zsuzsanna vezet, és legfőbb célja az állami gondozottak pályakezdő támogatása.

Az alapítvány 2008 tavaszán elhatározta, hogy a lelkész születésének centenáriumára felállíttatja a kor- és sorstárs Vigh Tamás szobrászművész tervezte köztéri emlékművet. Szándékuk megvalósításához Donáth László csillaghegyi lelkésztől kértek segítséget, akinek édesanyja, Bozóky Éva, az 1970-es évek végétől számtalan cikket írt Sztehlóról, és sajtó alá rendezte Svájcból hazajuttatott emlékiratait is. A Donáth vezette egyházközség 2009 nyarán szentelte fel a békásmegyeri gyülekezeti központ szeretetházát, amelyet eleven mementóként Gaudiopolisnak neveztek el, ezzel is emléket állítva az egykori bázisdemokrata gyermekköztársaságnak és az evangéliumot nemcsak hívő és tanító, de bátran megélt lelkésznek is.

Donáth és munkatársai egy éven át gyűjtötték az adományokat, és küszködtek a különféle hatóságokkal. A szobor elkészült, Sztehlo születésének századik évfordulóján, 2009. szeptember 25-én leplezték le a templomban tartott ünnepi istentisztelet után.

Vigh Tamás alkotása a kortárs művészet kiváló reprezentánsa. Sztehlo sötétszürke márvány alakját, amely alacsony, négyszögletes alapú fehér talapzaton áll, síkობól ki-

alakított Luther-kabát burkolja. Csak az arc és a kabát mögé bújó gyermek formái legömbölyítettek. „Kristály-emberként akarom megformálni” – mondta a szobrász. Sztelho Gábor valóban kristálytisza volt, az igazak közé tartozott, s mindenekelőtt jó pásztor volt.

A szobrot a Kossuth-díjas művész modellje után Markolt György faragta kőbe, a posztamens Winkler Barnabás tervei alapján készült.

Irodalom:

Zakariás G. Sándor: Budapest. In: Magyarország művészeti emlékei III. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat, 1961.

Vizy László: A Sütő utcai iskola márványterme. In: Belvárosi füzetek. A Hazafias Népfrent belvárosi helytörténetének kiadványa. Budapest, 1985. I. füzet.

Papp Oszkár: Vigh Tamás Sztelho-emlékműve. Hét Hárs, 2009/4.

A Képiró utca és kalandos életű névadója

A Budapest V. kerületi Képiró utcát a 18. században – amikor a pestiek még legnagyobb-részt németül beszéltek – „Malergasse”-nak nevezték, nevét ebből magyarították Képiró utcára. Hogy mikor, azt nem lehet pontosan megállapítani, de az elnevezés eredete a kitűnő művészettörténész, Genthon István mutatott rá kimerítő cikkében 1966-ban.

E cikkből tudjuk azt is, hogy tulajdonképpen egész festődinasztiáról beszélhetünk, ennek leghíresebb tagja, Schöffl Ágoston Tivadar nemcsak tehetséges festőként, hanem világutazóként is jelentékeny volt. Az akkori primitív közlekedési viszonyok idején hajón, gyalogszerrel és teveháton eljutott Ázsiába, Afrikába, sőt Amerikába is. Tekintélyes szárazföldi útja, amely a

kis-ázsiai török partoktól India szívébe vezetett, korának legjelentősebb utazói közé emeli.

Hogy a Schöffl család mikor került Pestre, nem tudjuk, csak azt, hogy Frankfurt an der Oder környékéről származtak, valamint hogy Ágoston nagyapját, aki maga is festő volt, 1776-ban felvették a pesti polgárok sorába, 1785-ben pedig már a városi képviselőtestület tagja volt. A pesti városfal közelében megvásárolta a Hét bagoly-házat, amelyet később csak a festők házáként emlegettek, feltehetőleg ez az épület volt a Képiró utca 4.

Fia, József Ágoston (vagy más forrás szerint József Károly) 1776-ban született, és 1802-ben iratkozott be a bécsi művészeti akadémiára. Főképp oltárképeket és arcképeket festett, többek között a terézvárosi templom Szent Teréz- és Szent István-oltárképét.

Az ő fia, Ágoston Tivadar – akiről az utca a Képiró utca nevet nyerte – nagyapja házában született 1809-ben. A bécsi és a müncheni akadémián tanult, Itáliában, Franciaországban és Svájcban járt tanulmányúton. 1835-ben visszatért Pestre, és arcképeiből, történelmi kompozícióiból nagy sikerrel kiállítás rendezett. Széchenyi is megfestet-

Schöffl Ágoston (1809-1880): Körösi Csoma Sándor, 1840, litográfia.

te vele arcképét, amely azonban elveszett, csak kőrajzmásolata maradt meg. Mivel apja ellenezte Tivadar házasságát, vagyontalan mennyasszonyával Bukarestben keltek egybe. Arcképeivel itt is sok pénzt keresett, számos képe megtalálható a craiovai és bukaresti múzeumokban.

A festőt azonban romantikus lelke Kelet felé vitte, arcképfestészetével Odesszában és Konstantinápolyban is sikere volt. Innen indult feleségével együtt hosszú keleti útjára, nagyjából Kőrösi Csoma Sándor másfél évtizeddel korábbi útvonalát követve. Karavánokhoz csatlakozva Szírián és Mezopotámián keresztül Perzsiába érkezett, majd Indiába ment, és a maharadzsa kedvelt udvari festője lett. Képeit két példányban festette, gondolva a későbbi európai kiállításokra. Legtöbbet az a lahorei uralkodó foglalkoztatta, aki annak idején a Koh-i-noor nevű gyémántóriás tulajdonosa volt, és akinek ezeregyéjszaka-hangulatú, 70 alakos udvartartását is megfestette. Schöffft Tivadar e keleti útja során eljutott Kalkuttába is, barátságot kötött Kőrösi Csoma Sándorral, tőle származik Csoma egyetlen hiteles képmása. Öt évi indiai tartózkodás után Egyiptomba ment, és elkészítette az alkirály képét. Egyiptomból nagy vagyonnal tért haza, Pesten házat építtetett, de csakhamar újból útnak indult. Európát végigjárva Velencében telepedett le, ahol megvásárolta a Canale Grandén álló Palazzo Grassit. A palota nagy részét néhány év múlva szállodává alakította át: 1846-ban Imperatore d’Austria néven nyílt meg, majd a Grand Hotel de la Ville nevet viselte. Velencében már nem halmozták el megbízásokkal oly mértékben, mint Keleten, ezért 1855-től Bécsben bérelt műtermet. Képeiből I. Ferenc József is vásárolt a Belvedere számára.

1864 és 1866 között Észak-Amerikában és Mexikóban járt. Megfestette Miksa császár képét feleségével és Bazaine marsallal együtt. Élete végén Londonban telepedett

le, ott halt meg 1888-ban, elborult elmével, könnyelmű és pazarló életvitele miatt elszegényedve. A család nála fiatalabb festő tagjairól is tudunk, ők azonban jelentéktelenebbek voltak nála.

Schöffft Ágoston Tivadar a biedermeier jellegű képektől a színvonalas akadémizmusig jutott – állapítja meg róla Genthon István. Művei – egy-két kivételtől eltekintve – magyar múzeumokban nem találhatók. Ha nevét nem is, emlékét a Képiró utca őrzi.

Irodalom:

Genthon István: Schöffft Ágoston, India pesti festője. Művészet, 1966/11.

Velencei palota Budapesten

Az V. kerületi Szent István tér és a Hercegprímás utca sarkán áll egy különösen szép ház (Szent István tér 2. és Hercegprímás utca 9.). Külsője nem hivalkodó, jól megfér a környezetével, mégis különleges, mert ilyen architektúra nincs több Budapesten. Ez a háromemeletes sarokház, az ún. Pichlerház, két felső emeletén kitűnő csoportosításban elrendezett, karcsú, mérműves ablakaival, a velencei gótikus palotákat juttatja eszünkbe. Azok közül is a legszebbe-

ket, a Palazzo Pisani-t vagy a Ca' d'Oro-t, de említhetnénk még jó néhányat a Canal Grandét szegélyező gótikus paloták közül. E paloták mindegyikének homlokzatán az egymással érintkező mérműves ablaknyílások sora dominál, szinte csipkeszerűvé téve a falsíkot, ami könnyed és egyben dekoratív megjelenést kölcsönöz az épületnek. A sok ívelt nyílással áttört homlokzat velencei jellegzetesség, melynek célja az volt, hogy minél könnyebb legyen a fal, amely a víz alatti cölöpökön nyugszik. Még a legalsó szint sem tömör, itt vastosabb ívek tartják a felmenő falakat. Mindezt megtalálhatjuk a velencei paloták e késői, budapesti epigonján is, ahol a nagy ívű földszinti kiváltások mögött elegáns üzlethelyiségek húzódnak, kirakatként használva a félkörzáródású nyílásokat. A homlokzatok esztétikai hatását emeli és egyben az architektúra velencei jellegét is hangsúlyozza az előre nyúló tető alatt végigfutó vakmérművek sora, valamint mindkét homlokzat közepén az erkély, ez utóbbiak az ablakok csoportosítását is meghatározzák.

Ez a ház méltán megérdemli a műemléki védeltséget, amelyet a falán elhelyezett tábla is bizonyít: „*Építette Wieser Ferenc, 1855–57-ben, velencei gótikus stílusban*”. A szakirodalom ezt az épületet a romantikus stílus jellegzetes példájaként tartja számon.

A romantika mint építészeti stílus a klasszszicizmust váltotta fel, nálunk körülbelül az 1845-től 1865-ig terjedő időszakban. Érthető módon hozzánk német és osztrák közvetítéssel jutott, többnyire német és bécsi iskolázottságú építészek nyomán. Jellemzői alapján a romantikus stílus meglehetősen összetett hatáseggyüttesből alakult ki, e rétegek közös sajátossága a középkori stíluselemek felelevenítése. Ez főként a román és gótikus részletek, dekoratív motívumok önkényes alkalmazásából állt, gyakran keleti díszítőelemekkel keverve. A stílus indítéka egykor a klasszszicizmus kötöttségeitől való szabadulás volt, mert a klasszszicista házak kezdtek egyhangúvá tenni a városképet. A romantikában a házakon több lett a díszítmény, mozgalmasabbá váltak a homlokzatok, s – a bérházaknak is palota külsőt adva – bizonyos festői hatásra törekedtek. Amikor azután reneszánsz elemeket is beiktattak a felhasználható építészeti formák kellektárába, tetszés szerint válogatva innen is, onnan is, a romantika beletorkollott az eklektikába.

Nem minden érkezett azonban ide német és osztrák közvetítéssel, volt a gótizálásnak a szomszédos országokénál távolabbi ösztönzője is, mégpedig Anglia, ahol a gótika sokkal tovább élt, mint a kontinensen. E stílus jellegzetes elemeinek felelevenítése is – amit az angolok „Gothic Revival”-nak neveztek – ott mutatható ki először a klasszszicizmus után, sőt előjelei már a 18. század közepén felismerhetők. A Gothic Revival hosszú, több szakaszra tagolódó folyamat volt, amely a gótikusnak vélt és a festői hatást sem nélkülöző, romantikus felfogástól az archeológiai tapasztalatok felhasználásá-

val (ez a gótikus katedrálisok restaurálásának kora) egészen a neogótika kialakulásáig jutott. Londonban az új parlamentet 1836-ban már neogót stílusban kezdték építeni. E hosszú folyamaton belül, 1830 és 1850 között figyelhető meg Angliában az ún. „velencei gótika” dekoratív építészeti áramlata, amely különösen John Ruskin író és esztéta 1850-ben megjelent, „Venecia kövei” (Stones of Venice) című könyvének ösztönzésére bontakozott ki.

Ritkán, de előfordult, hogy ezek az angol gótikus áramlatok közvetlenül is hatottak hazai építészeteinkre. Pontosabban fogalmazva: tudunk művészettörténezszekekről és építészkekről, akik a 19. század ötvenes éveiben Angliában tartózkodtak. A szabadságharc után többen is emigrálni kényszerültek Angliába. Egy ideig Londonban tartózkodott Pulszky Ferenc és Henszlmann Imre is, mindketten művészettörténettel, régészettel és építészettel foglalkozó tudósok. Pulszky a Nemzeti Múzeum igazgatója volt, és a középkori építészet iránt is élénken érdeklődő Henszlmann vezette hazánkban az első ásatásokat. Ő Londonban az építészke nagyhírű és előkelő szövetségében (Royal Institute of British Architects) a gótikus építészet lényegéről és a szerkesztés „titkairól” tartott előadásával nagy elismerést váltott ki. A Magyar Tudományos Akadémia építésére kiírt tervpályázaton a hazatérése után, 1866-ban Frey és Gerster építészkeekkel benyújtott neogótikus pályatervén már az Angliában nyert tapasztalatok tükröződnek. Jóllehet az Akadémia nem e terv alapján épült, rajza fennmaradt.

Arról nincs ismeretünk, hogy Wieser Ferenc (1812–1869), a szóban forgó Pichler-ház építészke járt-e Velencében is, sőt ezt megbízójáról, Pichler Ferencről sem állíthatjuk. Ez azonban a mi

esetünkben másodlagos kérdés, hiszen azt biztosan tudjuk, hogy hosszabb tanulmányutat tett Angliában, a Pichler-házról pedig világosan leolvasható az Angliában dívó ún. velencei gótizálás egyik áramlatának jellemzője: az a bizonyos festői hatás, amelyet Ruskin Velencében úgy megcsodált, és már idézett művében kifejtett. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy Angliában Ruskin könyvén kívül már a 18. század második fele óta számos gyakorlati célú gótikus építészeti mintakönyv és motívumgyűjtemény forgott közkézen.

A Pichler-házon kívül akad még a városban néhány romantikus épület, amelynek mérműves gótikus ablakai vannak, ezek között azonban egyetlenegy sincs, amelyik a velencei gótikára emlékeztetne.

Irodalom:

Pevsner, Nikolaus: Europäische Architektur. München, Prestel Verlag, 1963.

Zádor Anna: Henszlmann Imre építészetelmélete és a „gótizálás” kialakulása. Építési- és Közlekedéstudományi Közlemények. 1967. 2. szám

Innen tölthető le a Henszlmann-féle Akadémia rajza: <http://mek.oszk.hu/01900/01903/html/index-2079.html>.

TARTALOM

Donáth László: Ami megmarad	2
Koczor Tamás: Tenyeredbe rejtve	5
Németh Zoltán: Hozzatok szavakat	7
Paul Tillich: A végső gond	9
Bartha István: Reformáció és hiábavalóság	14
Béres Tamás: Gondolatok reformáció ünnepe körül	20
Fábri György: Reformáció: mai történelem – mai hit	23
Ludassy Mária: Körmöczi Price és Paine között	26
In memoriam Bízik László	32
Donáth László: Bízik Laci magányossága	32
Donáth László és Bízik László levélváltása	35
Bízik László: Jóm kippur és ministerium reconciliationis	36
In memoriam Gellért Kis Gábor	38
Donáth László: Rekviem	38
Király István: Sirató az igaz barát elvesztén	39
Bodor Pál (Diurnus): Gellért Kis Gábor idézése	41
Donáth Mírjam: Egy kommunikátor halálára	42
Agárdi Péter: Politizáló írástudó vagy írástudó politikus?	44
Gellért Kis Gábor: Mit is írok... ..	49
In memoriam Koczor Zoltán	51
Donáth László: Imádság magunkért, az elrejtettért és a sátorért	52
Koczor Zoltán ravatalánál – Gáti József, Pataki Pál, Szabó Mirtill és Gregász Tibor gyászbeszéde	53
Ittész Nóra: KZ-sirató	57
Koczor Zoltán: Mit keresitek a holtak között az élőt?	61
Két szölam – Balla Demeter és Mandur László kiállítása	66
Donáth László: Hommage à Donáth Ferenc	67
Kincses Károly: Az utolsó szó jogán	68
Csizsek Gabriella: Impressziók I.	70
Turay Balázs: Impressziók II.	71
Fekete Vali: Az illanó lét leletei	72
Kemény Lili: Petri Györgyről	75
Pamer Nóra: Amiről kevesen tudnak Budapesten 14–16.	77

A képek jegyzéke az oldalszám megjelölésével:

Balla Demeter 3, 4, 8, 10, 12, 15, 16, 20, 24, 30, 50, 67, 68, 73

Mandur László 18, 19, 21, 22, 27, 70, 71

Bízik Lászlóról és Petri Györgyről Horváth Dávid, Gellért Kis Gáborról, Koczor Zoltánról és Muntag Juditról Felicides Ildikó képeit közöljük. A Pichler-ház fotóit Koczor László készítette.

A lap 2013/1–2. és 3–4. számának, valamint a 2002 és 2012 közötti évfolyamok repertóriumának megjelenését a Táncsics Alapítvány támogatja.